

T.C KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İÇ MİMARLIK ANASANAT DALI
İÇ MİMARLIK SANAT DALI

YENİDEN İŞLEVLENDİRME KAPSAMINDA
BİR ENDÜSTRİYEL MİRAS ÖRNEĞİ OLAN
SEKA KÂĞIT MÜZESİ'NİN İÇ MEKÂN ANALİZİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

NIHAN KONAK

KOCAELİ 2019

T.C KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İÇ MİMARLIK ANASANAT DALI
İÇ MİMARLIK SANAT DALI

YENİDEN İŞLEVLENDİRME KAPSAMINDA
BİR ENDÜSTRİYEL MİRAS ÖRNEĞİ OLAN
SEKA KÂĞIT MÜZESİ'NİN İÇ MEKÂN ANALİZİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

NIHAN KONAK

DANIŞMAN: DOÇ. DR. DİDEM ERTEN BİLGİÇ

KOCAELİ 2019

T.C KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İÇ MİMARLIK ANASANAT DALI

YENİDEN İŞLEVLENDİRME KAPSAMINDA
BİR ENDÜSTRİYEL MİRAS ÖRNEĞİ OLAN
SEKA KÂĞIT MÜZESİ'NİN İÇ MEKÂN ANALİZİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Nihan KONAK

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 2019/17

Jüri Başkanı: Doç. Dr. Didem ERTEN BİLGİÇ

Jüri Üyesi: Doç. Dr. DENİZ DEMİRARSLAN

Jüri Üyesi: Dr. Öğretim Üyesi Çağrı Yalçın

Jüri Üyesi:

KOCAELİ 2019

ÖNSÖZ

“Yeniden İşlevlendirme Kapsamında Bir Endüstriyel Miras Örneği Olan SEKA Kâğıt Müzesi’nin İç Mekân Analizi” adlı bu çalışma; Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İçmimarlık Anasanat Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak, gelecek araştırmalara bir kaynak oluşturabilme temennisi ile hazırlanmıştır.

Öncelikle tez danışmanlığımı üstlenerek, çalışmalarında bana yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Sayın Doç. Dr. Didem ERTEN BİLGİÇ’e, katkılarından dolayı teşekkür ederim. Ayrıca; tüm lisans ve yüksek lisans eğitim sürecimde yer alan, Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi İç Mimarlık Bölümü’nde çalışmış tüm hocalarıma, başta bölüm başkanımız Sayın Doç. Dr. Deniz DEMİRARSLAN ve Arş. Gör. Özgür ALGAN olmak üzere, teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak; tüm hayatım boyunca yanımda olan ve beni hep destekleyen canım annem, babam ve ikiz kardeşime teşekkür eder, bu çalışmayı onlara ithaf ederim. Onlar iyi ki var, iyi ki benim ailem...

Nihan KONAK

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	viii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
RESİM LİSTESİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.ENDÜSTRİYEL MİRAS KAVRAMI.....	3
1.1.ENDÜSTRİ VE ENDÜSTRİLEŞMENİN TANIMI.....	3
1.1.1.Türkiye’de Endüstrileşme Süreci.....	11
1.2.ENDÜSTRİ YAPILARI VE ÖZELLİKLERİ.....	20
1.3.ENDÜSTRİYEL MİRASIN TANIMI VE KAPSAMI.....	27
1.3.1.Endüstriyel Mirasın Koruma Yaklaşımları.....	33
1.3.2.Endüstriyel Mirasın Korunması ile İlgili Örgütler ve Çalışmalar..	41

İKİNCİ BÖLÜM

2.YENİDEN İŞLEVLENDİRME KAVRAMI.....	45
2.1.YENİDEN İŞLEVLENDİRME NEDİR?.....	45
2.1.1.Yeniden İşlevlendirilmeyi Gerektiren Nedenler.....	56
2.1.2.Yeniden İşlevlendirmede Doğru İşlev Seçimi.....	69
2.1.3.Yeniden İşlevlendirmenin Yararları.....	72
2.2.YENİDEN İŞLEVLENDİRİLEN YAPILARA YÖNELİK MÜDAHALELER	73
2.3.ENDÜSTRİ YAPILARININ YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ.....	83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.İZMİT SEKA KÂĞIT FABRİKASI.....	89
3.1.FABRİKANIN KONUMU.....	90
3.2.FABRİKANIN KURULUŞU VE TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ.....	91
3.3.SEKA’NIN KOCAELİ VE TÜRKİYE İÇİN ÖNEMİ.....	100

3.4. İ.KÂĞIT FABRİKASININ MİMARİ ÖZELLİKLERİ.....	104
---	-----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SEKA KÂĞIT MÜZESİ İÇ MEKÂNININ YENİDEN İŞLEVLENDİRME KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ.....	112
---	-----

4.1. İÇ MEKÂNDAN OLDUĞU GİBİ KORUNAN ÖĞELER.....	114
--	-----

4.1.1. Zemin Döşemelerinde Korunan Öğeler.....	114
--	-----

4.1.2. Duvarlarda Korunan Öğeler.....	120
---------------------------------------	-----

4.1.3. Tavan Örtüsünde Korunan Öğeler.....	122
--	-----

4.1.4. Korunan Strüktür Sistemi Öğeleri.....	125
--	-----

4.1.5. Korunan Makine ve Diğer Ekipmanlar.....	127
--	-----

4.2. İÇ MEKÂNA YENİDEN İŞLEVLENDİRME KAPSAMINDA YAPILAN MÜDAHALELER.....	134
--	-----

4.2.1. Mekânsal Kurguya Yönelik Müdahaleler.....	135
--	-----

4.2.2. Strüktürel Sisteme Yönelik Müdahaleler.....	144
--	-----

4.2.3. Tesisat ve Aydınlatmaya Yönelik Müdahaleler.....	146
---	-----

4.2.4. İlave Edilen Donatı Elemanları.....	153
--	-----

4.2.5. Diğer Müdahaleler.....	162
-------------------------------	-----

SONUÇ.....	168
------------	-----

KAYNAKÇA.....	179
---------------	-----

ÖZGEÇMİŞ.....	188
---------------	-----

ÖZET

18. yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkan ve tüm Avrupa’yı etkileyen, en temel ifadeyle üretimde makineleşmeyi başlatan Endüstri Devrimi; teknolojik, ekonomik, sosyolojik ve siyasi yönleriyle, insanlık tarihinin dönüm noktalarından biri olmuştur. Kullanılan makinelerin boyut, biçim ve işlevleri doğrultusunda şekillenen endüstri yapıları; zamanla yaşanan teknolojik gelişmelere ayak uyduramamış ve bu noktada atıl durumda kalıp terk edilmişlerdir. İnşa edildikleri dönemin tüm verilerinin okunabildiği endüstri yapılarının geleceği, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle tartışılmaya başlanmış ve bu bağlamda kültürel mirasın bir parçası olarak endüstriyel miras kavramı gelişmiştir. Yeniden işlevlendirme, endüstriyel miras kapsamında yer alan yapıların korunması için uygun bir yöntem olarak görülmektedir.

Bu çalışmada; Cumhuriyet Dönemi’nin öncü sanayi kuruluşlarından biri olan ve fabrika kapatıldıktan sonra endüstriyel miras olarak değerlendirilen *SEKA I. Kâğıt Fabrikasının*, yeniden işlevlendirme kapsamında dönüştürüldüğü *SEKA Kâğıt Müzesi’nin* iç mekân analizi yapılmıştır. Tez çalışması dört bölümden oluşmakta olup; ilk üç bölüm literatür ağırlıklıdır. Son bölüm ise, yerinde gözlem ve fotoğraf ile belgelendirme yöntemine dayanmaktadır.

Birinci bölümde; öncelikle endüstri ve endüstrileşmenin tanımı yapılmış, endüstri yapılarının özellikleri anlatılmıştır. Devamında endüstriyel miras kavramı tanıtılmış ve endüstriyel mirası koruma yaklaşımlarından bahsedilmiştir. İkinci bölümde; yeniden işlevlendirme kavramı anlatılmıştır. Yeniden işlevlendirmeyi gerektiren nedenler, yapılar için doğru işlev seçimi ve yeniden işlevlendirme sırasında yapılara yönelik müdahaleler sıralanmıştır. Üçüncü bölümde; *İzmit SEKA Kâğıt Fabrikası’nın* konumu, kuruluşu ve tarihsel gelişim süreci, Kocaeli ve Türkiye için önemi ile yapının mimari özellikleri anlatılmıştır. Dördüncü ve son bölümde ise; fabrikanın yeni işlevi ile varlığını sürdürdüğü hâli olan *SEKA Kâğıt Müzesi*, yeniden işlevlendirme kapsamında incelenmiştir. Yapılan incelemeler; olduğu gibi korunan öğeler ve yeniden işlevlendirme çalışmaları sırasında yapılan müdahaleler olmak üzere iki ana başlık altında incelenmiştir.

Çalışma kapsamında yapılan tüm analizler ve elde edilen veriler ile *SEKA Kâğıt Müzesi* 'nin yeniden işlevlendirme çalışmaları sırasında yaşadığı dönüşüm ortaya konulmaya çalışılmış ve uygulanan yeniden işlevlendirme projesinin hangi yönleriyle başarılı, hangi yönleriyle eksik olduğu öznel bir yorumla sonuç bölümünde açıklanmıştır. Ayrıca belirlenen eksikler için, çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yeniden İşlevlendirme, Endüstriyel Miras, SEKA Kâğıt Müzesi, İç Mekân



ABSTRACT

The Industrial Revolution which had emerged in 18th century in England and affected all over the Europe, and with the most basic definition the initiation of the mechanization in production, had become one of the turning points in the human history with its technological, economical, sociological and political aspects. The industrial structures which had been developed from the size, form and the functionality of the machines, were not able to cope with the developments in the technology and at this stage, they turned out to be inactive and were after all abandoned. The future of the industrial structures, all of whose data in the period they were built could be found out, has been started to be discussed especially since the second half of 20th century and eventually as a piece of the industrial heritage has evolved. Re-functionalization is considered as a suitable method for the protection of structures within the scope of industrial heritage.

In this study; the interior analysis of SEKA Paper Museum which is an example of cultural heritage and transformed within a re-functionalization of The First Factory of SEKA, one of the leading industrial corporations of republican period, is conducted. The thesis consists of four sections; the first three sections is based on literature research. The last section is based on on-site observation and photographic findings.

In the first chapter; the definition of industry and industrialization are made and the characteristics of the industrial structures are explained. Additionally, the concept of the industrial heritage is introduced and approaches to the industrial conservation are mentioned. In the second section; the concept of re-functionalization is described. The reasons of re-functionalization, making a decision for the right function for the structures and the alterations in structures during the re-functionalization are listed. In the third chapter; the location of The First Factory of SEKA, the construction and the historical development process, the significance for Kocaeli and Turkey and the architectural features of the building are mentioned. In the fourth and the last chapter; SEKA Paper Museum, which is the new functionality of the factory and the new form of its existence is studied in the scope of re-functionalization. These investigations are

studied under two main subsections one of which is the elements preserved as it was originally existed and the second one is the alterations carried out during the re-functionalization.

In the last section of this study, with the help of all analyses and findings, the transformation of SEKA Paper Museum during the re-functionalization is intended to be revealed and a subjective interpretation is made for the project of re-functionalization in terms of which aspects it is a success and in which terms of it is deficient. What is more, the study is concluded by the suggestions to the deficiencies detected.

Keywords: Re-functionalization, Industrial Heritage, SEKA Paper Museum, Interior

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

ALA: Association for Industrial Archeology

CIAM: Les Congres Internationaux d'Architecture Moderne/Uluslararası Modern Mimari Kongreleri

CILAC: l'Etude et la Mise en Valeur du Patrimoine Industriel

COE: Council of Europe/Avrupa Konseyi

DOCOMOMO: Documentatioan and Conservation of Buildings, Sites and Neighbourhoods of Modern Movement

E-FAITH: European Federation of Associations of Industrial Technical Heritage

ERIH: The European Route of Industrial Heritage

FICCIM: First International Conference on the Conservation of the Industrial Heritage

ICOHTEC: International Committee for the History of Technology

ICOMOS: International Council on Monuments and Sites/Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi

KUTTK: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu

NEKTAR: Europ ischen Netzwerk der Kultur der Arbeit

SEKA: Türkiye Selüloz ve Kâğıt Sanayi Anonim Şirketi

SHOT: Society for the History of Technology

TICCIH: The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage

TMMOB: Türkiye Mühendis ve Mimarlar Odası Birliğı

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization/Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür  rg t 

ŞEKİL LİSTESİ

ŞEKİL 1: Endüstrinin Bileşenleri. Bu Üç Bileşen İdari Bir Yönetim Sistemine İhtiyaç Duyar.....	4
ŞEKİL 2: Endüstri Yapılarının Sınıflandırılması.....	21
ŞEKİL 3: ICOMOS'un Kültürel Değeri Olan Bir Yerin Değerlendirilmesi İçin Sıraladığı Adımlar.....	36
ŞEKİL 4: 1930-1950 Arası SEKA'da İnşa Edilen Yapılar.....	97
ŞEKİL 5: 1980 yılında SEKA'da Yapılaşmanın Geldiği Son Nokta.....	98
ŞEKİL 6: SEKA I. Kâğıt Fabrikası'nın Üretim Akış Şeması.....	105
ŞEKİL 7: SEKA I. Kâğıt Fabrikası'nın +0.90 Kot Planı.....	106
ŞEKİL 8: SEKA I. Kâğıt Fabrikası'nın +3.50 Kot Planı.....	107
ŞEKİL 9: SEKA I. Kâğıt Fabrikası'nın +8.50 Kot Planı.....	107
ŞEKİL 10: SEKA I. Kâğıt Fabrikası'nın Cepheleri.....	111

RESİM LİSTESİ

RESİM 1: Buhar Makinesi Örneği.....	7
RESİM 2: Buhar Makinesi Örneği.....	7
RESİM 3: Atlas Okyanusu’nu Aşan İlk Buharlı Gemi: <i>Savannah</i>	9
RESİM 4: “ <i>Penydarren</i> ” Adı Verilen ve <i>Richard Trevithick</i> Tarafından İnşa Edilen Lokomotif Ait Bir Çizim.....	9
RESİM 5: Buharlı Tren Örneği.....	9
RESİM 6: Endüstri Devrimi Sonrası Bir Fabrika Örneği.....	10
RESİM 7: 1891 Yılında Halı Üretimine Başlayan <i>Hereke Fabrika-i Hümayunu</i> ’nun Bulunduğu Bölgenin Genel Görünümü.....	16
RESİM 8: <i>Hereke Fabrika-i Hümayunu</i> ’ndan Bir İç Görünüş.....	16
RESİM 9: Türkiye’nin İlk Şeker Fabrikası: <i>Alpullu</i>	18
RESİM 10: Türkiye’deki Betonarme Yapıların İlk Örneği Kabul Edilen, 1939 Yılında İnşa Edilen Sivas Çimento Fabrikası.....	19
RESİM 11: Su Kıyılarında Konumlanan Endüstri Yapılarına Bir Örnek: <i>Haliç’in İki Kıyısındaki Endüstri Mirası</i>	22
RESİM 12: İngiltere’de İnşa Edilmiş Bir Fabrika Örneği: <i>Lombe’s Mill</i>	24
RESİM 13: Çatıda Çelik Konstrüksiyon Kullanılmış Bir Fabrikanın İç Mekânı.....	25
RESİM 14: <i>Crysal Palace</i> Dış Görünüşü.....	26
RESİM 15: <i>Crysal Palace</i> İç Görünüşleri.....	26
RESİM 16: <i>Tarihi Sinop Cezaevi</i> Günümüzde Müze Olarak Kullanılmakta.....	37
RESİM 17: <i>Safranbolu Evleri</i> , İlçe Ölçeğinde Koruma Örneği.....	38
RESİM 18: <i>Musee des Arts et Metiers</i> Fransa’da Kurulan İlk Teknik Müzeden Bir İç Mekân Örneği.....	38
RESİM 19: Ayasofya Haseki Hürrem Sultan Hamamı’nda Geri Dönüşü Olabilecek Bir Müdahale Örneği.....	49
RESİM 20: <i>Tarihi Çemberlitaş Hamamı</i> ’nın Dış Görünüşü.	50
RESİM 21: Üsküp’te <i>Kenzo Tange</i> ’nin Tasarladığı Bir Yapı.....	52
RESİM 22: Üsküp Üniversite Binası.....	52
RESİM 23: Almanya <i>Dresden</i> Şehrinden Bir Görünüm.....	53
RESİM 24: Bosna Savaşı’nın Yapılarda Yaşayan İzleri <i>Saraybosna</i> ’da Kurtuluş Tüneli Kazım İşlerinin İlk Başladığı Yapı.....	54

RESİM 25: <i>Castelvecchio Kalesi</i>'nin Dış Görünüşü.....	55
RESİM 26: <i>Yerebatan Sarnıcı</i>'nın İç Mekânından Günümüzden Bir Görünüş...58	58
RESİM 27: Barcelona'da Bulunan <i>Las Arenas</i> Boğa Güreşi Alanının Yeniden İşlevlendirilmeden Önceki Görünüşü.....	58
RESİM 28: Barcelona'da Bulunan <i>Las Arenas</i> Boğa Güreşi Alanının Yeniden İşlevlendirildikten Sonraki Görünüşü.....	59
RESİM 29: Paris'te Bulunan <i>Orsay Tren Garı</i>'nın İlk İşlevi ile Kullanıldığı Zamandan Kalma Bir Görsel Örneği.....	60
RESİM 30: <i>Orsay Tren Garı</i>'nın Yeniden İşlevlendirilmiş Hâlini Gösteren Bir Görsel.....	60
RESİM 31: <i>Tophane-i Amire</i>'nin İç Mekânının Günümüzden Bir Görünüşü.....	61
RESİM 32: <i>İstanbul Sultanahmet Cezaevi</i>'nin İlk İşlevine Dair Bir Görüntü.....	63
RESİM 33: <i>İstanbul Sultanahmet Cezaevi</i>'nin Günümüzde Kullanıldığı İşlevi: <i>Four Seasons Oteli</i> İç Mekân Görünüşü.....	63
RESİM 34: <i>Ayasofya Haseki Hürrem Sultan Hamamı</i> Dış Görünüşü.....	66
RESİM 35: <i>Ayasofya Haseki Hürrem Sultan Hamamı</i>'nın Halı Satış Mağazası Olarak Kullanıldığı Döneme Ait Bir İç Mekân Görünüşü.....	66
RESİM 36: <i>Dolmabahçe Sarayı</i>'nın Deniz Tarafından Görünüşü.....	68
RESİM 37: <i>Dolmabahçe Sarayı</i>'nın İç Mekânından Bir Görsel.....	68
RESİM 38: <i>İstanbul Tuz Ambarı</i>'nın Yeniden İşlevlendirmesinde Mekânsal Kurguya Yönelik Müdahale Örneği: Bölücü Eleman Eklenmesi.....	75
RESİM 39: Mekânsal Kurguya Yönelik Müdahale Örneği: Sirkülasyon Alanı Olarak Merdiven Eklenmesi.....	76
RESİM 40: Mekânsal Kurguya Yönelik Müdahale Örneği: Ek Bina Yapılması.....	77
RESİM 41: <i>İstanbul Rahmi Koç Endüstri Müzesi</i>'nde Strüktür Sistemine Yönelik Bir Müdahale Örneği.....	78
RESİM 42: Yeniden İşlevlendirmede Tesisat Sisteminden Aydınlatmaya Yönelik Bir Müdahale Örneği: <i>Divriği Ulu Camii</i> İç Mekân Görünüşü.....	80
RESİM 43: Yapının Cephesine Yönelik Müdahale Örneği: <i>Rotterdam Van Nelle Ontwerpfabriek</i>.....	81
RESİM 44: Yeniden İşlevlendirmede Çevreye Yönelik Bir Müdahale Örneği: <i>Londra Millenium Bridge</i>.....	83
RESİM 45: “Konut” Olarak Yeniden İşlevlendirilen <i>Viyana Gazometreleri</i>.....	86
RESİM 46: Londra'nın İlk Dönüşüm Geçiren Yapılarından Biri Olan <i>Oliver's Wharf</i> İçinde Yer Alan Bir Loft Mekânı.....	87

RESİM 47: SEKA Selülöz ve Kâğıt Fabrikaları Kompleksi'nin Bulunduğu Bölgenin Günümüzden Konumu.....	90
RESİM 48: SEKA Selülöz ve Kâğıt Fabrikaları Kurulmadan Evvel 1933 Yılında İzmit'ten Bir Görünüm.....	91
RESİM 49: İzmit Kâğıt Fabrikası'nın Kurulumu Aşamasında Mehmed Ali Kâğıtçı.....	93
RESİM 50: SEKA I. Kâğıt Fabrikası'nın Açılış Töreni.....	94
RESİM 51: SEKA I. Kâğıt Fabrikası'nın Görünümü.....	95
RESİM 52: 1970 Yılından SEKA'nın Genel Görünümü.....	96
RESİM 53: SEKA I. Kâğıt Fabrikası'nın İç Mekânından Bir Görünüm.....	99
RESİM 54: SEKA Lojman Bloklarından Örnekler.....	102
RESİM 55: SEKA Çocuk Dostları Ortaokulu'nun Açılışı.....	103
RESİM 56: Hamur Bölümü Zemin Katından Bir İç Mekan Görünüşü: Çelik Konstrüksiyon Taşıyıcı Sistem.....	109
RESİM 57: Hamur Bölümü İkinci Katından Çatı ve Kiriş Sistemini Gösteren Bir Görünüş.....	109
RESİM 58: I. Kâğıt Fabrikası'nın Özgün Pencere Tipleri.....	110
RESİM 59: Korunan Beton Zemin Döşemesi Örneği.....	115
RESİM 60: Korunan Beton Zemin Döşemesi ve Raylar.....	115
RESİM 61: Korunan Beton Zemin Döşemesi ve Raylar.....	116
RESİM 62: İlave Edilen Rampa Bölümünün Altında ve Çevresinde Korunan Seramik Döşeme Örneği.....	116
RESİM 63: Fabrika Müzeye Dönüştürülmeden Evvel Elektrik Panolarının Olduğu Bölüm.....	117
RESİM 64: Elektrik Kontrol Panolarının Müze İçindeki Güncel Durumu.....	117
RESİM 65: Korunan Zemin Döşemesine Bir Başka Örnek.....	118
RESİM 66: Yenilenen Zemin Döşemesi İçinde Bir Bölümü Özgün Hâli ile Bırakılmış Zemin Döşemesi Örneği.....	118
RESİM 67: Dökme Demir Zemin Döşemesinin Korunan Bir Bölümü.....	119
RESİM 68: Dökme Demir Döşeme ve Beton Döşeme ile Mevcut Merdivenin Korunması.....	119
RESİM 69: Müze Karşılama Bölümünden Korunan Duvar Dokusu Örnekleri.....	120
RESİM 70: Müze Karşılama Bölümünden Korunan Duvar Örnekleri.....	121

RESİM 71: Güç Santrali Bölümünde Kısmen Korunan Duvar Örnekleri.....	121
RESİM 72: Orijinal Hâli Korunan Bir Başka Duvar Örneği.....	122
RESİM 73: Taşlı Değirmen Binasının 2009 Yılına Ait Bir Görseli.....	123
RESİM 74: Tavan ve Çatı Yapısının Görüldüğü İç Mekândan Bir Görsel....	124
RESİM 75: Orijinal Hâline Yakın Korunmaya Çalışılan Bir Başka Tavan Bölümü.....	124
RESİM 76: Müze İçerisinde Orijinal Hâli Korunan Çelik Taşıyıcı Sistem Öğeleri.....	125
RESİM 77: Müze İçerisinde Orijinal Hâli Korunan Çelik Taşıyıcı Sistem Öğeleri.....	126
RESİM 78: Fabrikanın Çalışır Durumuna Ait Bir Görsel.....	126
RESİM 79: Müze İçerisinden Güncel Bir Görünüm.....	127
RESİM 80: Korunan 2 Numaralı Makinenin Üstten Görünümü.....	128
RESİM 81: Matbaa Salonundan Korunan Ekipman Örnekleri.....	129
RESİM 82: Matbaa Salonundan Korunan Ekipman ve Mobilya Örneği.....	129
RESİM 83: Matbaa Salonunda Mobilyanın Detay Fotoğrafı.....	130
RESİM 84: Hamur Temizleme Koniklerinin 2009 Yılına Ait Bir Görseli.....	130
RESİM 85: Hamur Temizleme Koniklerinin Müze İçinde Korunan Durumları.....	131
RESİM 86: Müzede Fabrika Dönemine Ait Olup Korunan Bir Diğer Mobilya Örneği.....	131
RESİM 87: Müzede Fabrika Dönemine Ait Olup Korunan Örnekler.....	132
RESİM 88: Müzede Fabrika Dönemine Ait Olup Kullanılmaya Devam Eden Merdiven Örnekleri.....	133
RESİM 89: Sleyfer Deposundan Bodrum Kata İnen Merdivenin Solda Orijinal Sağda Günümüzdeki Hâli.....	134
RESİM 90: Siyah Renkte Alüminyum Kutu Profil Doğrama ve Şeffaf Lamine Temperli Camdan Oluşturulmuş Bir Bölücü Örneği.....	135
RESİM 91: Siyah Renkte Alüminyum Kutu Profil Doğrama ve Şeffaf Lamine Temperli Camdan Oluşturulmuş Bir Başka Bölücü Örneği.....	136
RESİM 92: Giriş Güvenlik Bölümü İçin Kullanılmış Benzer Bir Bölücü Örneği.....	136
RESİM 93: Türbin Dairesi İçerisinde Yer Alan Metal Karkas ve Kontraplaktan Oluşan Bölücü Örnekleri.....	137
RESİM 94: Türbin Dairesi Bölümündeki Bölücülerin Kübik Formdaki Dış Yüzeyleri.....	138

RESİM 95: Türbin Dairesi Bölümündeki Bölücülerin Oval Formdaki İç Yüzeyi.....	138
RESİM 96: İçinde Nişli Bölme Yer Alan Bölücü Örneği.....	139
RESİM 97: Mehmed Ali Kâğıtçı Salonu’nda Nişli Bölücü Örnekleri.....	139
RESİM 98: Güç Santrali İçerisinde Yer Alan Metal Karkas ve Kontraplaktan Oluşan Bölücü Örnekleri.....	140
RESİM 99: Metal Karkas ve Kontraplaktan Oluşan Bir Başka Bölücü Örneği.....	141
RESİM 100: Müze İçine Eklenen Yürüyen Merdiven.....	141
RESİM 101: Müze İçine Eklenen Yürüyen Merdivenin, Yapım Aşamasından Bir Görsel.....	142
RESİM 102: Müze İçine Sonradan Eklenen Asansör.....	142
RESİM 103: Müze İçinde Kısmen Yıkılmış Bir Duvar Örneği.....	143
RESİM 104: Müze İçinde Yeni Beton Ayak Eklenmiş Kolon Örnekleri.....	144
RESİM 105: Kendi Taşıyıcı Sistemine Sahip Gezi Parkuru.....	145
RESİM 106: Kendi Taşıyıcı Sistemine Sahip Gezi Parkuru.....	145
RESİM 107: Kendi Taşıyıcı Sistemine Sahip Yapıya Sonradan Eklenmiş Bir Rampa.....	146
RESİM 108: Müze İçinden Havalandırma Kanallarının Görüldüğü Görseller.....	147
RESİM 109: I. Kâğıt Fabrikası Üretim Bölümü Yeniden İşlevlendirme Öncesi Durumu.....	148
RESİM 110: Müze İçinden Havalandırma Kanallarının Görüldüğü Güncel Bir Fotoğraf.....	148
RESİM 111: Müze İçinden Kullanılan Raylı Aydınlatma Sistemi Örneği.....	150
RESİM 112: Müze İçinden Kullanılan Bir Başka Raylı Aydınlatma Sistemi Örneği.....	151
RESİM 113: Geçici Sergi Bölümünde Kullanılan Bir Aydınlatma Sistemi Örneği.....	151
RESİM 114: Nişli Bölücü Elemanlar İçinde Spot Aydınlatma Örneği.....	152
RESİM 115: Yapıda Fabrika İşlevinde Kullanılan Sarkıt Aydınlatma Örneği.....	152
RESİM 116: Yapıda Müze İşlevinde Kullanılan Sarkıt Aydınlatma Örneği.....	153
RESİM 117: Yapı Müze İşlevine Dönüştürülürken Eklenen Vestiyer Mobilyası.....	154
RESİM 118: Müze İçinde Yer Alan Sergileme Mobilyası-1.....	155

RESİM 119: Müze İçinde Yer Alan Sergileme Mobilyası-2.....	155
RESİM 120: Müze İçinde Yer Alan Sergileme Mobilyası-3.....	155
RESİM 121: Müze İçinde Yer Alan Oturma Üniteleri-1.....	156
RESİM 122: Müze İçinde Yer Alan Oturma Üniteleri-2.....	156
RESİM 123: Zemine Sabitlenmiş Tabela Örneği.....	157
RESİM 124: Taşıyıcı Kolon Üzerine Sabitlenmiş Tabela Örneği.....	158
RESİM 125: Duvar Yüzeyine Sabitlenmiş Tabela Örneği.....	158
RESİM 126: Askı Aparatı Kullanılmış Tabela Örneği.....	159
RESİM 127: Giriş Bölümüne Eklenen Güvenlik Geçiş Turnikeleri.....	159
RESİM 128: Müze İçinde Yer Alan Kiosk Örneği-1.....	160
RESİM 129: Müze İçinde Yer Alan Kiosk Örneği-2.....	161
RESİM 130: Müze İçinden Kâğıt Heykel Örnekleri.....	161
RESİM 131: SEKA Kâğıt Müzesi Giriş Cephesi.....	162
RESİM 132: Müze Giriş Kapısı.....	163
RESİM 133: Orijinal Hâlleri Korunmamış Yenilenmiş Pencere Doğraması Örnekleri.....	164
RESİM 134: Geçici Sergi Bölümünde Kullanılan Zebra Stor Perdeler.....	164
RESİM 135: Epoksi Zemin Döşemesi.....	165
RESİM 136: Kauçuk Zemin Döşemesi.....	165
RESİM 137: Kartonlu Alçı Plaka İle Kapatılan Tavan Örnekleri.....	166
RESİM 138: Seyir Terasının Görünümü.....	167
RESİM 139: Seyir Terasından Görünen Manzara.....	167
RESİM 140: Natural History Museum Vienna’da Yer Alan Sergileme Üniteleri.....	170
RESİM 141: Natural History Museum Vienna’da Yer Alan Bir Diğer Sergileme Ünitesi.....	170
RESİM 142: Giorgio Caporaso’ya Ait Mukavvadan Üretilmiş Mobilya Örnekleri.....	171
RESİM 143: Mordag Design Ofisine Ait Kartonworks Serisine Ait Mobilya Örneği.....	171
RESİM 144: Maxxi Museum Yapısı İçerisinde Yer Alan Tavandan Asılarak Kullanılmış Bir Sergileme Ünitesi Örneği.....	172
RESİM 145: Richard Sweeney’e Ait Kâğıt Heykel Örneği.....	173

RESİM 146: Richard Sweeney’e Ait Kâğıttan Üretilmiş Tablo Şeklinde Sergilenen Ürünler.....	173
RESİM 147: Peter Dahmen’e Ait Kâğıttan Üretilmiş Bir Obje Örneği.....	174
RESİM 148: Peter Dahmen’e Ait Renkli Kâğıtlardan Üretilmiş Bir Başka Obje Örneği.....	174
RESİM 149: Satış Birimi İçin Mekân Önerisi: Geçici Sergi Salonundan Bir Bölüm.....	176
RESİM 150: Satış Birimi İçin Mekân Önerisi: Güvenlik ile Vestiyer Arası Bölümü.....	176
RESİM 151: Müze İçerisinde Yer Verilen Bir Resim Sergisinden Görünüm....	177



GİRİŞ

Yapılar; insanların belli ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik üretilmiş mimarlık ürünleridir ve sahip oldukları işlevle birlikte, yapıldığı dönemin tüm özelliklerini taşımaktadırlar. Bu yönüyle inşa edilen her yapı, toplumsal hayata dair bir gösterge durumundadır. İnsanlık tarihinin en önemli olaylarından biri olan ve tüm dünyayı etkileyen Endüstri Devrimi; üretim biçimini değiştirmiş, dolayısıyla üretim yapıları da bu değişimden etkilenmiştir. Önceleri üretim işi; küçük atölyelerde yapılırken, gelişen teknolojiyle üretilen makineler, üretim yapılarını yeniden biçimlendirmeye başlamış ve endüstri toplumları, yeni ihtiyaçlara hizmet eden endüstri yapılarını inşa etmiştir. Sanayileşmenin bir getirisi olarak da, endüstri kentleri gelişmeye başlamıştır. Ancak zamanla; gelişen teknoloji, ucuz işgücü ve hammaddeye ulaşma isteği gibi nedenlerle gelişmiş ülkeler, endüstrilerini geliştirmekte olan ülkelere yönlendirmeye başlamış ve bunun sonucunda, kent içinde kullanılmayan endüstri yapıları artmaya başlamıştır. Bu durum, özellikle II. Dünya Savaşı sonrası yoğun bir şekilde tepki çekmiş ve uluslararası örgütlerin de çabalarıyla endüstri yapıları, kültürel miras kapsamında değerlendirmeye alınmıştır. Denilebilir ki; endüstri toplumları, kendi ürettiği mimari eserlere sahip çıkarak “endüstriyel miras” kavramının oluşmasında etkili olmuşlardır.

Tarihi değer taşıyan endüstri yapılarının korunması ve yeniden işlevlendirilerek uzun vadede toplumsal hayata dâhil edilmesi; hem kültürel mirasa sahip çıkmak ve onu yaşatmak bağlamında önemli bir konudur, hem de mevcut kaynakların değerlendirilmesi açısından oldukça önemlidir. Endüstri yapıları yeniden işlevlendirilirken; özgün niteliklerini bozmayıp, tarihsel ve kültürel değerini koruma çabası ile günümüz şartlarına uygun bir şekilde değerlendirme ve o yönde müdahalelerde bulunmak, dengede tutulması gereken iki ayrı eylemdir. Endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilmesi, yapısal veya bölgesel ölçekte olabilmektedir. Bu konuda özellikle devletin öncü olmasıyla; bakanlıklar, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve gerekli meslek odalarının örgütsel bir biçimde çalışması ile endüstriyel miras kapsamında yer alan yapı veya yapı gruplarının, başarılı bir biçimde yeniden işlevlendirilmesi mümkün olacaktır.

Bu tez çalışmasında, Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı'nın örneklerinden biri ve döneminin, yeniden işlevlendirilen ilk projelerinden olan *SEKA Kâğıt Müzesi* yapısının iç mekân analizi yapılacaktır. Esasen *SEKA Kompleksi*, kentsel ölçekte bir endüstriyel dönüşüm projesidir; bu tez için çalışma alanı, tesisin ilk yapısı olan *I. Kâğıt Fabrikası*'nın günümüzdeki hâli olarak varlığını sürdüren müze yapısı ile sınırlandırılmıştır. Daha önce mimari analizi konusunda çalışılmış yapının, yeniden işlevlendirme kapsamında yapılan müdahalelere yönelik, detaylı bir iç mekân analizi bu tez çalışmasının hazırlanmasına değin mevcut değildir. Bu durum, tez çalışmasının konusunu belirleyen nedenlerden biri olmuştur. Yapı; mekânsal özellikleri, kent içindeki konumu, ülkemizin sanayileşme süreci içinde sahip olduğu önem ve taşıdığı endüstriyel izlerle, yeniden işlevlendirme için oldukça uygun bir mekân olarak görülmüştür. Aynı zamanda, fabrikanın kapatılıp özelleştirme sürecine alındığı 2005 yılından, müze işlevi ile dönüşümünün tamamlandığı 2016 yılına kadar, çok fazla bozulmaya uğramadığı tespit edilmiştir. Yapının iyi durumda oluşu, yeniden işlevlendirilemeye müsait olması açısından, olumlu bir etken olmuştur.

Literatür araştırması, yerinde inceleme ve fotoğraf ile belgeleme yöntemi ile hazırlanan bu tez çalışmasının amacı; *I. Kâğıt Fabrikası*'nın, *SEKA Kâğıt Müzesi* olarak yeniden işlevlendirilmesi sırasında yapılan müdahalelerin, özellikle iç mekâna yönelik ne gibi değişikliklere yol açtığını belirlemek ve bu doğrultuda, yeterince başarılı bir dönüşüm projesi olup olmadığı hakkında bir görüş ortaya koyabilmektir. Çalışmanın sonuç bölümü, belirlenen eksiklere yönelik çözüm önerileri içermeyi hedeflemektedir.

Geçmişten izler taşıyan endüstri yapılarının geleceğe taşınması; kültürel mirasa hizmet eden, oldukça önemli bir konudur. Özellikle son yıllarda artan farkındalık sayesinde; endüstri yapıları, yeniden işlevlendirme yöntemi ile tekrar kullanılabilir hâle dönüştürülmektedir. Çalışma kapsamında incelenen yapı; Türkiye'nin ilk kâğıt fabrikasından, bir kâğıt müzesine dönüşme hikâyesiyle, konuya dair oldukça önemli bir yerde durmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

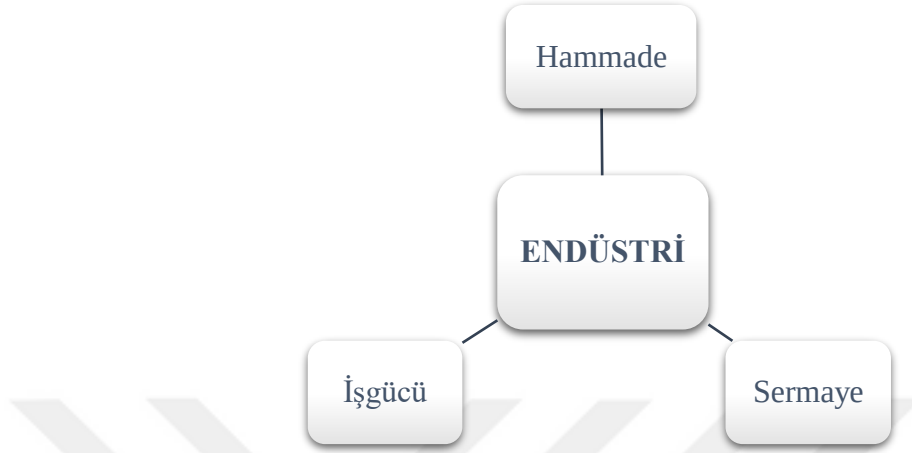
1.ENDÜSTRİYEL MİRAS KAVRAMI

Bu bölümde; kültürel mirasın bir ögesi olan, endüstriyel miras kavramı anlatılmıştır. Önce; Endüstri Devrimi ve beraberinde yaşanan endüstrileşme süreci hakkında bilgi verilmiş, sürecin olağan sonucu olarak ortaya çıkan endüstri yapıları ve özellikleri anlatılmış, sonrasında endüstriyel mirasın tanımı yapılmış ve bu miras kapsamında bulunan yapılara karşı olan koruma yaklaşımlar ve önemi belirtilmiştir.

1.1.ENDÜSTRİ ve ENDÜSTRİLEŞMENİN TANIMI

Fransızca kökenli “*endüstri*” kelimesi, Türk Dil Kurumu Sözlüğü’ne göre Arapça kökenli “*sanayi*” sözcüğü ile eş anlamlı olup; “*ham maddeleri işlemek, enerji kaynaklarını yaratmak için kullanılan yöntemlerin ve araçların bütünü, işleyim, uran*” olarak tanımlanmaktadır. İktisat sözlüğünde ise sanayi; “*sermaye ve emek faktörlerini kullanarak, hammadde ve yarı mamulleri işleyen ve mamul hâle getiren üretim faaliyeti, yani imalatçılık*” olarak yer almaktadır. Endüstri; “hammaddeleri yapılabir hâle sokmak için uygulanan eylemlerin ve bu eylemleri uygulamak için kullanılan araçların topu” dur (Hasol, 2005: s.402). Endüstride iş gücü, teknoloji ile bir araya gelir ve hammadde değişim sürecinden geçerek, işe yarar yeni bir ürün oluşturur. Bu tanımlara göre; hammadde, iş gücü ve sermaye, sanayinin birbirini tamamlayan temel bileşenleridir. Hammadde, bulunduğu coğrafi bölgeye göre farklılık gösterir. Yeryüzünde herhangi bir yerde bulunan hammaddenin; yeni bir ürüne dönüşebilmesi için gerekli olan makine, fabrika, tesis ile ortaya çıkan ürünün başka bir yere ulaştırılması için gereken sistemi oluşturmak için, belli bir sermayeye ihtiyaç vardır. Bütün bu sistem içindeki bir diğer önemli unsur ise, insan emeği yani iş gücüdür. Her ne kadar gelişen teknoloji, insan gücüne olan ihtiyacı azaltsa da; insan emeği, sanayinin yadsınamaz bir parçasıdır. Hammadde, iş gücü ve sermayeden oluşan bu üç bileşeni bir araya getiren ise, idari bir yönetim sistemidir. Bahsedilen yönetim sistemi,

devletlerin ekonomik politikaları doğrultusunda meydana gelir ve böylece devletlerin sanayileri oluşur. Devletlerin ekonomilerini güçlü kılan, güçlü sanayileridir.



Şekil 1: Endüstrinin bileşenleri. Bu üç bileşen, idari bir yönetim sistemine ihtiyaç duyar. (Yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur.)

İnsanoğlu, yaşamını idame ettirebilmek için üretim yapmak ve ortaya çıkan ürünleri kullanmak zorundadır. İnsan olmanın bir güdüsü olan üretme ihtiyacı, toplumların gelişerek var oluşlarını sürdürmelerini sağlar. İnsan gücü ile beyin gücünün birleşerek ürünler meydana getirmesi eylemi olan üretim, araç ve gereçlerin insan kontrolünden çıkıp makineleşmesiyle birlikte, sanayi tanımıyla anılır olmuştur (Emre, 2008: s.3). İlk insanların kullandığı basit araç gereçler, bugünkü makinelerin temelini oluşturmuş ve bilgi birikimi arttıkça da kullanılan üretim araçları gelişmiş, böylece yeni üretim teknikleri ortaya çıkmıştır.

Endüstrileşme en genel tanımıyla; makinelerin tüm endüstriyel üretim dallarına dâhil olması ve değişen teknikler doğrultusunda üretimdeki verimliliğin artmasıdır. Hızlı makineleşme süreci; tarımdan tekstile, ulaşımdan demir-çelik endüstrisine kadar her alanda etkili olmuş, bunun sonucunda seri üretim önem kazanmıştır. Endüstrileşme süreci; “*manufaktur*” denilen el ile üretimin, inorganik güç kaynakları ile makineye devredilmesi ve fabrika düzenine geçiş olarak tanımlanabilir (Köksal, 2012: s.18).

İnsanlık tarihinde ekonomik yapıyı kökünden değiştiren ve toplumsal yaşamın her alanını etkileyen iki olgudan söz edilmektedir. Bunlardan birincisi, Mezopotamya’da ortaya çıkan ve sonra farklı tarihlerde, farklı yerlerde gerçekleşen “tarım devrimi”, ikincisi ise 18. yüzyılın sonuna doğru kendini belli eden “endüstri devrimi”dir (Uçar, 2013: s.5).

Endüstri Devrimi’nden önceki dönemden kısaca bahsetmek gerekirse; bilinen ilk sanayi ürününün ilk çağlarda insanların, hayvanlardan korunmak ve yiyecek elde etmek için ürettikleri taştan silahlar olduğu söylenebilir. Sonraki çağda ise, deri tabaklama ve dokuma işi gelişme göstermiştir. İnsanın en temel ihtiyaçları olan beslenme, barınma ve giyinmeye yönelik gelişen bu kollar; modern çağ öncesinde zanaat biçiminde kalmış, az sayıdaki üretim yerlerinde çalışacak insan gücü ise, kölelikten elde edilmiştir. Bu şekilde işleyen sistem 3. yüzyıla kadar sürmüştü, sonrasında usta-kalfa-çırak düzeninde çalışılmaya başlanmıştır. 5. ve 15. yüzyıllar arasını kapsayan Ortaçağ ise; ekonomik ve sosyal yapı olarak feodalite, dini inanış olarak hristiyanlık, üretim sistemi olarak ise tarımsal üretim olarak nitelendirilebilir. Ortaçağ sanayileşmesinde su değirmenlerinin kullanılması, yeni bir teknik olarak ön plana çıkar. Sanayileşme için önemli bir ilerleme olan su değirmenlerinin icadı, buğday gibi tahıl ürünlerinin öğütülmesini kolaylaştırır. Ortaçağ’ın sonuna doğru yaşanan Haçlı Seferleri, pusula ve barutun icadı gibi önemli gelişmeler; o dönemki Avrupa’nın ekonomik düzeninin geliştirip, değiştirmeye başlar. Ekonomik düzen ile birlikte toplumsal düzende de önemli değişiklikler görülür. Artık toprağa bağlı olmayan, ticaret, zanaat ve madencilik ile uğraşan yeni bir sınıf ortaya çıkar ve “*burjuva sınıfı*” olarak adlandırılan bu sınıf, güç kazanmaya başlar. Özellikle pusulanın kullanılması, ticaretin açık deniz yolculuğu ile gerçekleşmesini mümkün kılar. Bu sayede Avrupa’dan Hindistan ve Çin’e yapılan seferler ile Avrupa’da bulunmayan yeni ürünler getirilir, temin edilen yeni hammaddeler yeni sanayi kollarını doğurur. Bir diğer önemli gelişme olarak; Avrupa’nın düşünsel ve sanatsal devrimi olarak adlandırılan *Rönesans*, 16. yüzyılda İtalya’da ortaya çıkar. Rönesans yalnız bir düşünce hareketi olarak kalmayıp, ekonomik düzeni değiştiren bir dinamik oluşturur. Rönesans’ın getirdiği yenilikçi ve ilerici düşünce yapısı ile yeni üretim yöntemlerinin gelişmesi, ürünlerin kalitelerinin artması ve bu ürünlerin yeni pazarlarda satılması ile

ticarete Avrupa'yı diğer ülkelere karşı üstün duruma getirir (Emre, 2008: s.7). Tüm bu yaşanan süreç, Endüstri Devrimi'nin esas gelişmelerine zemin hazırlar.

İnsanlık tarihinin en köklü dönüşümlerinden biri olan “*Endüstri Devrimi*”, 18. yüzyıl sonlarından itibaren başlayıp, uzun bir zaman dilimine yayılan değişimleri işaret eder. Endüstri Devrimi yalnızca teknolojik bir devrim değil; aynı zamanda insanların düşünce ve yaşam biçimini farklılaştıran, sosyal, kültürel ve ekonomik boyutlarıyla etkiler yaratan bir değişim hareketidir (Karıptaş, 2010: s.5). Yaşanan bu değişimlerin merkez noktası İngiltere'dir. Devrimin neden İngiltere'de ortaya çıktığı ile ilgili olarak, *Encyclopedia Americana*'yı (1968) kaynak gösteren Emre, yüksek lisans tez çalışmasında şöyle demiştir:

“18. yy'ın sonlarında tüm fizik ve kimya araştırmaları anakaranın uzağındaki Fransa ve Hollanda gibi ülkelerde gelişti, İngilizler ise özellikle endüstrideki bilimsel uygulamalarda kullanılan pratik çözümlerde üstündüler. Mekanik gelişmelere genel olarak bir ilgileri vardı. İngiltere'deki siyasi, sosyal ve yasal düzenlemeler endüstriyel gelişim için çok uygundu. Siyasi özgürlük, mülkiyet hakları sözleşmesi, patent kanunu, dinsel özgürlük, ekonomik ve sosyal imkânlardaki artış yatırımlara uygun ortam oluşturmuştu.” (Emre, 2008: s.9)

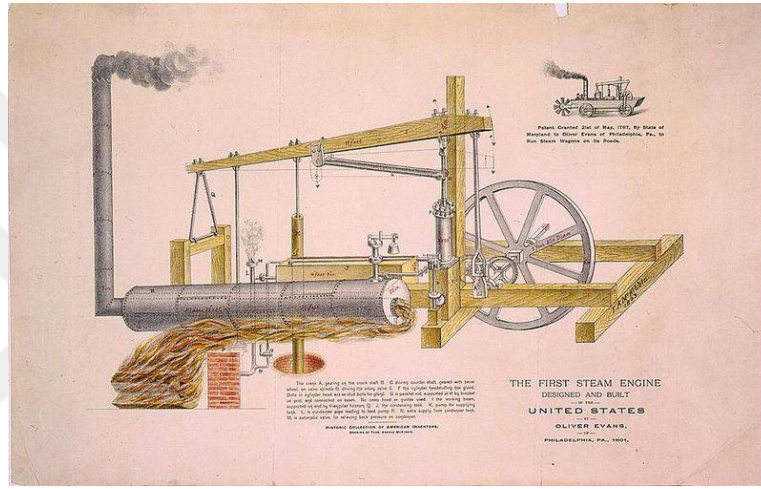
Köktaş ve Kölçek ise; Endüstri Devrimi ve Osmanlı İmparatorluğu'nu konu alan makale çalışmalarında, İngiltere'nin endüstrileşmenin merkezi olması ile ilgili Wallerstein'in (2011) şu görüşüne yer vermiştir:

“Endüstri Devrimi'nin ilk ve en önemli aşamaları İngiltere'de ortaya çıkmıştır. Makineleşmenin İngiltere'de başlamasının nedenleri; artan talep, yeterli miktarda sermayenin varlığı, tarımda gerçekleşen devrim ve demografik büyümeyi mümkün kılan toprak-kira örüntülerinin gelişmesidir.” (Köktaş, Kölçek, 2016: s.96)

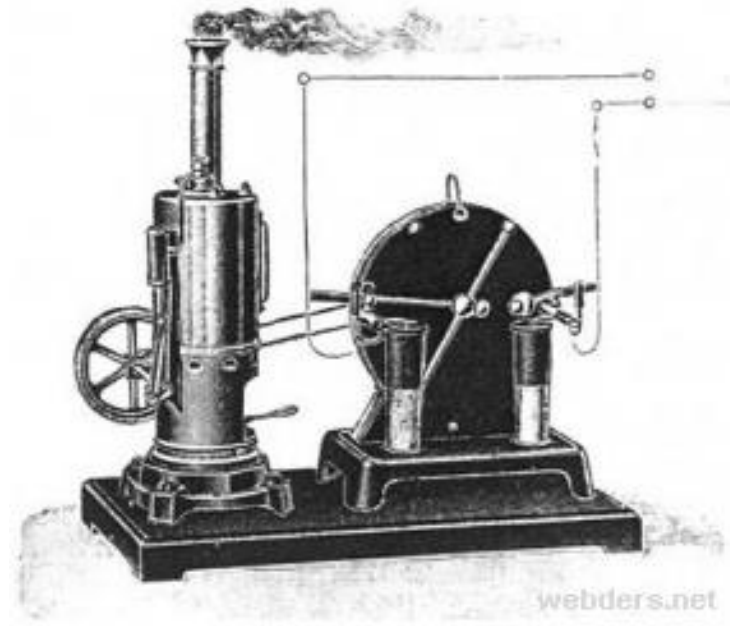
18. yüzyıl boyunca İngiltere tüm Avrupa içinde, endüstrileşmenin en yoğun olduğu ve en fazla gelişme gösterdiği ülke olmuştur. Örneğin; İngiliz dokuma sanayisi öncü gelişen alanlardan biri olmuş, özellikle dış pazarlara doğru bir büyüme göstermiş, böylece İngiltere başlangıçta kendisinden ileri seviyede olan Hollanda'yı geride

bırakmayı başarabilmiştir. Ancak elbette ki, Endüstri Devrimi yalnızca İngiltere ile sınırlı kalmamış, İngiltere’den başlayarak tüm dünya ülkelerine yayılmıştır.

“Endüstri Devrimi” tanımı ilk kez 1837 yılında *Jerome Adolphe Blangui* tarafından yapılmış, kullanımının yaygınlaştırılması ise İngiliz ekonomist *Arnold Toynbee* tarafından gerçekleştirilmiştir. Endüstri Devrimi ilk yıllarının en önemli olayı, buhar makinesinin icat edilmesidir. Buhar makinesinin icadıyla, sanayi yapılarında hidroelektrik enerji, yerini buhar enerjisine bırakmıştır.



Resim 1: Buhar makinesi örneği. [URL-1]



Resim 2: Buhar makinesi örneği. [URL-2]

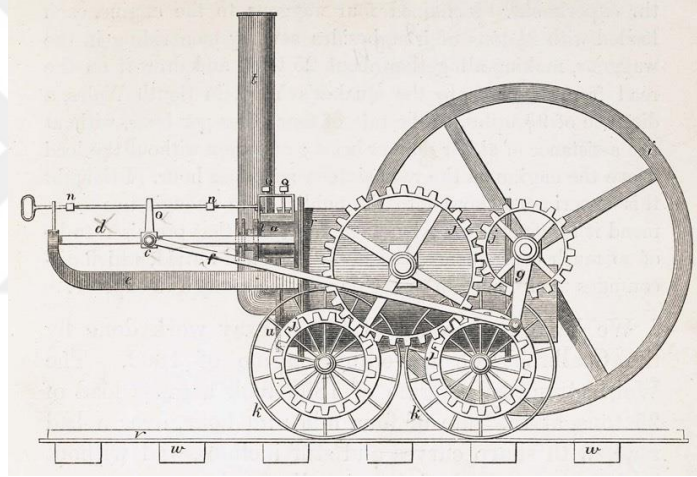
Buhar makinesinin icadının öncesi ile beraber; 17. yüzyıldan başlayarak en önemli teknik gelişmeler, *Köksal* tarafından şu şekilde listelenmiştir:

- “• 1698’de buhar motoru keşfedilmiştir.
- 1709 yılında, Abraham Darby kok kömürünü elde etmiş ve bunu yüksek fırını işletmek üzere kullanmıştır.
- 1712 yılında Thomas Newcomen ilk buhar motorunu tasarlamıştır. İlk Newcomen Buhar Motorları, Walloon Kömür Madenleri için İngiliz ustalar tarafından 1721 ve 1731’de yapılmıştır.
- 1733’te mekanik bükme tezgâhının, 1769’da Watt tarafından geliştirilmiş buharlı Makinenin, 1778’de de yeni bir dokuma tezgâhının keşfi yapılmıştır.
- 1745 yılında Leipzig’de Christian August Hausen elektrik akımının elektrostatik makine üzerindeki etkisini denemiştir.
- 1779 yılında, Thomas Farnolls Pritchard’ın tasarladığı, Coalbrookdale yakınındaki Severn Nehri üzerinden geçen ve tamamı demir olan köprü, III. Abraham Darby ve Thomas Gregory tarafından inşa etmiştir” (*Köksal*, 2008: s.7,8).

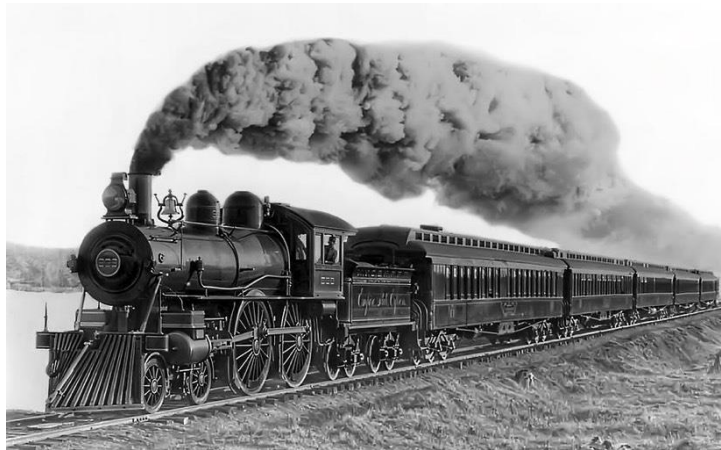
Yaşanan tüm bu gelişmelere bakıldığında 18.yüzyıl “*buhar devri*” olarak nitelendirilebilir. Özellikle buhar gücünün gemilerde kullanılmaya başlanması, deniz taşımacılığının gelişmesi için önemli bir adım olmuştur. Suyolu ile taşımacılıkta önceleri nehir ve kanallarda sal gibi araçlar kürekle, denizlerde ise yelkenli gemiler rüzgârla ilerliyordu. 1787 yılında *John Finch*, buharlı bir gemiyi Delaware nehrinde yüzdürmeyi başarmış, sonrasında da yolcu taşıyan bir buharlı gemi daha inşa etmiştir. Onun açtığı yolda, yük ve yolcu taşıyan buharlı gemilerin üretilip kullanılmaya başlanması hız kazanmıştır. Böylece ülkeler arası ürün taşıma ve ticaret, buharlı gemiler sayesinde gelişmeye başlamıştır. Buhar gücünün kullanımı yalnız deniz taşıtları ile sınırlı kalmamış, ilk buharlı lokomotifin icadı da buharlı gemi icadının peşi sıra gelmiştir. Buharla çalışan ve raylar üzerinde ilerleyen ilk lokomotif, İngiliz mühendis *Richard Trevithick* tarafından 1804 yılında inşa edilmiştir. *Trevithick*’ten sonra *George Stephenson*, daha gelişmiş yeni bir lokomotif üretmiştir. Sonrasında yapılan her bir makine ve her bir lokomotif, bir öncekinden daha iyi performans göstermiştir. Demiryolu yapımının da gelişmesiyle birlikte 1830’lu yıllara gelindiğinde, artık yolcu ve yük taşıyan tren seferleri başlamıştır.



Resim 3: Atlas Okyanusu'nu aşan ilk buharlı gemi *Savannah* .[URL-3]



Resim 4: *Penydarren* adı verilen ve *Richard Trevithick* tarafından inşa edilen lokomotifin bir çizimi. [URL-4]



Resim 5: Buharlı tren örneği. [URL-4]

Endüstri Devrimi'nin ilerleyen dönemlerinde ise; buhar gücü yerini, sırasıyla maden kömürü, elektrik ve petrol enerjilerine bırakmıştır. Bu süreçte tüm teknik gelişmeler, birbiri ile ilişkili bir şekilde meydana gelmiştir. Her bir gelişme, yeni talepler ortaya çıkarmış, bu talepleri karşılamak için de yeni makineler üretilmeye devam edilmiştir. Gelişen teknoloji ile birlikte, ilk üretim alanı olan tekstil ve demir-çelik gibi sanayi kollarına; kimya sanayi, mekanik sanayi gibi yeni alanlar eklenmiştir. Yeni çalışma yöntemleri, üretim miktarını oldukça ileri boyuta taşımayı başarmıştır.

Yaşanan teknolojik ve ekonomik gelişmeler, aynı zamanda toplumsal hayat ve çevre üzerinde de köklü değişimlere yol açmıştır. Kısaca özetlemek gerekirse; başlangıçta üretim yeri olarak genellikle su kenarları seçilirken, artık hammaddenin veya pazarın olduğu alanları tercih etme olanağı mevcut hâle gelmiştir. Üretim yeri inşa ederken belli bir yerde sınırlı kalma durumu ortadan kalkınca, üretim tesisleri daha hızlı yayılmış ve bu tesisler kentlerin planlaması ve mimari düzenlerinden, toplumların gündelik yaşam pratiklerine kadar pek çok alanda ciddi değişimleri tetiklemiştir (Köksal, 2012: s.18). Bunun sonucunda; tümüyle siyasal ve kültürel işlevlerin egemen olduğu ortaçağ kentlerinin yerine endüstrileşme ile birlikte ulaşım, teknoloji ve yönetim olanaklarının ürünü olan çok işlevli kentler oluşmuştur. Oluşturulan endüstri tesislerinin yanında işçi kentleri doğmuştur (Uçar, 2013: s.6). Özellikle göç ile birlikte oluşan işçi kentleri, bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir.



Resim 6: Endüstri Devrimi sonrası bir fabrika örneği. [URL-5]

İngiltere’de başlayan Endüstri Devrimi; artan talep, sermaye birikiminin yeterli olması, sosyal yapının değişime ayak uydurması gibi nedenlerden dolayı Avrupa ülkelerinde diğer kıta ülkelerine göre daha hızlı bir şekilde etki etmiştir (Köktaş, Gölçek 2016: s.96). Ancak yine de, pratikte yayılması çok hızlı olamamıştır. Fransa ve Almanya gibi diğer Avrupa ülkeleri, süreci İngiltere gibi yaşamamışlardır. Bu ülkelerin o dönem içlerinde bulundukları sosyo-ekonomik şartlar, sanayileşmede geç kalmalarına sebebiyet vermiştir. Yine Amerika ve Asya kıtasındaki ülkeler de, sanayileşmeyi kendi şartları doğrultusunda yavaş yavaş gerçekleştirmişlerdir.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, ucuz hammadde ve iş gücü gibi parametreler, ağır sanayinin üçüncü dünya ülkelerine kaymasına yol açmış, sanayide gerçekleşen bu değişim de kent içinde işlevini yitiren ve atıl mekânlara dönüşen endüstri yapılarının sayısının artmasına sebep olmuştur (Uçar, 2013: s.6).

1.1.1.Türkiye’de Endüstrileşme Süreci

Türkiye topraklarında endüstrileşme süreci; Endüstri Devrimi’nin doğal bir sonucu olarak, Osmanlı İmparatorluğu zamanında başlamıştır. İmparatorluk, devrimi o günkü kendi koşulları içerisinde takip etmiş, belli atılımlarda bulunmuş, ancak süreci kabul etmesine rağmen tam anlamıyla ayak uyduramamıştır. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı gibi iki büyük savaştan sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti; ekonomik kalkınmayı sağlamanın sanayileşmeden geçeceğini idrak ederek, siyasi alanda kazandığı başarıyı, ekonomi alanına yansıtabilmek için bu alanda çalışmalar yapmaya devam etmiştir. Tez çalışmasının bu bölümünde, imparatorluk ve cumhuriyet dönemlerinde meydana gelen önemli gelişmeler kısaca anlatılmıştır:

15. ve 17. yüzyıllar arası yani Endüstri Devrimi’nin en etkin yıllarından evvel, Osmanlı İmparatorluğu, “*lonca*” adı verilen esnaf ve zanaatkarların örgütlenerek kurduğu teşkilatlar sayesinde; geleneksel bir yapıda, küçük ölçekli imalata dayanan, kendi kendine yeten bir üretim sistemi oluşturmuştur. Bu dönem için oldukça başarılı sayılabileceğine; hemen her alanda üretim yaptığı ve pamuklu dokuma gibi bazı

ürünleri, Avrupa ülkelerine ihraç ettiği bilgisi doğrultusunda ulaşılabilir (Emre, 2008: s.18). Zamanla içeride yaşanan yönetim zafiyetleri sonucu ortaya çıkan iç ve dış kaynakları tam olarak yönetememe durumu, tarım sisteminde yaşanan düzensizlikler, savaşlarda görülmeye başlanan başarısızlıklar ve toprak kayıpları ile Batı'da ortaya çıkan Sanayi Devrimi, Osmanlı ekonomisinin Batı ile rekabet gücünü zayıflatmaya başlamıştır (Erdem, 2016: s.18). Endüstri Devrimi yıllarında Osmanlı İmparatorluğu teknik gelişmeler bakımından geride kalmış, ancak bir yandan da Avrupa'da üretilen malların pazarı ve aynı zamanda da hammadde sağlayıcısı olarak, devrimi Avrupa lehine beslemiştir. 1838-1840 yılları arasında İngiltere ve diğer Avrupa ülkeleri ile ticaret anlaşmaları yapılması yabancı tüccarların ülkeye yerleşip endüstri yapıları kurma girişimleri, *Islah-ı Sanayi Komisyonu*, *Teşvik-i Sanayi Muvakkat Kanunu* gibi atılımlar sanayileşme ve ekonomiyi canlandırma adına bir nebze yararlı olsa da; bütünsel olarak bakıldığında, Osmanlı İmparatorluğu bu rekabette çok başarılı olamamıştır. Osmanlı'nın Avrupa ile rekabet edememesinin bir diğer önemli sebebi, tüm Avrupa'ya özellikle Fransa'ya verilen kapitülasyonlardır. Başlangıçta devletlerarası ticareti geliştirmek amacıyla Avrupa ülkelerine sağlanan imtiyazlar, dünya ticaret niteliğinin değişmesiyle farklı bir boyuta geçmiş, Osmanlı'nın ekonomik çöküşünün sebebi olmuştur. *Susam*; tez çalışmasında kapitülasyonların verdiği zararı, şu şekilde açıklamıştır:

“Yabancı tüccarlara kendi bayraklarını taşıyan gemilerle serbestçe ticaret yapma, kendi yasalarına göre yargılanma, Osmanlı vergilerinden muaf olma ve Osmanlı tüccarlarından daha düşük gümrük vergisi ödeme gibi haklar tanınıyor ve böylece Avrupa ticaret sermayesinin Osmanlı Devletine nüfuz etmesinin kuramsal yolları sağlanıyordu.” (Susam, 2010: s.35).

Kapitülasyonlar Osmanlı'ya bu denli zarar verirken; devlet, halkın ihtiyaçlarını kendisi üretip karşılayamadığından, ülkeye ürün girişini engelleme lüksüne sahip olamamış, bu sebeple kapitülasyonlar *Lozan Antlaşması*'na kadar kaldırılamamıştır. Tüm bu olumsuz koşullar içinde, Osmanlı İmparatorluğu'nda sanayileşmenin önemini kavrayan devlet adamları olmuştur; onların çabalarıyla gerçekleştirilen tüm yenilikçi atılımların içinde en etkili olanı, 1873 tarihli *Teşvik-i Sanayi Muvakkat Kanunu*'dur. Fabrika kuracaklara bazı haklar tanıyan, sanayi faaliyetlerini teşvik eden bu kanun;

birincisi, endüstri kuruluşlarına ihtiyaçları bulunan tesis ve işletme kredisini vermemesi, ikincisi ise dışarıdan gelen rekabete karşı himaye tedbirleri getirmemesi noktalarında eksik kalmıştır (Erdem, 2010: s.10). Osmanlı İmparatorluğu'nda en önemli sanayileşme hamleleri, *III. Selim* ve *II. Mahmut*'un padişah olduğu devirlere denk gelmektedir. Yeni üretim yerlerinin kurulması ve eskilerinin revize edilmesi hep bu dönemlerde olmuştur. Osmanlı'da 19. yüzyılın ilk yarısında kurulan endüstri tesisleri daha çok ordunun ve devletin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik; ikinci yarısında kurulanlar ise, özel sermaye destekli olanlardır. Devlet desteği ile kurulan, maliyet kaygısından uzak ilk üretim yerleri; Tophane-i Amire, baruthane, tüfenkhane ve tersane olup, tümü askeriye için üretim yapan yerlerdir. Bunların dışında darphane ve matbaa üretimi de, askeri ihtiyaç dışında öne çıkan alanlar olmuştur. Tüm bu endüstri yapılarının büyük çoğunluğu başkent İstanbul ve çevresinde kurulmuştur:

- *Tophane-i Amire*; 15.yüzyılda İstanbul'da *Sultan II. Mehmet* tarafından kurulmuş, 1850'li yıllardan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda silah üretiminin merkezi olmuş, cumhuriyetin ilanına kadar hizmet vermeye devam etmiştir.
- *Baruthaneler*; İstanbul'un fethi öncesinde, imparatorluk topraklarında farklı farklı yerlerde kurulmuş olup, fetih sonrası İstanbul'da birden fazla baruthane inşa edilmiştir. Barut ateşli silahların ana maddesi olduğu için, baruthaneler önemli üretim yerlerinden biri olmuştur.
- *Tüfenkhaneler*; yine ordu için gerekli bir üretim tesisi olarak faaliyet göstermişlerdir.
- *Tersaneler*; gemilerin inşa edildiği tesisler olup, aynı şekilde orduya hizmet etmiştir. Dönemin en önemli tersanesi, İstanbul Haliç'te kurulan *Tersane-i Amire* 'dir.
- *Darphaneler*; para basma işleminin yapıldığı tesislerdir. Taşralarda kurulan darhaneler, *İstanbul Darphane-i Amire* 'ye bağlanmıştır.
- *Matbaalar*; yine ilk olarak İstanbul'da kurulmuştur.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devlet desteğiyle; dokuma, toprak, deri, kırtasiye, kimya, madeni, gıda ile enerji ve güç rezervleri dallarında -bu yedi ana bölüm 1913-1915 *Sanayi Sayımı* doğrultusunda oluşturulmuştur- pek çok fabrika kurulmuştur. Sermayesi hazineden sağlanan ve tophane, tersane gibi yapıların dışında

kalan bu *Fabrika-i Hümayunlar*, yine çoğunlukla İstanbul ve çevresine konumlandırılmıştır. Bu dönemde kurulan önemli büyük ölçekli sanayi tesislerden bazıları ve faaliyet alanlarını, *Erdem* makale çalışmasında şu şekilde listelemiştir:

“Çini ve seramik alanında:

- *Beykoz Çini Fabrikası (1845).*
- *Yıldız Çini Fabrika-i Hümayunu (1890-92).*

Elektrik üretimi alanında:

- *Dolmabahçe Gazhanesi (1853).*
- *Beylerbeyi Sarayı Gazhanesi (1862).*
- *Yedikule Gazhanesi (1880).*
- *Kadıköy Hasanpaşa Gazhanesi (1891).*
- *Silahtarağa Elektrik Santrali (1910-13).*
- *Üsküdar Elektrik Fabrikası (1911).*

Deri ve kundura alanında:

- *Osmanlı İttihat Saraçlık Anonim Şirketi (1913).*
- *Beykoz Ayakkabı Fabrikası (1884).*

Tekstil ve hazır giyim alanında:

- *Feshane-i Amire (1839).*
- *İslimye Şayak Fabrikası (1840).*
- *Hereke Fabrika-i Hümayunu (1843-45).*
- *İzmit Çuha (Yün Kumaş) Fabrikası (1844).*
- *Hereke Çuha Fabrikası (1845).*
- *Bursa İpek Fabrikası (1846).*
- *İzmir Muslin Boyama ve Basma Fabrikası (1847).*
- *Bakırköy Bez Fabrikası (1850).*
- *İzmir Kumaş Fabrikası - Basmahane (1861).*
- *Kula Mensucat (1866)*

- *Kırkağaç Çırçır Fabrikası (1876).*
- *İzmit İpek Fabrikası (1880).*
- *Adana Milli Mensucat Fabrikası (1907).*

Kimya alanında:

- *İzmir Yağ Fabrikası (1850).*
- *Beykoz İspirmecet (Mum Yağı) Fabrikası (1863).*
- *İkinci İzmir Yağ Fabrikası (1870).*
- *Tanen (Asit) Fabrikası (1891).*
- *Küçükçekmece-Osmanlı Kibritleri Fabrikası (1898).*
- *Galata Yüksek Kaldırım Pıl Fabrikası (1917).*

Makine ve metal alanında:

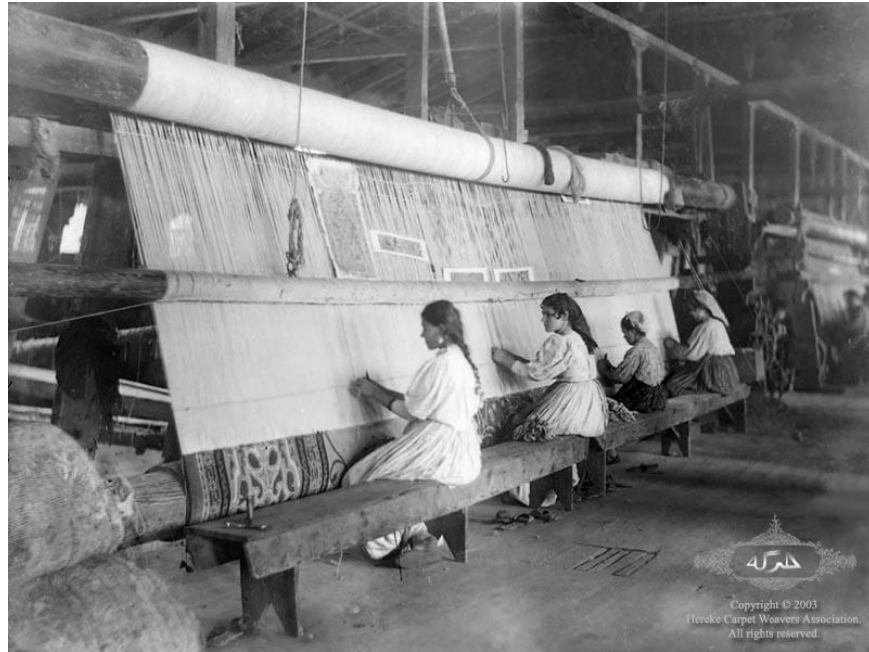
- *Zeytinburnu Demir Fabrikası (1843).*
- *Yedikule Şimendifer Fabrikası (1843).*
- *Eskişehir Demiryolu İnşa Fabrikası (1894).*
- *Şakir Zümre Soba Fabrikası (1918-23).*
- *Zeytinburnu Mavzer ve Fişek Fabrikası (1902).*
- *Zeytinburnu Asit ve Eter Fabrikası (1902).*
- *Zeytinburnu Kimyahane Fabrikası (1902).*
- *Savunma sanayii alanında:*
- *İstinye Tersanesi (1856).*
- *Cebahane-i Amire (Savaş Mühimmatı İmalatı) (1868).*
- *Kayseri Güherçile Fabrikası (1891-92).*
- *Konya Güherçile Fabrikası (1896).” (Erdem, 2008: s.24,25).*

Yukarıda yer alan listede görüldüğü üzere 19. yüzyılda pek çok sanayi kuruluşu faaliyete geçmiş ancak; bu fabrikalarda üretilen ürünlerin Avrupa’dan gelen ürünlerden daha pahalı olması, fabrikaların yakıt ihtiyacının yeterli bir şekilde karşılanamaması ve tecrübe eksikliğinden kaynaklı yönetim sisteminin iyi olmaması gibi sebeplerden ötürü birçoğu varlığını sürdürememiş ve kapatılmıştır. Yaşanan tüm

bu sürece bakıldığında şöyle denilebilir ki; Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa'dakine benzer bir sanayileşme oluşmamıştır. Sanayi Devrimi, özünde tarımsal üretimden makine teknolojisine geçişi ifade ederken, bu süreç Osmanlı'da daha farklı alanlarda tezahür etmiştir (Erdem, 2008: s.24,25). Yapılan tüm hamleler –büyük sanayi sergilerine katılmak gibi önemli adımlar da dâhil- istenilen sonucu verememiş, Osmanlı İmparatorluğu gerçek anlamıyla bir makineleşme devrimi yaşayamamıştır.



Resim 7: 1891 yılında halı üretimine başlayan *Hereke Fabrika-i Hümayunu*'nun bulunduğu bölgenin genel görünümü. [URL-6]



Resim 8: *Hereke Fabrika-i Hümayunu*'ndan bir iç görünüş. [URL-7]

Cumhuriyetin ilanından evvel uzun süren savaşlarda, ülkedeki tüm kaynaklar tüketilmiş ve alınan dış borçlar nedeniyle ülke ekonomisi oldukça kötü bir duruma gelmiştir. Cumhuriyet kuruluncaya kadar siyasi ve ekonomik baskıyla kan kaybetmeye başlayan Türk sanayisi, cumhuriyetin ilanından sonra *Mustafa Kemal Atatürk*'ün liderliğinde tekrar hareketlenme olanağı bulmuş ve zaman içinde hem devlet hem de özel yatırımcıların kurduğu sanayi tesisleriyle üretim yapılmaya ve istihdam sağlanmaya başlanmıştır (Doğan, 2013: s.211). Türk topraklarında kurulan yeni devletin elinde, Osmanlı döneminden askeri malzeme üreten 2 adet fabrika ile 282 adet küçük ölçekli atölyeden başka pek fazla bir şey yoktur (Coşkun, 2003: s.72). 17 Şubat- 3 Mart 1923 tarihli *İzmir İktisat Kongresi*'nde ekonomik kalkınmanın, ancak sanayileşme ile başarılacağı sonucuna varılmıştır. 1924 yılında *Lozan Antlaşması* ile kapitülasyonların kaldırılması, ekonomik iyileşme ve kalkınma adına ilk somut adım olmuştur. 1927 yılına gelindiğinde ise; 15 yıl boyunca yürürlükte kalacak olan ve sanayi yatırımı yapacak işletmelere muafiyet, imtiyaz ile teşvik sağlamayı amaçlayan *Teşvik-i Sanayi* kanunu çıkarılmıştır. 1930 yılında Ankara'da *Sanayi Kongresi* toplanmış ve bu dönem itibari ile devletin desteği ile ilk fabrikalar kurulmuştur. 1930'lu yılların sonuna kadar devletçilik politikası yürütülmüş, kurulan fabrikalar daha çok temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik alanlarda olmuştur. Fabrikalar kurulurken bir diğer dikkat edilen husus da, fabrikaların işleyeceği hammaddelelerin ülke içinden temin edilebilir olması olmuştur. Aynı zamanda bu dönemde, sanayi ile birlikte tarım ve ticarete de yatırımlar yapılmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, devletin teşvik ve desteği ile kurulan fabrikalardan bazılarını şu şekilde listeleyebiliriz:

- 1927'de Devlet Demiryolları ve Limanları İdare-i Umumiyesi, Bursa ve Bünyan Dokuma Fabrikaları
- 1928'de Ankara Çimento Fabrikası
- 1929'da İstanbul Ford Otomobil Montaj Fabrikası

- 1932'de Kırıkkale Askeri Fabrikaları (Aynı yıl bu fabrikanın genel müdürlüğüne bağlı demir-çelik fabrikası kurulmuş, ilerleyen yıllarda da Kırıkkale dışında 12 ilde daha bu alanda fabrikalar kurulmuştur.)
- 1933'te Eskişehir Şeker Fabrikası
- 1934'te Keçiborlu Kükürt Fabrikası, Diyarbakır Rakı Fabrikası, Turhal Şeker Fabrikası
- 1935'te Bakırköy Bez Fabrikası, Paşabahçe Cam Fabrikası, Zonguldak Türk Antrasit Fabrikası, Ankara Mamak Gaz Maskesi Fabrikası
- 1936'da Malatya İplik ve Bez Fabrikası, Kayseri Bez Fabrikası, İzmit Birinci Kâğıt Fabrikası
- 1937'de Konya Ereğlisi Dokuma Fabrikası, Ankara Bira Fabrikası Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası, Ereğli Bez Fabrikası
- 1938'de Gemlik Suni İpek Fabrikası, Eskişehir İspirto Fabrikası
- 1939'da Karabük Demir Çelik Kok Fabrikası, Sivas Çimento Fabrikası, Tekirdağ Şarap Fabrikası, Malatya Sigara Fabrikası



Resim 9: Türkiye'nin İlk Şeker Fabrikası, Alpullu. [URL-8]

Bu fabrikaların kurulduğu, cumhuriyetin ilk yıllarından 2.Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte aynı zamanda pek çok işletme de hayata geçirilmiştir. Kuruluş yıllarına göre; *Türkiye İş Bankası*, *Ankara Orman Çiftliği*, *Devlet İstatistik Enstitüsü*,

Devlet Hava yolları, Yüksek Ziraat Enstitüsü, Elektrik İşleri Etüd İdaresi, Etibank, Maden Tetkik Arama Enstitüsü, Çubuk Barajı bunlardan en önemlileridir. Ayrıca *Demiryolu İşletmeleri*’nin kurulması ve sonrasında yurdun pek çok yerine demiryolu hattının döşenmesi de, ülkenin kalkınması adına önemli hizmetler olmuştur.



Resim 10: Türkiye’deki betonarme yapıların ilk örneği kabul edilen, 1939 yılında inşa edilen *Sivas Çimento Fabrikası*. [URL-9]

1939-1945 yılları arası, II. Dünya Savaşı’nın tezahür ettiği yıllar olmuş, Türkiye Cumhuriyeti savaşa dâhil olmasa da tedbirli davranmak adına devlet bütçesini silahlanmaya ayırmak zorunda kalmıştır. 1950’li yıllar ise devletçilik politikasının, yerini daha liberal bir anlayışa bıraktığı dönemi başlatmıştır. Bu dönemde başta İstanbul’da olmak üzere endüstrileşme, özel yatırımcılar ile hız kazanmıştır. Aynı zamanda 1950’li yıllar sosyal hayat açısından, sanayileşmenin yoğunlaşması ile kentlere doğru yapılan göçün hızlandığı dönem olarak dikkat çekmektedir. 1960 yılı Türkiye için askeri darbenin gerçekleştiği, dolayısıyla sanayileşmenin sekteye uğradığı yıldır. 1963 yılına gelindiğinde *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, 1968 yılında *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, 1973 yılında *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı*, 1978 yılında *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı* hazırlanır. Ancak yapılan yatırımlar tam anlamıyla hedefe varmaz ve 1970’li yıllar Türkiye’nin dış borcunun artmaya başladığı yıllar olarak tarihe geçer. Ülke ekonomisi açısından bakıldığında ise; bu yıllarda sanayi, tarımı geride bırakmış durumdadır. 1980 yılında Türkiye’de ikinci kez askeri darbe yaşanır ve bu sıkıntılı süreçte üretim neredeyse durma noktasına

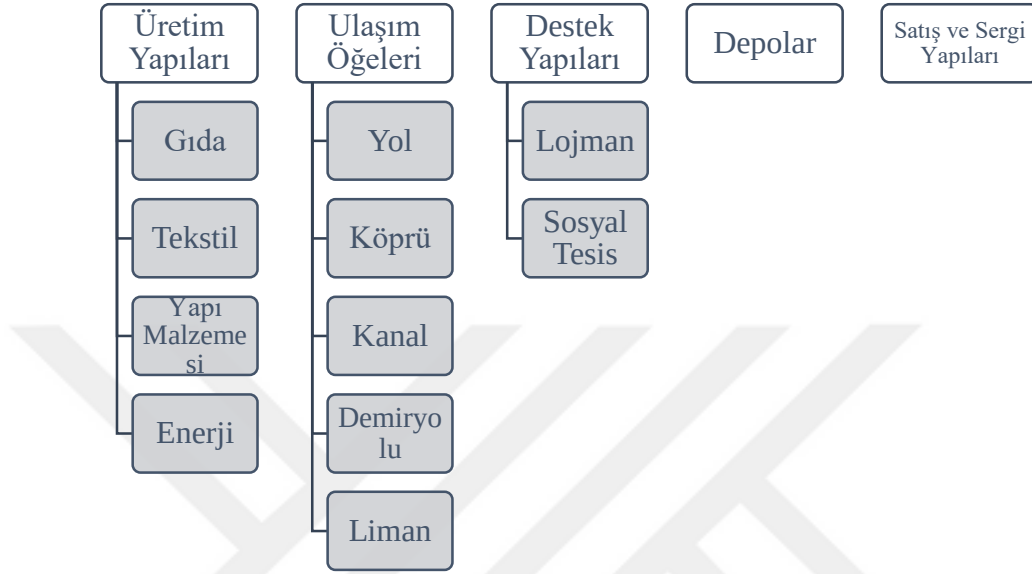
gelir. 1983 yılında kurulan sivil hükümet *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı* hazırlar. 1980’li yılların sonu, yabancı sermayenin ülkeye girişinin hızlandığı yıllardır. 1990’larda ise uluslararası pazarlara açılma fikrinin öne çıkar. Tüm bu süreç içinde ekonominin güçlendiği zamanlar olmakla birlikte; dünyada yaşanan ekonomik kriz, savaşlar ve güç dengelerini değiştiren bunun gibi durumlar sanayimizin rekabet gücünün eksik yanlarını da ortaya çıkarmıştır. Çözüm yolu olarak ise; organize sanayi bölgelerinin artması ve mesleki eğitime önem verilmesi gerektiği gibi bulgular elde edilmiştir. 2000’li yıllarda da benzer şekilde kalkınma planları devam etmiştir, 2001 yılı ise ülke açısından önemli bir ekonomik krizin yaşandığı yıl olmakla birlikte *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*’nın başladığı yıldır. 2003 yılında ekonomik olarak daha güvenli adımların atıldığı, sanayileşmenin bir nebze iyileştiği döneme girilmiştir. Yapılan teknik düzenlemeler ve teşviklerle, mevcut sanayi merkezlerine ilave olarak Türkiye’nin farklı bölgelerine üretim yapıları kurulmuştur. 2005 ve 2006 yıllarında kazançlı yatırımlar sürerken, 2007-2008-2009 yılları kriz endeksli sürmüştür. 2010 yılında yine sanayi canlanmaya başlamıştır. Günümüze kadar olan sanayileşme süreci ve buna bağlı olarak ülke ekonomisi, pek çok parametrenin etkisi ile artı ve eksi yönlü dalgalanmalarla süregelmektedir. Ekonomi ve finans açısından gelişmekte sayılan bir ülke olarak Türkiye Cumhuriyeti, sanayileşme hamleleri atmaya devam etmektedir. Bu noktada; yeni modern tesislerin kurulması kadar, işlevini yitiren yapıların yeniden değerlendirilmesi konusu, alternatif bir yapım tekniği olarak öne çıkmaktadır.

1.2.ENDÜSTRİ YAPILARI VE ÖZELLİKLERİ

Endüstri yapıları; her çeşit ürünün yapıldığı fabrika, işleme, montaj, karıştırma, temizleme, yıkama, paketleme, depolama, dağıtım ve onarım gibi işlemlere mahsus bina ve yapılardır (Ayaz, 2017: s.7). Endüstri, endüstrileşme, endüstri yapıları konuları ile ilgili yapılan literatür çalışmalarında; endüstri yapılarının türlerinin belirlenmesi ve sınıflandırılması, ülkelerin kendine özgü niteliklerinin, bünyelerinde barındırdıkları sanayi kollarının ve yaşadıkları endüstrileşme süreçlerinin aynı olmaması gibi sebeplerden ötürü farklılıklar göstermektedir. Bu tez çalışmasında; endüstri yapılarının sınıflandırılması ile ilgili, değişiklik gösterebileceği kabul edilerek Şekil 2’de yer alan

beş ana başlık uygun görülmüştür. Bunlar; üretilim yapıları, ulaşım öğeler, destek yapıları, depolar ile satış ve sergi yapılarıdır:

Endüstri Yapıları



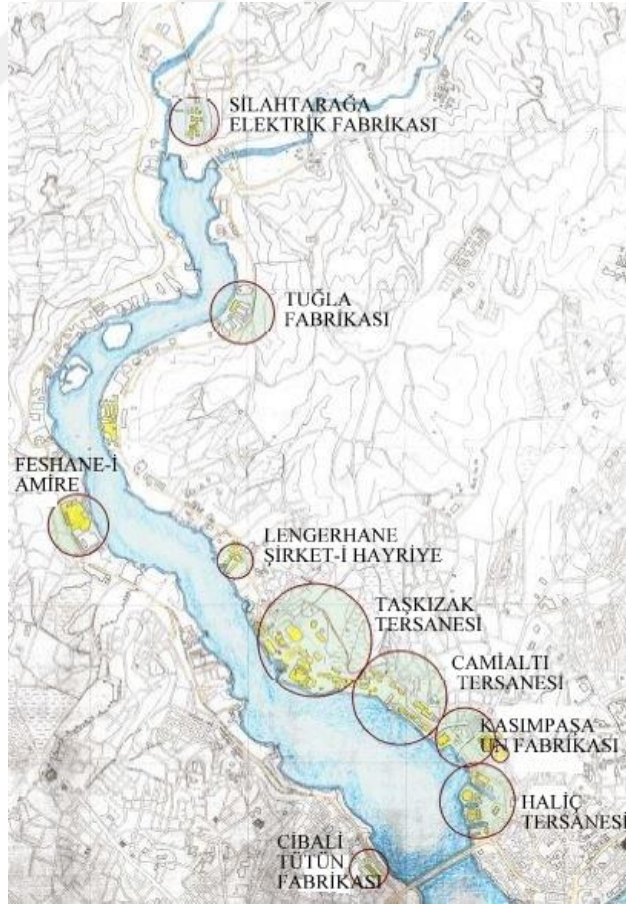
Şekil 2: Endüstri yapılarının sınıflandırılması (Yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur.)

Endüstri yapılarının başında, üretim yapılan tesisler gelir. Gıdadan tekstile, camdan tuğlaya ve hatta rüzgâr ile sudan enerji elde edilen yapılara kadar ihtiyaç duyulan her şeyin üretildiği yerlerdir. Üretim yapıları; belli bir bölgede, belli sayıda işçinin makineler ve teknik araçlarla iş bölümü içerisinde ticari anlamda üretim yapmakta olduğu yerlerdir (Emre, 2008: s.31). Endüstri Devrimi öncesinde küçük atölyeler şeklinde olan üretim yapıları; süreç içerisinde üretim tekniklerinin değişmesi, farklı endüstri kollarının doğması, çıkan ürün sayısının artması gibi sebeplerle daha büyük yapılara dönüşmüşlerdir. Üretim biçimi, kullanılan makine, araç-gereç ve enerji kaynağı; üretim yapılarının biçimlenişinin temelini oluşturmuştur. Üretim sürecinde meydana gelen değişimler, doğal bir sonuç olarak endüstri yapılarının mimarisinin de değişmesinde rol oynamıştır. Ürün elde edilen üretim yapılarından başka: yol, köprü, kanal, liman, demiryolu gibi ulaşım öğeleri ile ilgili yapılar; üretim yapılarının yakınlarında çalışanlar için oluşturulmuş lojman, sosyal tesis gibi destek yapıları;

ürünlerin istiflendiği depolar ve ürün satış ile sergi mekânları da, birer endüstriyel yapı örneğidir.

Endüstri Devrimi ile başlayan süreçte inşa edilen üretim yapıları, öncelikli olarak kent merkezlerinde veya su kıyılarında kurulmuştur. Zamanla yaşanan teknolojik gelişmeler doğrultusunda, bu sınırlama ortadan kalkmıştır. Endüstri yapılarının kent içindeki konumlarında meydana gelen değişiklikler ile ilgili, *Piran* şöyle demiştir:

“Endüstriyel gelişmeler paralelinde ilerleyen endüstri yapı ve alanların kent içindeki konumları, kent sınırlarına bağlı olarak süreçler ilerledikçe değişmiştir. Örneğin kent sınırlarında, şehir merkezinden uzak alanlarda kurulan endüstriyel alanlar, kentler büyüdükçe ve geliştikçe kent merkezine yakın hâle gelmişlerdir. Kent sınırlarının değiştiği oranda yaya mesafeleri ile tanımlanabilen alanlar geçerliliğini yitirmiş, toplu taşıma hareketleri ortaya çıkmıştır.” (Piran, 2016: s.43).



Resim 11: Su kıyılarında konumlanan endüstri yapılarına bir örnek: Haliç’in iki kıyısındaki endüstri mirası. (Kaynak: Köksal, 2005: s.358)

Fonksiyonel amaçla tasarlanmaya başlanan endüstri yapıları; kentlerin gelişim sürecinin bir parçası haline gelmiş ve ülkelerin devrim sürecini yansıtan önemli birer veri kaynağı olmuştur. Çünkü inşa edilen sanayi yapısı tek başına kalmamış; yanına ulaşım için yolları, rayları, üretime hizmet eden depo gibi ilave yapıları, çalışanlar için konut, revir, ibadethane ve buna benzer yapıları ve rekreasyon alanlarını da katmıştır. Bu bağlamda, kent içinde bulundukları konum itibarıyla endüstri yapıları; kentlerin biçimlenmesinde önemli rol oynamış, kentleşmeyi hızlandırmış ve kentleşmeyle birlikte toplum yaşamının ekonomik, sosyal ve kültürel dönüşümünde lokomotif görevi üstlenmiştir.

Endüstri yapılarının mimari ve mekânsal özellikleri incelendiğinde; öne çıkan ilk husus, bu yapıların geniş açıklıklı ve büyük hacimli yapılar olduğudur. *Köksal*'ın, *Pevsner*'den aktardığına göre; makineleşmeden evvelki erken dönem sanayi yapıları, 18. yüzyılın sonlarına kadar bilinen mimari çözümlere uygun olarak doğal taş veya tuğladan, yığma strüktürlü ve ahşap döşemeli, en fazla yedi katlı olarak üretiliyordu (Köksal, 2015: s.9). Makinelerin mevcut yapılara getirilmesi ile oluşan ilk endüstri yapıları; üretim biçimine uygun olmayan ve işlev ile yapı uyumunun tam olarak sağlanamadığı mekânlar olmuştur. Endüstri Devrimi'ni başlatan buhar makinasının mekâna yerleşiminin nasıl olacağı, ilk fabrika yapılarının biçimini belirlemiştir. Buhar makineleri özellikle o dönemde yaygın olan tekstil sanayinin enerji kaynağı olmuştur ve genellikle bir fabrikada tek bir buhar makinesi bulunduğundan, tüm araçların bu makineye bağlanması gerekmiştir. Makineden alınan güç, günümüz fabrikalarının bant sistemine benzer şekilde, tek bir hat üzerinden boylu boyunca kullanılmıştır. Bu durum; üretimin sürekli yani kolonsuz açıklıkla geçilen geniş mekânlarda yapılması ihtiyacını doğurmuştur (Kona, 2015: s.7). Bu sebeplerden ötürü; yapıların planları genellikle dar ve uzun, çoğunlukla düşeyde değil yatayda genişlemeye müsait formlarda biçimlenmiştir. Üretim ile ilgili teknik detaylar sebebiyle geniş hacme sahip iç mekânlar, gerektiğinde değişiklik yapmaya müsait olma avantajına sahip olmuştur.

İnşa edilen endüstri yapılarında; bina içine gün ışığının alınması, cephelerde ritmik bir şekilde yer alan geniş ve sık sayıdaki pencereler sayesinde olmuştur. Ancak bahsedildiği üzere kesintisiz geniş açıklıkların yaratılmaya başlanmasıyla, iç mekânda

gün ışığından yeterli oranda yararlanamama sorunu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, çatı örtüsünde ışıklar yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca yapay ışık da kullanılmıştır.

Erken dönem endüstri yapılarının mimarisine bütünsel olarak bakıldığında; tamamen işleve yönelik, estetik kaygının daha az gözetildiği, ihtişamdı uzak yapılar olduğu görülür. Bu nedendir ki; *Le Corbusier* endüstri yapılarını, mimarlık rolünün en az olduğu yapılar olarak nitelendirmiştir (Ayaz, 2017: s.7). Ancak günümüz bakış açısında; hem kent içinde bulundukları konum, hem de mimari özellikleri bakımından yeniden işlev kazandırmaya en uygun yapı türlerinden olan endüstri yapıları, mimarlık için önemli bir çalışma alanı yaratmıştır.



Resim 12: İngiltere’de inşa edilmiş bir fabrika örneği: *Lombe’s Mill*. [URL-10]

Resim 12’de; 1717 yılında İngiltere’de Derwent nehri üzerinde kurulan, buhar gücü ile çalışan, dönemin en önemli yapılarından biri sayılan, ipek ipliği fabrikası *Lombe’s Mill* yer almaktadır. Devrin endüstri yapıları için geçerli olan mimari özellikleri, bu yapıda görmek mümkündür. Dış görünüş itibari ile yalın ve gösterişten uzak olan yapı; dar uzun şekilde planlanmış ve altı katlı olarak inşa edilmiştir. Cephede,

tekrar eden formlara ve ritmik pencere açıklıklarına sahiptir. Sık pencere açıklığı ile doğal ışıktan maksimum düzeyde yararlanma amacı güdülmüştür.

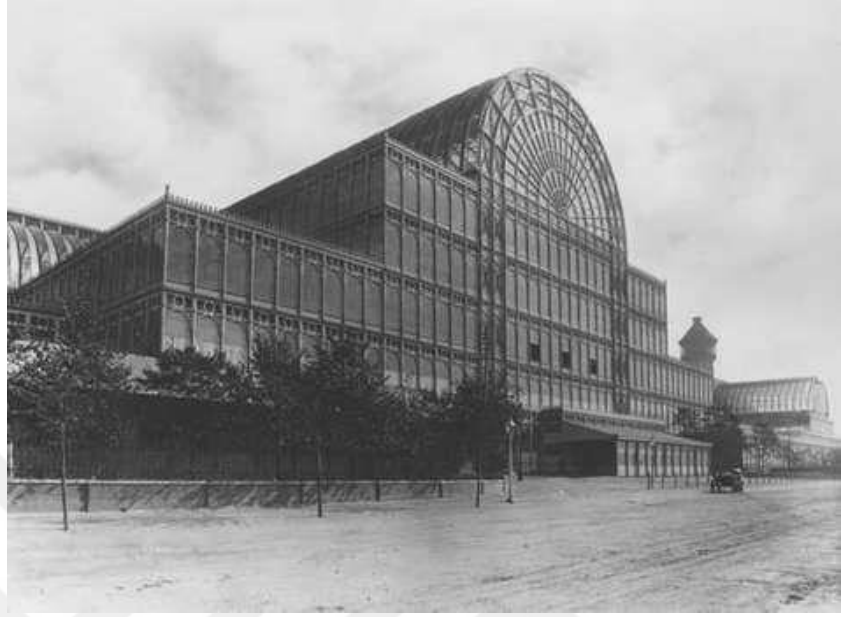
Gelişen teknoloji ile birlikte, endüstri yapılarının biçimlerinde olduğu gibi biçimle birlikte kullanılan yapı malzemelerinde de değişiklikler meydana gelmiştir. 1700’li yıllardan itibaren klasik yöntemle yığma ve ahşap strüktürlü yapılar yapılırken, gelişimi hız kazanan demir-çelik endüstrisi sayesinde “demir” ve “çelik” yeni yapı malzemeleri olarak öne çıkmıştır. Böylece bu malzemeler sayesinde endüstri yapıları daha hafif ve ince kesitli hâle gelmiş, ayrıca yapıları daha kısa sürede inşa etmek mümkün olmuştur. *Piran*’ın, *Kıraç*’tan aktardığına göre; kolon-kiriş sistemlerinde dökme demir kullanılırken, yangın ihtimali gözetilerek ahşap malzemenin kullanımı azaltılmış, kâgir duvarlar ise sadece binanın çevresinde yer almıştır (Piran, 2016: s.59).



Resim 13: Çatıda çelik konstrüksiyon kullanılmış bir fabrikanın iç mekânı.[URL-11]

Resim 13’te görüldüğü üzere; yeni bir malzeme olan çeliğin kullanım alanı sadece kolon-kiriş sistemi ile sınırlı kalmamış, çatı açıklıklarını geçmek için de kullanılmıştır. Yapının iç mekân yerleşimi ise, birbirine paralel makine hatları ile biçimlenmiştir. Ayrıca iç mekânda dikkat çeken bir diğer husus, tavan yüksekliğinin

alışılandan fazla olmasıdır. Bu örnekte görüldüğü gibi; yüksek tavan kullanımı, endüstri yapılarının ortak bir özelliği olarak ön plana çıkmaktadır.



Resim 14: *Crystal Palace* dış görünüşü. [URL-12]



Resim 15: *Crystal Palace* dış görünüşü ile iç mekân görüşlerinin yer aldığı bir görsel [URL-13]

Endüstri Devrimi sürecinde, malzeme kullanımı ve strüktür açısından dikkat çeken önemli yapılarından biri 1851’de Londra’da açılan ilk dünya fuarı için inşa edilen “*Crystal Palace*” isimli yapıdır. Resim 14’te dış kabuğu, Resim 15’te iç mekân resimleri olan *Crystal Palace*, dökme demir iskelet üzerine cam kaplanarak inşa edilmiştir. Yapısal elemanları standart olarak üretilen ve montaj alanına hazır şekilde getirilen yapı, prefabrikasyon yapı üretiminin ilk ve en önemli örneği olmuştur (Emre, 2007: s.31). Yapıda camın kullanılma nedeni ise; sağladığı şeffaflık sayesinde sonsuz bir görüntü oluşturma isteğidir. *Crystal Palace* yapısı, gelişen teknoloji ile biçimlenmiş ve eskiden kopuşu somut hale getirmiş bir mimari örneği olmuştur.

Demir-çelik endüstrisinin gelişimi ve bu durumun sanayi yapılarının mimarisine yansımaları, 20. yüzyıl başına kadar sürmüş ve dünyanın farklı yerlerinde benzer anlayışla fabrikalar üretilmiştir. Tasarım eğilimlerinde değişiklikler olmakla birlikte, günümüzde de endüstri komplekslerinin inşası sürmektedir. Yeni tasarım anlayışı; tek bir üretim yapısı oluşturmak yerine, kent merkezlerinden ziyade daha dış çeperlerde, sanayi bölgeleri olarak planlanma yapma yönünde dönüşmektedir.

Endüstri yapıları birer mimari ya da mühendislik yapıları olmalarının yanı sıra, toplumun belirli dönemlerindeki üretim tarihini, teknolojisini, sosyal, ekonomik ve politik yapısını yansıtırıcı özelliklere sahiptirler (Özen, Sert 2006: s.499). Yapıldıkları dönemin izlerini taşıyan endüstri yapıları; geçmiş, bugün ve gelecek arasında sürekliliği sağlayan, toplum hafızasında yer edinmiş önemli yapılardır. Çağın gereksinimlerini karşılayamadıkları anda atıl durumda kalan bu yapıların; geleceğe taşınması konusu, kültürel mirasa sahip çıkmak adına, çalışılması gereken önemli bir konudur.

1.3.ENDÜSTRİYEL MİRASIN TANIMI VE KAPSAMI

“*Miras*” kelimesi Türk Dil Kurumu Sözlüğü’ne göre; üç farklı şekilde anlamlandırılmıştır: Birincisi, hukuksal olarak; birine ölen bir yakınından kalan mal mülk, para veya servet, kalıt, bırakıt, tereke. İkincisi; kalıtım yoluyla gelen herhangi bir özellik. Üçüncüsü ise, bir neslin kendinden sonra gelen nesle bıraktığı şey. Bu

tanım doğrultusunda ilerlersek; insanoğlunun binlerce yıllık tecrübesi ile bugüne aktarmayı başardığı tüm somut veya soyut ürünler, kalıntılar “*kültür mirası*” olarak adlandırılır. Kültür mirası çok geniş bir kapsama sahip olmakla beraber, “*geçmişin çağdaş kullanımı*” olarak tanımlanabilir. Uzun bir birikim dönemi sonrası, insan yaratıcılığı ve toplumlararası etkileşimler sonucunda ortaya çıkan ve nesilden nesle aktarılan kültürel değerlerin tümü, kültürel mirastır (Beyhan, Gürkan 2015: s.80).

Literatürde miras ile kültürel mirasının tanımı, kapsamı ve sınıflandırması ile ilgili pek çok çalışma vardır. Bütün insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen evrensel değerlere sahip kültürel ve doğal sitleri dünyaya tanıtmak, toplumda söz konusu evrensel mirasa sahip çıkma bilinci oluşturmak ve çeşitli sebeplerle bozulan, yok olan kültürel ve doğal değerlerin yaşatılması için gerekli iş birliğini sağlamak amacıyla kurulmuş olan UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization-Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) 1972 tarihli “*Dünya Kültürel ve Doğal Mirasını Koruma Konvansiyonu*” sözleşmesinde ilk kez “*kültürel miras*” kavramını kullanmış ve bu sözleşmede kültürel mirasa dair şöyle bir sınıflandırma ortaya koymuştur:

- *Anıtlar: Mimari eserler, anıtsal heykeller ve resimler, arkeolojik özellikteki yapılar, yazıtlar ve mağara resimleri.*
- *Bina Grupları: Mimari özellikleri ve tarihi, sanatsal, bilimsel açıdan evrensel değeri olan ayrı ve bitişik binalar.*
- *Sitler: İnsan veya doğa ile insanın birlikte yarattığı eserler, arkeolojik alanlar.*

Prentice (1993) mirasa, sunduğu çekicilik türü açısından yaklaşmış ve şöyle bir sınıflandırmayı uygun bulmuş;

- *Doğal miras (doğal parklar gibi)*
- *Yaşayan kültürel miras (moda, yiyecekler, gelenekler gibi)*
- *İnşa edilmiş miras (tarihi şehirler, katedraller, anıtlar ve kaleler gibi)*
- *Endüstriyel miras (bölgenin gelişimini etkilemiş madenler, fabrikalar gibi)*
- *Bireysel miras (mezarlıklar, kutsal topraklar gibi)*

- *Dark miras (bazılarının unutmayı tercih edebileceği geçmişin olumsuz izleri, ölüm ve acı sembolleri, terör anıları gibi)*

Timothy ve Boyd (2003) ise, miras kavramını şu şekilde sınıflandırmıştır:

- *Taşınamaz somut varlıklar (binalar, nehirler, doğal güzellikler gibi)*
- *Taşınabilir somut varlıklar (müzelerdeki nesneler ve arşivlerdeki belgeler gibi)*
- *Değerler*
- *Gelenekler*
- *Merasimler*
- *Yaşam tarzları ve festivaller*
- *Sanatsal ve kültürel etkinlikleri kapsayan deneyimler gibi soyut özellikler*

Yukarıda yer alan tüm miras/kültürel miras sınıflandırmaları içinde, inşa edilmiş olan yapılar; taşınmaz somut varlık, bina grubu veya endüstriyel miras alt başlığı içinde bir şekilde yer bulmuştur. Görülmektedir ki; tarih boyunca mimarlık disiplini, kültürel mirası besleyen önemli bir kaynak olmuştur. Bu bağlamda endüstri yapıları, toplumların değişimlerine şahitlik eden ve kentsel bellek niteliği bulunan yapılar olmaları nedeniyle kültürel mirasın bir parçası olarak nitelendirilmektedir (Beyhan, Gürkan 2015: s.79).

Endüstri Devrimi sonrasında, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren; kent yaşamında yaşanan değişim ve dönüşümler sonucu, endüstri uygarlıklarının ortaya koyduğu değerler yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalınca, tüm kültürel miras öğelerinde olduğu gibi, “koruma” fikri ortaya çıkmış ve “endüstriyel miras” kavramı kuvvetli bir şekilde anılır olmuştur. “Endüstriyel miras” söyleminden evvel, farklı farklı kavramlar kullanılmıştır. *Kandemir*, sanatta yeterlilik tez çalışmasında, kullanılan tüm farklı kavramlar ve onların oluşum süreci ile ilgili şöyle bir bölüme yer vermiştir:

“1931 yılında Atina’da gerçekleştirilen, Birinci Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi sonucunda yayılan Atina Tüzüğü ve ardından yayınlanan Restorasyon Tüzüğü’nde korunmaya değer varlıklar “anıt” kapsamında “mimari değerler” olarak ifade

edilmiştir. IV. Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi'nin ardından, 1943 yılında yayınlanan Atina Kartası'nda da benzer bir biçimde “kentlerin tarihi mirasının korunmasına yönelik hedef olarak gösterilen mimari eserler olarak anılmıştır. 196 yılında gerçekleştirilen İkinci Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi sonucunda kabul edilen Venedik Tüzüğü'nde ise; bu varlıklar anıtla ilişkilendirilmeye devam edilerek, anıt kavramı bir mimari eserin yanı sıra, belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar şekilde genişletilmiştir” (Kandemir 2013: s.17).

Bahsedilen bu kavram çokluğu ile ilgili bir diğer örnek, “endüstriyel kültürel miras” tabiridir. Edwards ve Llurdes (1996) endüstriyel kültürel mirası; insanlar tarafından oluşturulmuş alanlar, binalar ve önceki dönemlere ait endüstriyel süreçlerden kaynaklanan görünümüler olarak tanımlamışlar ve endüstriyel kültürel mirasın çekiciliklerini şu şekilde sınıflandırmışlardır:

- *Üretim Odaklı Çekicilikler:*

Element içeren kayaçların bulunduğu araziler, örneğin madenler.

- *Süreç Odaklı Çekicilikler:*

Hammaddelerin işlendiği yerler, örneğin atölyeler ve fabrikalar.

- *Ulaşım Odaklı Çekicilikler:*

Endüstriyel ulaşımında kullanılan araçlar, örneğin demir yolları ve kanallar.

- *Sosyokültürel Odaklı Çekicilikler:*

Endüstriyel alanların sosyal kalıntıları, örneğin işçi barınakları.

Bütün bu “anıt”, “mimari değer”, “mimari eser”, “endüstriyel kültürel miras” gibi nitelendirmelerin sonrasında, günümüzde kültürel mirasın özelleşmiş bir parçası olarak “endüstriyel miras” kavramı en sık kullanılan ifadelerden bir olarak karşımıza çıkmaktadır. Endüstriyel mirasın, bazı çalışmacılar tarafından yapılan tanımlamaları ise şu şekildedir:

Köksal'a göre endüstri mirası; “Sanayi kültürünün tarihsel, teknolojik, sosyal, mimari ve bilimsel değere sahip; imalathane ve fabrikalar, makineler, atölyeler,

madenler ile işleme ve arıtma alanları, ambarlar ve depolar, enerji üretim ve iletim tesisleri, demiryolu, liman gibi ulaşım alanları, ayrıca sanayi alanlarındaki hizmet yapıları kalıntıları” dır (Köksal, 2012: s.18).

Kona’nın, *Cengizkan*’dan aktardığına göre endüstri mirası; “Basit mekanik aletlerden, geniş endüstriyel bölgelere uzanan ölçekteki fiziksel bütün elemanları kapsayan genel bir kavramdır” (*Kona*, 2015: s.10).

Ay’nın, *Tanyeli*’den aktardığına göre endüstri mirası; “Mekanik araçlarla ve düzeneklerle mal ve/veya hizmet üretme etkinliğinin gerçekleştiği özgöl mimariden oluşan kültürel mirastır” (*Ay*, 2013: s.4).

Saner’a göre endüstri mirası; “Belirli bir tarihsel niteliğe ve öneme sahip eski endüstri yapılarının, alanlarının ve bunlarla ilişkili her çeşit varlığın kendisidir” (*Saner*, 2012: s.53).

TICCIH Tüzüğü’nde (2003) ise endüstri mirası; “Endüstri kültürünün tarihi, teknolojik, mimari, sosyal, kültürel ve bilimsel değeri taşıyan kalıntılarıdır.” şeklinde yer almaktadır. Tüzüğe göre, endüstriyel mirasın kapsamında yer alan kalıntılar ise; “binalar ve makineler, atölyeler, imalathaneler ve fabrikalar, madenler ile işleme ve arıtma sahaları, ambarlar ve depolar, enerji üretilen, iletilen ve kullanılan yerler, ulaştırma ve tüm altyapısı, ayrıca sanayiyle ilgili barınma, ibadet etme veya öğretim gibi sosyal faaliyetler için kullanılan yerlerdir.”

Endüstri mirasının kapsamı incelendiğinde, her ülkede farklılık gösterdiği görölmüştür. Bunun nedeni, ülkelerin farklı endüstrileşme sürecine sahip olması ve sanayileşme politikaları ile bu doğrultudaki amaç ve izledikleri yolların farklı oluşudur. Örneğin; İngiltere’de teknolojik atılıma ilişkin üstün görünen endüstriyel kalıntılar önemli sayılıp korunmaya çalışırken, İtalya’da uluslaşma sürecine katkı sağlayan ve bunun bir parçası olan endüstriyel anıtlar değerlendirilmekte, İskandinavya’da ise teknolojik atılımdan çok bütünsel bir bakış açısıyla iş gücü yaşamına da odaklanıldığı ve işçi lojmanlarının endüstriyel mirasa dâhil edildiği görölmektedir (*Piran*, 2016: s.50,51).

Ülkemizde ise endüstri mirasının kapsamı ve türleri konusunda yapılan çalışmalar doğrultusunda, TMMOB (Türk Mühendis ve Mimarlar Odası Birliği) 2008 yılında endüstriyel miras temasının kapsamını şu şekilde listelemiştir:

- *Madencilik*
- *Enerji kaynakları (yel değirmenleri, su çarkları, buhar makineleri vb.)*
- *Üretim endüstrileri (tekstil, çömlekçilik, cam, yiyecek vb.)*
- *Yapı malzemesi üretimi (taş ocağı, tuğla atölyesi, bıçkı fabrikası vb.)*
- *Destek tesisleri (üretim faaliyetinin parçası olan endüstri işçileri, yöneticiler ve fabrika sahibi için yapılan konutlar, sosyal tesisler vb.)*
- *Altyapı hizmetleri için oluşturulan sistemler (gaz, su, iletişim gibi kamu hizmetleri için oluşturulan sistemler vb.)* (Piran, 2016: s.51).

Endüstri mirasının sınıflandırması ise; üç ana başlıkta toplanabilir. Bunlar:

- *Taşınmaz Miraslar:*

Dönemin teknolojisi ile üretilmiş tüm endüstri yapıları.

- *Taşınır Miraslar:*

Endüstri yapısının içinde yer alan, üretime hizmet eden tüm makine ve aletler.

- *Endüstriyel Peyzajlar:*

Üretimi gerçekleştiren iş gücünün ikametgâhı (Karıptaş, 2010: s.37).

Köksal'ın *Neumann*'dan aktardığına göre, “endüstriyel miras” kavramı gibi onunla birlikte ortaya çıkan “endüstri arkeolojisi” kavramı da henüz netlik kazanmamıştır. Tanımın kullanımı, tıpkı devrim süreci gibi yine ilk olarak İngiltere’de ortaya çıkmış ve 1960’lı yıllardan sonra yaygınlaşmıştır. Endüstri arkeolojisi, sanayinin geçmişi ile bugününün daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla, sanayi faaliyetleri sonucunda yaratılan belgelerin, eserlerin, yapıların, insan yerleşimlerinin, doğal ve kentsel peyzajların, somut ve somut olmayan tüm kanıtlarını inceleyen bilim dalıdır (Köksal, 2012: s.18).

“Endüstri arkeolojisi” ifadesi, söz dizilimi olarak kendi içinde çelişkili gibi görünmektedir. Bunun nedeni; bilindiği üzere arkeolojinin eskinin bilimi olmasına karşın, endüstri teriminin devrim sonrasını işaret etmesidir. Bu bağlamda, endüstri arkeolojisinin tarihsel kapsamı tartışılmakta olan bir konudur. Uçar’ın, Köksal’dan aktardığına göre;

“Endüstri arkeolojisinin tarihsel kapsamı hakkında, kavramın yalnızca “Endüstri Devrimi” ve sonrasındaki yapı/siteleri mi kapsayacağı, yoksa prehistorik dönemden bu yana tüm yapı/sitelerin de bu kavrama dâhil olup olmayacağı tartışılmaktadır. Bununla birlikte, endüstri arkeolojisi çalışma alanının hangi tarihte biteceği konusunda da kesin bir kanı yoktur. Endüstri arkeolojisi, hem yar altındaki hem de yer üstündeki yapılarla ilgilenmektedir. Endüstri arkeolojisinin kavramsal kapsamı hakkında da farklı görüşler olmakla birlikte, TICCİH konferansları çerçevesinde yapılan bir derleme ile kavram; endüstriyel geçmişten anladıklarımızın değerlendirilmesi, endüstri yapılarının yeniden kullanılması, endüstri ürünlerinin müzelerde sergilenmesi, korunmuş demiryollarının işletilmesi, yapıların konservasyonu için modellerin üretilmesi, teknoloji tarihi ve ekonomi tarihi çalışmaları olarak tanımlanmaktadır.” (Uçar, 2013: s.7,8).

Endüstri Devrimi sürecinde inşa edilen tüm endüstri yapılarını, endüstriyel miras olarak nitelendirip, korumak elbette ki mümkün değildir. Ancak mimari ve teknik özellikleriyle birlikte, sosyal ve kültürel değerleri bir arada taşıyan ve endüstriyel bellekte yer edinmiş yapıları değerlendirip gelecek kuşaklara aktarmak, insanoğlunun kültürel mirasa karşı vazifesidir.

1.3.1.Endüstriyel Mirası Koruma Yaklaşımları

“Koruma” kavramı, dilimizde “conservation”, “preservation” ve “protection” İngilizce terimlerinin tümünü karşılayacak şekilde kullanılmaktadır. İnan, tez çalışmasında, bu terimlerin anlamlarının birbirine çok yakın olduğunu belirtir ve Burden’den aktardığına göre, terimleri şu şekilde açıklar:

“Conservation”, bir yapının çürümesini, tahrip olmasını, kötüye kullanılmasını ve terk edilmesini engellemeye yönelik, yapının geçmişindeki kayıtları ve koruma tedbirlerini içeren uygulamalar olarak; “preservation”, tarihten miras kalan yapının ya da doğal kaynakların mevcut haliyle değiştirmeden bırakılması ve yapının mevcut formunun, bütünlük,

malzeme ve strüktürel olarak ve yapının çevresinin mevcut yapısının ve istem dışı oluşan kabuğunun desteklenmesi olarak; “protection” ise bir mülkiyetin fiziksel şartlarındaki bozulma, kayıplarına karşı savunma ya da koruma amacıyla mülkiyete etki edilmesi ya da mülkiyetin hasar ve zararlara karşı korunması ve iyileştirilmesi olarak tanımlanmaktadır.” (İnan, 2013: s.7).

Koruma kavramının tanımı ve kapsamı ile ilgili, literatürde pek çok çalışma bulunmaktadır. Hasol’un, Mimarlık Sözlüğü’nde koruma; “tarihi ya da sanat değeri taşıyan yapıların, doğal değerlerin veya kent parçalarının yaşamlarını sürdürebilmeleri için muhafaza, onarım ve bakıma ilişkin gerekli önlemleri alma.” şeklinde tanımlanmıştır (Hasol, 2005: s.280).

Yıldırım’ın, *Tansaç*’tan aktardığına göre koruma; “herhangi bir nesne ya da olguyu elden geldiği kadar bozulmadan, o anki durumunda tutmaya denir. Bu kavram çok geniştir, uygulama çalışmalarını anlattığı gibi bunların yapılması için gerekli yönetsel, parasal, yasal önlemleri de kapsar. Yalnız nesneler değil; kültür varlığı kapsamına giren gelenek, görenek, töre, tören gibi halk bilimsel olgularını korumak, bunların yaşamasını sağlamak da koruma çalışmaları içinde düşünülebilir” (Yıldırım, 2016: s.6).

Kona’nın, *Tapan*’dan aktardığına göre koruma; “doğa veya kültür varlıklarını gelecek nesillere aktarabilmek için gerekli her türlü ekonomik, fiziksel (teknik), sosyal, bilimsel çabayı gösterme işlemidir (Kona, 2015: s.8).

KVTTK (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu) ise koruma kavramını şu şekilde açıklar: “ Koruma ve korunma; taşınmaz kültür varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınabilir kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir.”

Bu tanımlamalar doğrultusunda söylenebilir ki; farklı farklı koruma teknikleri bulunmaktadır. *Yıldırım*’ın *Ahunbay*’dan aktardığına göre; “*sağlamlaştırma*”,

“bütünleme”, “yenileme”, “yeniden yapım” (rekonstrüksiyon), “temizleme” ve “taşımaya” olmak üzere altı madde, koruma teknikleri olarak sıralanmaktadır. Koruma işlemi öncesinde ise, yapıya ihtiyaç analizi yapılmalıdır (Yıldırım, 2016: s.9).

Korumanın amacı; ekonomik ve toplumsal çözümler getirerek, aktif ve çok yönlü bir yaklaşımla, yeni, çağdaş ve kentsel işlevler kazandırarak, tarihsel çevreyi canlı olarak yaşatabilmektir (Dedeoğlu, 2012: s.7). Kandemir’in, Tanyeli’den aktardıkları da bu görüşü destekler: “Korumada temel amaç geçmişten bugüne gelen kültürel birikim ve değerleri, özgünlüklerinden bir şey kaybetmeksizin zamanla farklılaşan değerler ile bütünleştirerek toplumlar için sağlıklı yaşam çevreleri oluşturmak olmalıdır (Kandemir, 2013: s.37). “ Bu anlayış ile yapılan koruma eylemi, yeniden işlevlendirme konusunu ön plana çıkarmaktadır.

Mimari anlamda koruma kavramı, tarihsel süreç içerisinde anlamsal ve niteliksel olarak önemli değişikliklere uğramıştır. Bunlardan ilki, korunacak öğenin ölçeği ile ilgili olmuştur. Önceleri, anıtları koruma şeklinde bir anlayışla yalnızca binalar koruma altına alınırken; daha sonra bu durum değişmiş, kent içinde sit alanları oluşturulmaya başlanmış hatta belli yerleşim bölgelerini tümünden koruma altına almaya varmıştır. Bir diğer önemli değişiklik ise, şu olmuştur: İlk başlarda koruma anlayışı; var olan yapıyı veya belli bir bölgeyi olduğu gibi muhafaza etmek, hiçbir değişiklik yapmamak olarak yorumlanmıştır. Zamanla bu anlayış değişmiş, koruma altına alınan yapıya yeni bir işlev vererek, sürdürülebilirliği sağlamak fikri üzerinde durulmuştur. Bu noktada; bir çağdaş koruma yöntemi olan “yeniden işlevlendirme” kavramı, mimari korumanın sürekliliği açısından günümüzde de geçerli olan önemli bir çalışma alanı olmuştur.

Kılıç, tez çalışmasında; ICOMOS’un (International Council on Monuments and Sites/Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) *Burra Tüzüğü*’nde bir yapının/anıtın korunmasına dair belirlediği adımları şu şekilde belirtmiştir (Kılıç, 2015: s.4):



Şekil 3: ICOMOS’un, kültürel değeri olan bir yerin değerlendirilmesi için sıraladığı adımlar. (Kılıç’ın tez çalışmasından yararlanılarak, yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 3’te yer alan adımlar incelendiğinde; öncelikle korunacak olan yerin/mekânın/yapının yeri belirlenmeli, çevresi ile ilişkisi tanımlanmalı ve yapının tarihi, kullanımı, işlevi, malzemeleri gibi tüm fiziksel detaylar araştırılmalıdır. İkinci adım, yapının kültürel değerini belirleyip, anlam raporu geliştirmek olmalıdır. Daha sonra, koruma sırasında karşılaşılabilecek tüm olumsuz yanlar, kısıtlamalar vb. belirlenmelidir. Bir sonraki adımda, koruma ile ilgili politika geliştirilmelidir. Sonrasında bir yönetim planı hazırlanmalı ve bu plan doğrultusunda ilerleme sağlanmalıdır. Son aşama ise, sonuçları inceleyip teyit etmek olmalıdır.

Yukarıda belirlenen adımlar doğrultusunda; hangi yapıların korunması gerektiğine karar verme işi, bir diğer önemli konudur. Bu hususta; “zaman” kavramı,

yanıltıcı bir olgu olarak öne çıkmaktadır. “Yalnızca eski olan korunmalıdır” fikrinde, zaman belirleyici olmuş olur, ancak bugün yeni olan bir yapı, ilerleyen zamanda eskimiş olacağından, “zaman”, koruma kavramı için bir ölçüt değildir. Bu bakımdan hangi binaların korumaya değer olduğu söz konusu olduğunda; işin içine yapıldığı tarihteki konumu, işlevi, verdiği kültürel ve sembolik mesajlar ve yapı teknolojisi gibi pek çok etken girmektedir (Kaşlı, 2009: s.8). Elbette ki inşa edilmiş her yapı, döneminin teknolojik, mimari, sosyokültürel bileşenlerini barındırır. Ancak, inşa edilen her yapıyı korumak mümkün değildir. Bu noktada, yapıların toplumsal boyutta sahip olduğu manevi değer ve toplumun istekleri belirleyici olmaktadır. Koruma altına alınabilecek kültürel değer taşıyan yapılar düşünüldüğünde; devletlerin simgesi haline gelmiş saray veya köşk gibi gösterişli yapılar, dini mabetler, antik dönem kalıntıları gibi yapılar, ilk akla gelenlerdir. Ancak Resim 16 ve Resim 17’de örnekleri gösterildiği üzere; sivil mimari örneği bir yapı, bir toplu konut örneği, bir gar binası, bir cezaevi veya bir sokak, bir mahalle gibi yerleşim alanları da korumaya değer özellikler taşıyabilir.

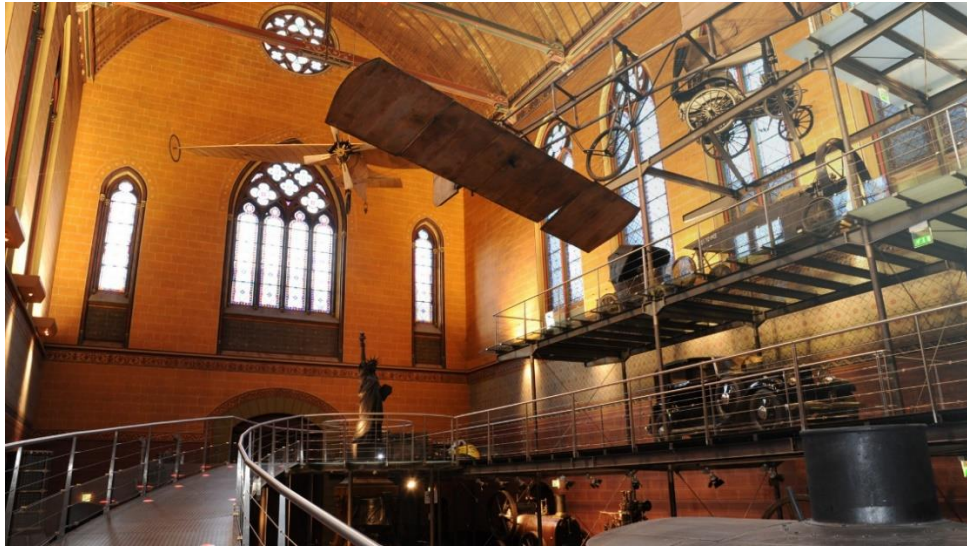


Resim 16: Tarihi Sinop Cezaevi, müze olarak kullanılmaktadır. [URL-14]



Resim 17: *Safranbolu Evleri*, ilçe ölçeğinde koruma örneği. [URL-15]

Endüstri mirası kapsamında bulunan yapı veya yapı toplulukları, korumaya değer özellikler taşıyan yapıların önemli örneklerindendir. Endüstri yapılarının korunarak yeniden kullanımı, 1794 yılında dünyanın ilk teknik müzesinin Paris'te açılması sonucunda başlamıştır. Fakat endüstri arkeolojisinin, kavram olarak koruma tarihçesine girişi ve yoğun şekilde kullanılmaya başlanması 1970'lerde olmuştur (Ay, 2013: s.6). 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren; işlevini yitirmiş endüstri yapıları, kültür mirası olarak ele alınıp, kent hayatına dâhil edilmeye başlanmıştır.



Resim 18: *Musee des Arts et Metiers*, Fransa'da kurulan ilk teknik müzeden bir iç mekân örneği. Müze, bilimsel araçların sergilendiği teknolojik yenilikler müzesidir. [URL-16]

Endüstri yapıları incelendiğinde, özellikle büyük ölçekli yapılar ele alındığında, bu yapıların neden korunması gerektiğine dair belli başlı özellikler görülmektedir. Uçar'ın, tez çalışmasında Marcus'tan aktardığına göre, bu özellikleri üç ana başlık altında şu şekilde belirtmek mümkündür:

“Endüstri yapılarının korunmasına sebep olan üç genel özellik bulunur. İlk olarak bu yapılar; büyüklükleri sonucunda çevresel algıyı etkileyen ve yer işareti olma özelliğine sahip olmalarının yanı sıra, belirgin mimari ve teknik özellikleri taşımaktadırlar. İkinci olarak; çoğu yapı uzun fiziki ömre sahip olacak şekilde, uzun ömürlü malzeme kullanımıyla inşa edilmiş, sağlam yapılardır. Son olarak bu yapılar doluluk-boşluk, aydınlık-karanlık ilişkileri bakımından bir ritme ve mimari oranlara sahiptirler. Bu nedenle, çoğu büyük ölçekli endüstri yapısı, iç mekân değişikliği yapmaya olanak veren esnek hacimlerden oluşmaktadır” (Uçar, 2013: s.8,9).

Bir endüstri yapısının fiziki ve mimari özellikleri ile konumundan başka; Endüstri Devrimi ile yaşanan değişimin aynası olmuş olması ve taşıdığı önemli kültürel bilgiler, onu korunması gereken bir varlık olarak değerli kılar. Ay'ın, Atagök'ten aktardığına göre; özgün işlevini yitirmiş endüstri yapılarının, yeniden işlevlendirilerek kullanılma nedeninin bir diğer boyutu, kentsel değişim sorunları ile ilgilidir: Kent merkezlerinin iş ve ticaret merkezlerine dönüşmesiyle nüfusun artması, bu nüfusun ihtiyacını karşılayacak yeni binaların inşası için boş arazilerin kalmaması, insanları eski binalara yönlendirmiştir. Ancak bu eski binaları yıkmamanın; tarihi dokuya zarar vereceği bilinci oluştuğundan sonra, endüstri tarihine tanıklık etmiş bu yapıları yıkmak yerine, kültürel mirasın bir parçası olarak kabul edilmesi ile yeniden işlevlendirerek kullanılabilir hâle getirmek hem kültür varlıklarını korumaya hizmet edecek hem de ekonomik yarar sağlayacaktır (Ay, 2013: s.7,8).

Endüstriyel miras kapsamındaki yapıların tespiti, korunması, işlev dönüşümü ile ilgili pek çok yol izlenebilir. Bu konu ile ilgili tartışmayı ilk başlatan, Fransa'daki endüstriyel mirasın korunması konusunda, Cartier olmuştur. Kariptaş'ın, Cartier'den aktardığına göre; bir anıt/yapı korunmadan önce, şu sorulara cevap aranarak bilimsel çalışmanın temeli oluşturulabilir:

- “• *Fabrikanın adı nedir?*
- *Nerede yer almaktadır?*
- *Hangi tür enerji kullanılmaktadır?*
- *Halen ilginç makineler içermekte midir?*
- *Yapıya ait kayıtlara ulaşılabilir mi?*
- *Yapıya eklentiler olmuş mudur?*
- *Yapıya hangi mimari formlar uygulanmıştır?”* (Karıptaş, 2010: s.41).

Cherry'nin, endüstriyel mirası tespit ve koruma konusunda izlenecek yolla ilgili belirlediği başlıklar ise şunlar olmuştur:

- “• *Endüstriyel yapının saptanması ve tanımı*
- *Detaylı veri toplama*
- *Karşılaştırmalı incelemeler yapma ve bildirim*
- *Seçim*
- *Tartışmaya açıp, karar verme*
- *Koruma”* (Karıptaş, 2010: s.42).

Ayaz ise, tez çalışmasında korumada izlenen başlıca yöntemleri:

- *Sağlamlaştırma ve restorasyon*
- *Yeniden yapım*

olarak iki başlık ile sınırlı tutmuştur (Ayaz, 2017: s.10,11).

Görüldüğü gibi hangi yol izlenirse izlensin; öncelikle yapının mevcut durumunun detaylı olarak analiz edilmesi, sonrasında en uygun yeni işlevi seçip koruma ve yenileme şeklinde devam etme gerekliliği öngörülmüştür. Yenileme işlemi sırasında gereken müdahaleler yapılırken; yapının özgünlüğünü olabildiğince korumak ve eğer olacaksa yapılan eklentilerin istenildiğinde geri dönülebilir şekilde gerçekleşmesini sağlamak önemli detaylardır. Ayrıca yapı için belirlenen yeni işlev, kentin ihtiyacına ve yapının bulunduğu çevrenin özelliklerine uygun olmalıdır. Bu

bağlamda; koruma çalışmalarına üst ölçekten, bir başka deyişle kentsel ölçekten başlanması gerekmektedir. Yapının ve bulunduğu bölgenin çevresel analizleri doğrultusunda kent hafızasındaki yeri incelenerek, bu ilişkiyi tekrar kuvvetlendirecek ve yapının etkin şekilde kullanılmasını sağlayacak öneriler getirilmelidir. Kentsel ölçekte getirilen bu koruma önerilerin amacı, bölgenin çevre halkı tarafından kullanımının yanı sıra tüm kent için bir çekim merkezi haline gelmesi ve daha geniş kitlelere hitap eden aktif bir alan olmasının sağlanmasıdır (Beyhan, Gürkan, 2015: s.98).

Yapılar dönüştürülürken yani yeniden işlev verilirken; ulaşım ile ilgili çevresel sorunlarla, mekân kurgusu veya malzeme ile ilgili yapısal sorunlarla, sirkülasyon ile ilgili fonksiyonel sorunlarla ve de devletlerin mevcut kanunlarına göre yasal engeller ile karşılaşılabilir. Tüm bu engeller, başarılı bir analiz ve korumaya dair gerçekleştirilecek doğru hamleler ile aşılabılır. Tüm bu süreç sonunda, uygun işlevle kent yaşamına kazandırılan endüstri yapıları; kent kültürünün önemli bir parçası olarak, geleceğe ışık tutar, ekonomik yarar sağlar ve sosyokültürel yaşama yön verir.

1.3.2.Endüstriyel Mirasın Korunması ile İlgili Örgütler ve Çalışmalar

Tarihsel süreç içerisinde, her ülkenin farklı dönemlerde farklı korumacılık anlayışları olmuştur. Ülkelerin farklı sosyokültürel yapıları, Endüstri Devrimi'ni yaşayış süreçleri ve bu süreçten taşıdıkları izler, endüstriyel mirası koruma yaklaşımlarını şekillendirmiştir.

Endüstriyel mirası koruma çabalarında öncülük eden ülke, devrimin başladığı yer olan İngiltere olmuştur. 1963 yılında *“The Industrial Monuments Survey”/“Endüstriyel Anıtları İnceleme Kurulu”* kurulmuş ve endüstriyel mirası kayıt altına alma işlemi başlamıştır. 1970’li yıllarda ise İngiltere’yi, Fransa takip etmiş ve *“Inventaire Generale”/“Genel Envanter”* isimli kuruluş çalışmalara başlamıştır. Bu gelişmeler, diğer Avrupa ülkelerini de etkilemiş, onlar da kendi politikaları doğrultusunda çalışmalar başlatmışlardır. Örneğin 1986’da Hollanda’da ulusal

endüstriyel bilgi toplama merkezi kurulmuş, Belçika'daki çalışmalar ise, daha çok su ve yel değirmenlerinin üzerine yoğunlaşmıştır (Uçar, 2013: s.9).

Türkiye'de ise koruma eylemi, cumhuriyet ile birlikte önem kazanmıştır. 1950'lerin başı; çok partili hayata geçilmesi, bu gelişmenin sonucu olarak yeni kurumların oluşturulup, yeni yasaların çıkarılması, Avrupa ile ilişkilerin artması gibi hususlardan ötürü, kültür varlıklarının korunması konusunda dönüm noktası olmuştur (Piran, 2016: s.14). *Piran*'ın, *Madran*'dan aktardığına göre; ilk önemli adım 1951 yılında “*Gayrimenkul Eski Eserler Anıtlar Kurulu*”nun kurulmasıdır. Kurul; 1956 yılına kadar sadece kendi yasalarından, 1956-1973 yılları arasında imar yasalarından, 1973-1983 dönemi ise imar ve koruma yasalarından yetki almıştır (Piran, 2016: s.14).

1970'li yıllar Türkiye'de koruma bilincinin, çevre ölçeğine genişlediği zaman dilimi olmuş ve 1973 yılında yasalara; *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu* tarafından “*Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlar.*” Olarak tanımlanan “**sit**” tanımı getirilmiştir. Sonrasında 1990 yılında *Kültür Bakanlığı* “*Koruma Amaçlı İmar Planları*”nın yapımı için teknik şartname hazırlamıştır. Bu yıllarda ortaya çıkan gelişmeler ve yapılan çalışmalar ülkemizin bugünkü koruma bilincine ulaşmasına zemin hazırlamıştır. Günümüzde, kültürel mirası yaşatma ve kültür varlıklarını geleceğe taşıma ile ilgili çalışan kurum, T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü'dür. Ülke genelinde 25 bölge müdürlüğüne sahip olan kurum; yapım-onarım-restorasyon işlerinden, hayır işlerine ve müzecilik faaliyetlerine kadar pek çok alanda hizmet etmektedir.

Endüstriyel mirasın korunması konusunda, uluslararası boyuttaki yasa ve açılımları kronolojik olarak şu şekilde listelemek mümkündür:

“• 1931, ICOMOS, *Atina Tüzüğü*

- 1931, ICOMOS, *Restorasyon Tüzüğü*
- 1943, CIAM, *Atina Kartası*
- 1964, ICOMOS, *Venedik Tüzüğü*
- 1975, COE, *Avrupa Mimari Miras Tüzüğü*
- 1975, COE, *Amsterdam Bildirgesi*
- 1976, UNESCO, *Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rollerini Konusunda Tavsiyeler*
- 1979, 1981, 1988, 1999 ICOMOS, *Burra Tüzüğü*
- 1985, COE, *Avrupa Mimari Mirasın Korunması Sözleşmesi*
- 1987, ICOMOS, *Washington Tüzüğü*
- 1994, ICOMOS, *Nara Özgünlük Belgesi*
- 1999, ICOMOS, *Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü*
- 2003, ICOMOS, *Mimari Mirasın Analizi, Korunması ve Strüktürel Restorasyonu İçin İlkeler*
- 2003, UNESCO, *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*
- 2003, ICOMOS, *Somut Olmayan Miras, Anıtlar ve Sitler ile İlgili Bildirge*
- 2003, TICCIH, *Nizhny Tagil Tüzüğü*
- 2004, UNESCO, *Yamato Bildirgesi*
- 2005, UNESCO, *Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi*
- 2005, ICOMOS, *Xi'an Bildirgesi*
- 2008, ICOMOS, *Quebec Bildirgesi*
- 2011, ICOMOS, *Paris Bildirgesi*” (Kandemir, 2013: s.43-58).

Endüstriyel miras ve arkeolojisi üzerine çalışan ulusal ve uluslararası kurumlar ise şunlardır:

- *FICCIM (First International Conference on the Conservation of the Industrial Heritage)*
- *TICCIH (The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage)*
- *ICOMOS (International Council On Monuments And Sites)*
- *ERIH (The European Route of Industrial Heritage)*

- *DoCoMoMo (DOcumentation and COnservation of Buildings, Sites and Neighbourhoods of the MOdern MOvement)*
- *ICOHTEC (International Committee for the History of Technology),*
- *SHOT (Society for the History of Technology),*
- *NEKTAR (Europäischen Netzwerk der Kultur der Arbeit),*
- *E-FAITH (European Federation of Associations of Industrial and Technical Heritage)*
- *The Industrial Monuments Survey- İngiltere*
- *The Ironbridge Institute - İngiltere*
- *AIA (Association for Industrial Archeology) - İngiltere*
- *Inventaire Generale (Genel Envanter) , Fransa*
- *Comité d'Information et de Liaison pour l'Archéologie - Fransa*
- *CILAC (l'Étude et la Mise en Valeur du Patrimoine Industriel) - Fransa*
- *Industriedenkmal Stiftung – Almanya” (Kona, 2015: s.13,14).*

Endüstri mirasının korunması için kurulan kurumların, yayımlanan bildiri, dergi ve kitapların, akademik çalışmaların ortak noktası, konu ile ilgili gelişmelerin takip edilmesini ve koruma çalışmalarının en uygun şekilde yapılmasını sağlamaktır (Kona, 2015: s.14). Dünya kültür mirası listesinde yer alan her yüz yapıdan yaklaşık beş tanesi endüstri mirası yapılarıdır. Bu bağlamda, bu kurum ve kuruluşların önemi, net bir şekilde anlaşılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2.YENİDEN İŞLEVLENDİRME KAVRAMI

Bu bölümde, “yeniden işlevlendirme” kavramı anlatılmıştır. Öncelikle yeniden işlevlendirmenin tanımı yapılmış, yapıların yeni işleve ihtiyaç duymalarının nedenleri belli başlıklar altında sıralanıp açıklanmış, yeniden işlevlendirmede doğru işlev seçiminin hangi kriterlere bağlı olduğu belirtilmiş ve yeniden işlevlendirmenin yararları anlatılmıştır. Çalışmanın devam eden bölümünde ise; yeniden işlev verme esnasında, yapılara yönelik gerçekleştirilen müdahaleler açıklanmış ve son olarak, endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilme süreci ile kültürel mirasın bir parçası olan endüstri yapılarına, yeni işlev kazandırılması konusunun önemi hakkında bilgi verilmiştir.

2.1.YENİDEN İŞLEVLENDİRME NEDİR?

İşlev; “kullanış veya işleyiş bakımından ereğe (maksada) uygunluk; belirli bir eylemle ilgili eylem türü veya amacı gerçekleştiren eylem tarzı; uğruna belirli bir şeyin yapıldığı görev, fonksiyon” olarak tanımlanmıştır (Hasol, 2005: s.228). Her mimari yapı, belli bir işleve hizmet etmek amacıyla inşa edilmiştir. Kılıç’ın, Umberto Eco’nun “İşlev ve Gösterge: Mimarlığın Göstergebilimi” başlıklı incelemesinden aktardığına göre; yapıların işlevleri şu şeklide sınıflandırılmıştır:

“1- Ana İşlev: Arkitektonik bir nesne olarak yapıların ve içindeki elemanların, ilk inşaatları tarafından belirlenmiş olan işlevleri. Kullanımlarına ya da bağlamsal çağrışımlarına yönelme işlevidir.

2- İkincil İşlev: Belirli bir mimari biçimi, tarihi bir üslubun çizgilerini taşıyabilir. Toplumun belirli bir zamanında ve kesiminde geçerli olan bir uzlaşmaya dayalı işlevdir.

3- *İkamet İdeolojilerini İfade Eden İşlev: Yatak odası, yemekhane gibi belirli davranış ve eylem yörüngelerine sahne olan, kişiler arası ilişkileri ve etkileşimleri çerçeveleyen, mekânları düzenleyen, bölen veya sınırlayan işlev.*

4- *Tipolojik İşlev: Hastane, okul, iskele gibi işlevsel ve sosyolojik çeşitli belirleyiciler.*” (Kılıç, 2015: s.6,7).

Geçen zamanla birlikte değişen yaşam koşulları ve ihtiyaçlardan ötürü, yapılar özgün işlevlerini kaybedebilir veya sahip oldukları işlev eskiyebilir. Örneğin; su depolamak amacıyla inşa edilmiş sarnıçlar veya şehri korumak için yapılmış surlar, belli bir zaman sonra bu ihtiyaçlar ortadan kalktığı için atıl durumda kalabilirler. Ancak yapılar işlevsel olarak eskise bile, fiziksel olarak varlığını sürdürebilmektedir. *Büyükaslan ve Güney*’in makale çalışmasında, bu durumla ilgili şöyle bir bölüm yer almaktadır:

“Binaların fiziksel ömürleri, işlevlerinden çok daha uzun süre dayanır ve işleve kıyasla yapı çok daha uzun zaman sonra kendiliğinden değişime uğrar. İşlev zaman içerisinde, gerek teknolojik gerekse sosyal ve kültürel anlamda eskimeye uğrar. Malzeme ömrünü tüketmemesine rağmen, işlevsel olarak eskiyerek standart altı kalan, güncelleştirme yapılmadığında, terk edilerek harap olmaya yüz tutmuş yapıların, yıkımdan kurtularak tekrar yaşanılır bir mekân haline getirilmesine yeniden işlevlendirme denir. En sade anlatımıyla, yapıyı tadilatlarla yeni ihtiyaçlara uygun hale getirme şeklinde tanımlanabilir.” (Büyükaslan, Güney, 2013: s.34).

Yapı varlığını sürdürebilecek durumda iken, sahip olduğu işlevin eskimesinin tam tersi bir durum olarak; yapıya yüklenen işlev, çağdaş koşullara uygun olup henüz devam edebilecek durumda olmasına rağmen, yapı fiziksel olarak eskiyebilir. Bahsedilen her iki durumda da *Eco*’nun sınıflandırmasına göre, ana işlev, yerini ikincil işleve bırakmak zorunda kalır. Bu gibi durumlarda yapıların yeniden işlevlendirilmesi, varlıklarını sürdürmeleri açısından öne çıkan önemli bir olgudur.

“Yeniden işlevlendirme” kavramı özellikle 20. yüzyılda çokça önem kazanmış bir çalışma alanı olup, bu tarihin öncesinde de uygulama örnekleri mevcuttur. Kavramın, bazı çalışmacılar tarafından yapılmış tanımlamaları şu şekildedir:

Yeniden işlevlendirme; uluslararası kriterler bakımından mevcut ama işlevini yitirmiş olan bir yapının, korunması ve günümüz çağdaş yaşam koşulları ile bir araya getirilerek üretime de katkı sağlaması amacıyla sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan içinde bulunduğu kent dokusuna da uyum sağlayarak iyileştirilmesidir (Emre, 2008: s.38).

Yeniden işlevlendirme; işlev veya fiziki şartları gereği kullanılmaz hâle gelmiş korumaya değer tarihi yapıların, varlıklarının korunarak aynı veya farklı işlev ile tekrar kullanıma sunulmasıdır (Yıldırım, 2016: s.13).

Uçar'ın, *Burden* 'den aktardığına göre yeniden işlevlendirme kavramı; en basit şekliyle, yapıyı tadilatlarla yeni ihtiyaçlara uygun hâle getirme şeklinde tanımlanabilir (Uçar, 2013: s.12).

Kocabıyık'ın, *Ahunbay* 'dan aktardığına göre, yeniden işlevlendirme; zamanla değişen yaşam biçimi ve ona bağlı isteklerle işlevini yitirmiş tarihi yapıların farklı bir işleve uyarlanması ya da işlevleri devam eden, ancak konfor koşulları eskiyerek standart altı kalan tarihi yapıların güncelleştirilmesidir (Kocabıyık, 2014: s.25).

Ay'ın *Başa*'dan aktardığına göre ise; “*adaptive reuse*” İngilizce kullanımın yeniden kullanıma uyabilen karşılığına gelmekte olup; çevresel, toplumsal, kültürel, ekonomik, teknolojik ve benzeri nedenler sonucu işlevini yitirmiş mevcut yapıların, günümüz gereksinimlerine cevap verebilecek nitelikte kimlik değişimi ve yeni bir amaçla kullanımı için işlev kazandırılmasıdır (Ay, 2013: s.14).

Yeniden işlevlendirme, *Yıldırım*'ın, *Selçuk*'tan aktardığına göre; “*yeniden programlama*” ve “*yeniden mimari*” biçiminde iki kavramı ortaya çıkarır. Yeniden programlama, mekânın tekrar kullanımı için yeniden düzenlenmesini gerektirir. Bunun yanı sıra yapının sunduğu olanakları, mekânsal gerekliliklere uygun hâle getirmek de buna dâhildir. Yeniden mimari ise, yapının inşa edildiği dönemin dili ve tekniğinin verdiği olanaklarca yapılabilecek müdahaleleri içerir. Bu durum, yeni işlev

gereği pencere eklenip çıkarılması, kat döşemesi eklenmesi, ek bina yapılması gibi müdahaleleri kapsamaktadır (Yıldırım, 2016: s.23)

Yeniden işlevlendirme veya yeniden kullanımın, mimari boyutu ile ilgili iki farklı görüş savunulmuştur: İlk görüş; yeniden işlevlendirmeyi, restorasyon tekniklerinden biri olarak kabul eder. Bu görüşe göre; tarihi binayı olabildiğince az müdahale ederek tarihi belge ve estetik değerinin korunması anlamına gelen restorasyonun, altı farklı tekniği vardır. Bunlar; sağlamlaştırma, bütünleme (reintegrasyon), yenileme ve yeniden işlevlendirme (renovasyon ve rahabilitasyon), yeniden yapım (rekonstrüksiyon), temizleme ve taşımadır (Kocabıyık, 2014: s.25). İkinci görüş ise; yeniden işlevlendirmenin diğer tüm restorasyon yöntemlerinden farklı olduğunu savunmaktadır. *İnan*'ın *Kuban*'dan aktardıkları, bu görüşü desteklemekte olup, şu şekildedir: *“Yeniden işlevlendirme, diğer tüm restorasyon yöntemlerinden farklıdır. Çünkü bir yapıya yeni bir işlev vermek demek, onu doğal bir mimari tasarım sürecine sokmak demektir”* (İnan, 2013: s.10). Buna göre, yeniden işlevlendirme biraz kullanım değişikliği yaparak korumayı sağlamak demek değildir. Yapının yeni işlevini tam olarak karşılayabilmesi için, fizyolojik olarak gereken tüm değişikliklerin yapılmasıdır. Bu bağlamda yeniden işlevlendirme; başlı başına bir mimari yöntem, yani alternatif bir yapı üretim tekniğidir.

Yeniden işlevlendirme konusunda, hemen hemen tüm çalışmacıların hemfikir olduğu husus ise; yapılacak değişikliklerin istenildiğinde geri dönülebilecek şekilde olması gerektiği yönündedir. Bu davranış biçimi, uluslararası bir kural olarak sayılabilir. Resim 19'da, bu duruma örnek teşkil eden bir görsel yer almaktadır: Ayasofya Haseki Hürrem Sultan Hamamı'nda; 2007 yılında başlayan restorasyon çalışmaları öncesi hamamın soğuk su deposu olarak kullanılan mekânı, restorasyon sonrasında su deposunun işlevi kalmadığı için büro alanı olarak değerlendirilmiştir. Mekân yüksekte olduğu için de, büro mekânına metal konstrüksiyon bir merdiven ile ulaşım sağlanmıştır. Görüldüğü üzere yeniden işlevlendirilen bir mekânda; ilave edilen merdiven, kendi taşıyıcı sistemine sahiptir. Burada amaç, mevcut strüktüre zarar vermemek ve eklenen bölümün iptal edilmesi arzulanırsa, buna olanak sağlamaktır.



Resim 19: Ayasofya Haseki Hürrem Sultan Hamamı'nda geri dönüşü olabilecek bir müdahale örneği. (Kaynak: Doç. Dr. Didem Erten Bilgiç fotoğraf arşivi.)

Yeniden işlevlendirme fikrinin ilk ortaya çıkışı, tarihi yapıları ayakta tutabilme isteği doğrultusunda olmuştur. Bu bağlamda, tarihi anıtların ayakta kalabilmesi için izlenecek yollar tartışılmaya başlanmış ve *Piran*'ın aktardığına göre, o dönemde restorasyon pratiği konusunda farklı görüşler gelişmiştir (Piran, 2016: s.25). Yapılan bu ilk çalışmalar, yeniden işlevlendirmenin sistematik alt yapısını oluşturmak adına önemli olmuştur. Ancak bu noktada belirtilmelidir ki; ülkemizde yapıları, özellikle de tarihi değer taşıyan yapıları koruma bilincine erişmek, uzunca bir süreç almıştır. Günümüz koruma anlayışına varıncaya dek; ne yazık ki devletin o zaman için doğru ancak günümüz perspektifinden bakıldığında hataları olan politikaları ve yapılaşma konusunda karar verdiği öncelik sıralamaları doğrultusunda, yapılan pek çok yanlış müdahale söz konusu olmuştur. Örneğin; Resim 20'de görünen İstanbul Üsküdar'da yer alan, yapımı 1584 yılında tamamlanan tarihi Çemberlitaş Hamamı'nın kadınlar kısmının olduğu cephe, 19. Yüzyılda mekânı cadde tarafına doğru genişletme

alışmaları sırasında kesilmiştir. Fotoğraftan anlaşıldığı üzere; esasen yapıyı korumaya yönelik yapılan bu hamle, cephede bozulmaya yol açmıştır. Görülmektedir ki; her dönemde koruma fikrinin farklı yorumlanması ve yapılara bu doğrultuda müdahalelerde bulunulması, yeniden işlevlendirilen yapılara belli noktalarda zarar vermiştir. Fakat geçen zamanla; koruma, restore etme ve yeniden işlevlendirme gibi yöntemlerde, eskiye nazaran iyileşmeler olsa da, halen daha devletin kendi eliyle yaptığı kimi resmi kurumlar için tarihe ve doğal çevreye zarar veriyor oluşu, maalesef büyük bir ironi olarak karşımıza çıkmaktadır.



Resim 20: Tarihi Çemberlitaş Hamamı 'nın dış görünüşü. [URL-17]

Dünya tarihinde tüm dengeleri değiştiren Birinci Sanayi Devrimi ve yaşanan büyük savaşlar gibi sarsıcı olaylar sonrasında, tüm şehirler ve dolayısıyla mekânlar bir devrim içerisine girmişlerdir. Bütün bu büyük değişimlerin kent çehresine ve tarihi yapılara yönelik olan en büyük etkisi ise ülkelerin; kendi kültür varlıklarını, doğalarını koruyabilmek ve bunun devamlılığını sağlayabilmek için farklı yaklaşımlar geliştirmeleri olmuştur (Sazak, 2016: s.63). Yeniden işlevlendirme de, bu yaklaşım sonucunda gelişen bir kavramdır. Yeniden işlevlendirmenin ortaya çıkışı ve şekillenmesi; sadece koruma disiplini ile değil, özellikle yaşanan savaş dönemleri sonrasında kültürel mirasa sahip çıkma arzusu ile de olmuştur.

Yeniden kullanımın ilk kuramları 1931 yılında “Atina Konferansı”nda vurgulanmış, 1932 yılında yayınlanan tarihi çevre ile alakalı “İtalya Restorasyon Tüzüğü”nde belge hâline getirilmiştir. 1964 yılında yayınlanan “Venedik Tüzüğü” ise, yeniden kullanım ile ilgili temel yaklaşımın ana çizgilerini belirlemiştir. Piran’ın tez çalışmasında aktardığına göre, Venedik Tüzüğü’nün bu yaklaşımı destekleyen 5.maddesi şu şekildedir:

“Anıtların korunması, her zaman onların herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir. Bunun için bu çeşit bir kullanım arzu edilir, fakat bu nedenle yapının planı ya da süslemeleri değiştirilmemelidir. Ancak bu sınırlar içinde yeni işlevin gerektirdiği değişiklikler tasarlanabilir ve buna izin verilebilir” (Piran, 2016: s.28).

İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan yıkım ve tahribat; mevcut yapıların durumunu dolayısıyla savaştan etkilenen kentlerin çehresini -tıpkı büyük doğal afetlerin yarattığı yıkımların sonucunda olduğu gibi- oldukça değiştirmiştir. Savaş sonrası yapılan çalışmalar ve yayınlanan belgeler sonrası, bu süreçte üç farklı görüş ortaya çıkmıştır: Birinci görüş, yaşanan yıkımı kabul edip yepyeni bir yapılaşma süreci yaşanması gerektiğini; ikinci görüş, toplumsal hafızanın yaşatılması adına, belgelere dayanarak eskiye uygun biçimde yeniden yapım çalışmalarının başlatılması gerektiğini; üçüncü görüş ise, savaşın anısını yaşatmak adına zarar görmüş yapıları mevcut hâlleri ile korumak gerektiğini savunmuştur. Bu bağlamda yeniden işlevlendirme, koruma eyleminin ortak paydasında, üçüncü görüş ile paralellik göstermektedir.

Aşağıda Resim 21 ve Resim 22’de, Üsküp’te yer alan bazı yapı örneklerine yer verilmiştir. 1963 yılında bölgede yaşanan büyük deprem sonrası, kent tamamen yerle bir olmuş, sonrasında şehir merkezinin yeniden tasarlanması için uluslararası bir yarışma açılmıştır. Yarışmayı kazanan Japon mimar Kenzo Tange, başta kent meydanı için olmak üzere, Üsküp’ün yeniden inşası için yapılar tasarlamaya başlamıştır. Daha çok brütalist mimarlığın örnekleri olan bu yapılar; kentin eski halinden tamamen kopuk, tarihi yaşatacak izler taşımayan, postmodern bir yaklaşımla inşa edilmişlerdir. Dolayısıyla Üsküp için denilebilir ki; nehrin bir diğer tarafında yer alan ve daha çok müslüman nüfusun hâkim olduğu eski şehir; evleri, hanları, bedestenleri ile Osmanlı

Dönemi'nin tarihi dokusunu korumaya devam ederken, nehrin karşı kıyısı yaşadığı yıkım sonrası, bu durumu kabul edip tamamen geçmişten bağımsız bir yapılaşmaya gitmiştir. Bu bağlamda Üsküp kentinin yeniden yapılaşması, yukarıda bahsedilen üç görüşten ilki ile paralellik taşımaktadır.



Resim 21: Üsküp'te *Kenzo Tange* 'nin tasarladığı bir yapı. [URL-18]



Resim 22: Üsküp Üniversite Binası. [URL-19]

Aşağıda Resim 23'te ise; II. Dünya Savaşı'nda en fazla yıkıma uğrayan şehirlerden biri olan Almanya'nın *Dresden* şehrinin genel bir görünümü yer almaktadır. Savaş sonunda şehir; eskiyi unutmadan, aslına uygun şekilde yeniden inşa edilmiş ve günümüzde hayranlık uyandırıcı mimarisi ile varlığını devam ettirmektedir. Bu örnek; ikinci görüşteki yenileme fikrine uymaktadır, yani yeniden yapım çalışmaları eski durumu gözетerek yapılmıştır.



Resim 23: Almanya *Dresden* şehrinden bir görünüm. [URL-20]

Resim 24'te yer alan yapı ise; Saraybosna'da 1992-1995 yılları arası süren Bosna Savaşı sırasında kazılan yaşam tünelinin ilk başladığı evdir. Günümüzde üzerindeki kurşun izleri görülecek şekilde, müze olarak varlığını sürdürmektedir. Yukarıda bahsi geçen üçüncü görüşe, geçmişin izlerini -ki bu örnekte savaşın anılarını- yaşatarak koruma anlayışına bir örnektir.



Resim 24: Bosna Savaşı'nın izlerini taşıyan önemli bir yapı örneği. [URL-21]

1950'li yıllardan itibaren, önemli yenileme çalışmaları ortaya çıkmaya başlamıştır. Savaş sonrası İtalya'da yıkıma uğrayan, Milano kentinde bulunan *Sforzesco Kalesi* ve Verona kentinde bulunan *Castelvecchio Kalesi* yenileme çalışmaları; gelecek çalışmalara örnek teşkil etmiş önemli projeler olmuşlardır. Sazak'ın tez çalışmasında belirttiğine göre; *Sforzesco Kalesi*'nin yeniden işlevlendirme ve onarım projesini uygulayan *BBPR Mimarlık Ofisi*'nin mimarları, yapıyı tamir ederken onu bozmayacak sanatsal ve uyumlu çözümler arayışında olmuşlardır. Bir Ortaçağ yapısı olan *Castelvecchio Kalesi*'ne yapılan çalışma ise; yapıyı müzeye çevirmeye yönelik olmuş ve tamamlanan çalışmada projenin mimarı *Scarpa*'nın eski ve yeni malzeme dengesini iyi bir şekilde kurduğu gözlemlenmiştir (Sazak, 2016: s.65,66). Bu iki yenileme çalışması; yeniden işlevlendirmenin günümüz modern anlayışına uyan örneklerindendir.



Resim 25: Castelveccchio Kalesi'nin, dış görünüşü. Yapı, günümüzde müze ve sergileme alanı olarak kullanılmaktadır. [URL-22]

1970'li yıllar ise, çevre sorunlarının iyice arttığı ve görünür olduğu bir dönem olmuştur. Yaşanan çevresel sorunlar, tüm toplumu ve aynı zamanda kent yaşamını etkilemiş, bunun sonucunda her alanda sürdürülebilirlik kavramı öne çıkmaya başlamış, bu durumun mimariye yansımaları olarak da yeniden işlevlendirme kavramı daha da değer kazanmıştır.

Sazak'ın, Cantacuzino'dan aktardığına göre; zaman içerisinde, yeniden işlevlendirmenin ekonomik boyutu ile ilgili de değişiklikler meydana gelmiştir:

“1970'lerin başında, eski yapıların onarımının ve dönüştürülmesinin, eski yapılarla benzer malzemeleri kullanmış olan ve onlarla denk olan yeni yapıların inşasından önemli ölçüde ucuza mal edilmesi sebebiyle insanlar ciddi anlamda eski yapıları yeniden kullanmaya başladılar. Ancak koruma işlemi daha titiz ve koruma yöntemleri de daha sofistike olmaya başladıkça tadilat ve dönüştürme işlemleri 1980'lerin ortalarına doğru daha pahalılaşmış ve hatta yeni bir binanın inşasını bile geçmeye başlamıştır. Bu yüzden yapının estetik ve sanatsal özelliklerinin ve tanınmış geleneği devam ettirmenin getireceği psikolojik yararların değerini sınamak; böylece eski kullanımlarını devam ettirerek eski yapıları korumayı ya da parasal değeri olduğu için yeni işlevlere dönüştürmeyi tartışmak sürekliliğin devam ettirilmesi için oldukça gereklidir.” (Sazak, 2016: s.69).

Yeniden işlevlendirmenin ekonomik yararı noktasında belirtmek gerekir ki; mevcut bir yapıyı yıkmak yerine yeniden işlevlendirmek, çoğunlukla sıfırdan bir yapı inşa etmeye göre daha ekonomiktir. Hatta kimi araştırmacılar, %70'e varan bir ekonomik kazançtan söz etmektedirler. Yeniden işlevlendirme sırasında harcanacak meblağ; yapının mevcut durumu, büyüklüğü, yapılacak işin kapsamı ve kullanılacak tekniklere göre ortaya çıkar. Ancak ister yeniden işlevlendirme olsun, ister yeni bir yapı inşa etmek olsun, her iki durumun da maliyetini belirleyen ana etmen tasarlanan projelerdir. Dolayısıyla, yeniden işlevlendirme sırasında ekonomik olarak kazanç sağlamak bir avantaj olmakla birlikte, ekonomik boyut tek başında bir yapı veya yapı grubunun yeniden işlevlendirmesi için sebep olamaz.

Pek çok farklı müdahale yöntemi ve yararı olan yeniden işlevlendirme kavramı, koruma ve kentsel sürdürülebilirlik ile doğrudan bağlantılı olup, tarihsel süreç içerisinde teorik olarak pek çok tartışmada yer bulmuştur. Tüm bu tartışmalar, izlenen kuramlar ve yönergeler ile bunların pratikte nasıl uygulanacağı yani işlevini yitirmiş yapıya ne şekilde adapte edileceği, mimari disiplin içerisinde yaratıcı bir meydan okumayı beraberinde getirmiştir. Yapılar için yeni işleve dair geliştirilen tasarımlar ve yaratıcı çözüm önerileri; küçük ölçekte dokunuşlardan, büyük çaplı müdahalelere kadar olabilmektedir. Yeniden kullanıma dair yapılan tüm bu eylemler; yapının tarihi, kültürel ve mimari özelliklerini yansıtabildiği ölçüde başarılı olmaktadır (Piran, 2016: s.30,31). Çağdaş bir yorumla yapılan doğru müdahaleler sonucunda yapılar, yeni işlevleri ile daha uzunca bir süre var olabileceklerdir.

2.1.1.Yeniden İşlevlendirmeyi Gerektiren Nedenler

Fiziksel olarak katı ve elle tutulur bir öge olan mekânların, soyut ve değişken bir özellik taşıyan toplumsal yapıyla bir etkileşimi söz konusudur (İnan, 2013: s.11). Geçen zaman, toplumsal yapıyı; dolayısıyla mimarlık disiplininin de dâhil olduğu, toplumsal yapıdan etkilenen hemen her alanı değiştirmektedir. Bu değişim içerisinde yapıların varlıklarını sürdürebilmesi, işlevlerini devam ettirdikleri sürece mümkün olmaktadır. Yapının ilk işlevi zamana yenik düşmüşse, yeni bir işlev ile kullanım alanı yaratmak yani yapıyı yeniden işlevlendirmek; özellikle tarihi ve kültürel değer taşıyan yapıların topluma kazandırılıp, gelecek kuşaklara aktarılabilmesi adına oldukça

önemli bir koruma yöntemidir. Böylece yapıların sahip olduğu kültürel değerlerin özgün halleri ile korunması ve çağdaş gereksinimler doğrultusunda yeniden işlevlendirilmesi, fiziksel ve manevi ömürlerinin devamlılığını sağladığı gibi sosyal, kültürel ve ekonomik sürekliliğin sağlanmasına da katkı sağlar (Yıldırım, 2016: s.15).

Yapısal ömrünü tamamlamamasına rağmen, özgün işlevini kaybetmiş bir yapıyı yeniden hayata kavuşturmak, işlevsel içerik kazandırmak, toplumsal ilişkilerin daimi bir mekân düzeni içerisinde geliştiği düşüncesiyle yapıyı topluma yararlı kılmak ve çevrenin ondan yararlanmasını sağlamak (Başa, 2007: s.75) yani yapıyı bulunduğu dönemin koşullarına göre yeniden işlevlendirmek için, pek çok farklı neden bulunmaktadır. Tarihi değer taşıyan, endüstriyel miras kapsamında yer alan veya sıradan herhangi bir yapının yeniden işlevlendirme nedenleri ile ilgili, farklı çalışmalarda farklı sınıflandırma biçimleri oluşturulmuştur. Bu çalışmada, sözü edilen tüm başlıklar şu şekilde sıralanmıştır:

1-Yapıdan Kaynaklı Nedenler:

Yeniden işlevlendirmede yapıdan kaynaklı nedenler; temel olarak yapıların zamanla eskiyerek, orijinal işlevini kaybetmesinden dolayıdır. Zaman sürekliliği içerisinde toplumlarda görünen değişim, ait oldukları zamana göre şekillenen yapıları da değiştirmekte ve özgün işlevini kaybeden yapılar, yapısal özelliklerini korudukları takdirde yeniden işlevlendirilmeye uygun olmaktadır (Sinan, 2011: s.6).

Özellikle 19. yüzyıl sonunda oluşan ekonomik ve sosyal gelişmelerle beraber yaşam biçimleri ve gereksinimlerde değişiklikler meydana gelmiş, bu değişikliklerle birlikte pek çok yapı türüne olan ihtiyaç ortadan kalkmıştır (İnan, 2013: s.12). Örneğin ülkemiz için bahsetmek gerekirse; han, medrese, saray, sarnıç, kale ve benzeri yapılar cumhuriyetin ilanı sonrasında yapılan devrimler ile işlevini yitirmiş yapılardır.



Resim 26: *Yerebatan Sarnıcı* 'nın iç mekânından, günümüzden bir görünüş. [URL-23]

Resim 26'da görünen İstanbul'daki *Yerebatan Sarnıcı*; 6. yüzyılda kentin su ihtiyacını karşılamak amacıyla yapılmış olup, cumhuriyet döneminde bir gezi platformu eklenerek müze olarak korunmuştur. Çağın gerekliliklerinden dolayı orijinal işlevini kaybeden yapı; günümüzde halen aynı işlevle varlığını sürdürmekte, akustik olarak uygun olmasından dolayı konser vb. etkinliklere ev sahipliği yapmaktadır.



Resim 27: *Barceolana*'da bulunan *Las Arenas*, boğa güreşi alanının, yeniden işlevlendirilmeden önceki görünüşü. [URL-24]



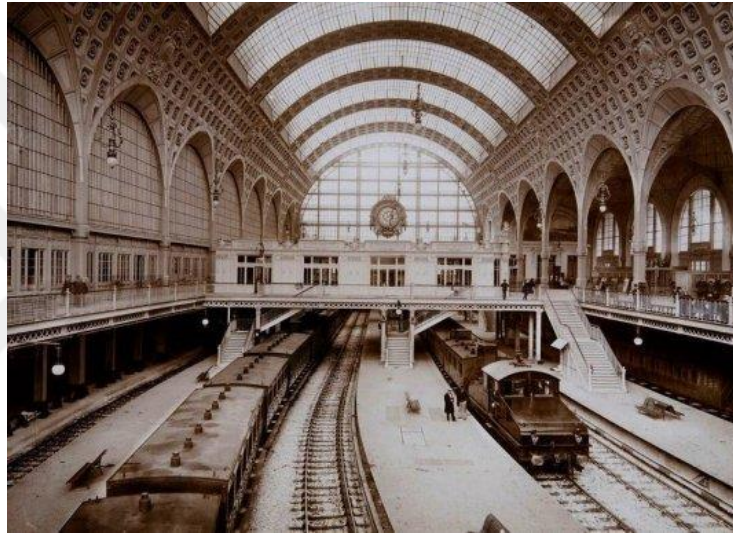
Resim 28: Barceolana’da bulunan *Las Arenas*, boğa güreşi alanının yeniden işlevlendirildikten sonraki görünüşü. [URL-24]

Resim 27 ve Resim 28’de ise Barcelona’da 2011 yılında yeniden işlevlendirilmiş bir arenanın görünüşleri yer almaktadır. İspanya’da boğa güreşlerinin yasaklanması sonucu işlevsiz kalan yapı, çeşitli eklemeler yapılarak yeniden işlevlendirilmiş, günümüzde alışveriş ve kültür merkezi olarak varlığını sürdürmektedir. Proje daha çok dış kabuğu koruyup, iç mekânda çok fazla değişikliğe gidildiği yönünde eleştiri almış olsa da, kullanıcılar tarafından sık tercih edilen ve toplumsal yarar sağlayan bir mekân hâline geldiği için, başarılı bir yeniden işlevlendirme örneği olarak sayılmıştır.

2-Teknolojik Nedenler:

Yeniden işlevlendirmede teknoloji kaynaklı nedenler; özellikle 19. yüzyıl sonrası inşa edilen yapılar için geçerli olan önemli bir etkidir. Sanayi Devrimi’nden sonra büyük bir hızla ortaya çıkan teknolojik gelişmeler; yapı/inşaat sektörünü de büyük ölçüde etkilemiştir. Yaşanan gelişmeler; yapı sisteminde yapım tekniklerine ve malzeme teknolojisine etkide bulunmuştur. Bu nedenle; hızlı gelişim sürecinde yapı, yüklendiği işleve cevap veremeyerek, yeni tesisat ve donatılara ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyaçların gerçekleşmesi, yapı için yeniden kullanım sağlamıştır (Başa, 2007: s.79).

Teknolojik gelişmelerin yapının kullanımına etkisi, yalnızca yapım tekniği ve malzeme ile ilgili değildir. Çünkü yaşanan gelişmeler doğrultusunda, bir endüstriyel yapıda üretilen ürün değişebileceği gibi, endüstriyel yapının kendisi de değişmek zorunda kalabilir. *Sinan*'ın tez çalışmasında belirttiği üzere; Resim 29'da yer alan Paris'te bulunan *Orsay Tren Garı*, buharlı trenlere göre düzenlenmiş bir peron yapısına sahipken, yaşanan teknolojik gelişmeler sonrası üretilen elektrikli trenlere hizmet verememiştir. Bu nedenle yapı yeniden işlevlendirilmiş ve Resim 30'da görüldüğü üzere müze ve sergi alanı olarak kullanılmaya başlanmıştır (*Sinan*, 2011: s.8).



Resim 29: Paris'te bulunan *Orsay Tren Garı* 'nın, ilk işlevi ile kullanıldığı zamandan kalma bir görsel örneği. [URL-25]



Resim 30: *Orsay Tren Garı* 'nın, yeniden işlevlendirilmiş hâlini gösteren bir görsel. [URL-26]

3-Tarihsel ve Kültürel Nedenler:

Yapılar, bulundukları toplum ile etkileşim içerisinde olduklarından; inşa edildikleri dönemin yaşam biçimi, sosyal, kültürel ve politik özellikleri ile mimari ve teknik konularına dair pek çok veri sağlarlar. Bu nedenle yapılar, var oldukları dönemin birer parçası olarak, toplumsal belleği yansıtan birer ayna gibidirler.

Toplumdaki koşul ve değer yargılarının sürekli değiştiği günümüzde, toplumsal yapıda biçim ve düzenlemelerde değişimler söz konusudur. Koruma kavramı çerçevesinde, tarihin sürekliliğinin sağlanması için korumaya değer yapıların insan ile ilişkisinin devam etmesi ve bu nedenle yapıların yeniden kullanımı gerekmektedir (Uçar 2013: s.13). Aksi durumda, tarihi ve kültürel değere sahip olan bir yapı yok edildiğinde, toplumun kimliğine zarar verilmiş olunur. Bu derece değerli yapıları; arazi ve rant kazanmak uğruna yok etmek, ancak kısa vadede ekonomik kazanç sağlayacaktır ki, bu bir yanılsamadır. Asıl kazanç; eski yapılara gelir getirecek birer obje gözüyle bakmak değil, gelecek kuşaklara aktarılıp yaşatılması gereken birer kültür varlığı olduğunu kabul etmektir. Bu yaklaşım biçimi, uzun vadede hem maddi hem manevi kazanç sağlayacaktır.



Resim 31: *Tophane-i Amire'nin iç mekânın* günümüzden bir görünüşü. [URL-27]

Resim 31’de, tarihi ve kültürel nedenler ile yeniden işlevlendirilmiş bir yapı örneği yer almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu’nun silah üretim merkezi olan ve İstanbul’da yer alan Tophane-i Amire; silah endüstrisinin Ankara’ya taşınması ile işlevini yitirmiş, farklı zamanlarda farklı kurumlar tarafından kullanılmış, en son 1992 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi’nin kullanımına tahsis edilmiştir. Günümüzde halen, üniversitenin kültür ve sanat merkezi olarak kullanılmaya devam etmektedir.

4-Ekonomik Nedenler:

Yeniden işlevlendirmenin ekonomik boyutu, eski bir yapının değerlendirilmesi ile yeni bir yapının inşa edilmesi arasındaki maliyet farkına dayanmaktadır. Başa’nın, *Altınluk*’tan aktardığına göre; yeni bina “enerji yoğun” bir çabayı gerektirirken, eski yapıya yeni fonksiyon verilmesi ise “emek yoğun” çalışmaları gerektiren bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Başa 2007: s.78). Bu görüşe göre; emek gücünün, harcanan enerji ve kullanılan teknolojiye daha ucuz olduğu ülkelerde, yeniden işlevlendirme ile mevcut yapıları koruyup kullanma fikri, daha ekonomik olduğu için tercih sebebi olmuştur.

Yeniden işlevlendirmenin bir diğer ekonomik yararı ise; çağdaş işlevlerle donatılmış yapıların, ekonomik kazanç getiren birer mekâna dönüşmesi hâlidir. Özgün işlevini yitiren yapı; kimi zaman kamu hizmetine açık hale getirilerek, bulunduğu bölgeyi ekonomik olarak kalkındıran bir işlev yüklenir, kimi zaman da otel, restoran, kafe veya benzeri bir işlev olarak bir şahıs veya şirketin kazanç sağlamasına hizmet eder. Resim 32 ve Resim 33, bahsedilen bu duruma örnek teşkil eden bir yapıyı göstermektedir. İlk işlevi cezaevi olan yapı, günümüzde otel olarak kullanılmaktadır:



Resim 32: *İstanbul Sultanahmet Cezaevi* 'nin ilk işlevine dair bir görüntü. [URL-28]



Resim 33: *İstanbul Sultanahmet Cezaevi* 'nin, günümüzde kullanıldığı işlevi, *Four Seasons Oteli* iç mekân görünüşü. [URL-29]

Endüstriyel yapıların yeniden işlevlendirilmesi konusunda ise, bulundukları çevreye getirdikleri ayrı bir ekonomik katkıdan söz edilebilir. Şöyle ki; tarihsel süreç içerisinde Endüstri Devrimi'ne duyulan merak sayesinde, endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilmesi, “endüstriyel turizm” adı altında bir ekonomi dalı oluşturmuştur

(Emre, 2008: s.41). Bu nedenle; endüstri yapıları kazandıkları yeni işlev ve yükledikleri misyon ile, sağladıkları ekonomik yararlar ön plana çıkarlar.

5-Çevresel Nedenler:

İnşa edilen her yapı çevresiyle etkileşim içerisinde olduğundan; yapının bulunduğu konumun ihtiyaçlarında meydana gelecek değişimler, bölgedeki yapıların kullanım dışı kalıp tahrip olmasına sebep olabilir. Bu durumda kalan yapılar için, işlev değişikliği gerekli hâle gelir. Bu yüzden çevreden kaynaklı faktörler, yapıların yeniden işlevlendirilmesinin nedenlerinden biridir.

Bina ile çevresinin sahip olduğu ortak tarih ve birbirleri ile etkileşimleri, değişen çevre koşullarında, ihtiyaç duyulan işlev doğrultusunda yeniden ele alınmalı, yeni bir işlev yüklenen yapının anlamı, değişen çevre içerisinde tekrar yorumlanmalıdır (Uçar, 2011: s.15). Yapının, çevresinde yaşayan insanların ihtiyaçları göz önünde bulundurularak yeniden işlevlendirilmesi, yapının bulunduğu çevre içinde önemini kaybetmeden, çevre halkının yapıyı sahiplenerek varlığını devam ettirmesi şeklinde olmalıdır (Karıptaş, 2014: s.44). Yapılar ancak çevresiyle birlikte değerlendirildiğinde, değişimin yarattığı sosyal ve tarihi süreklilik ile bellekteki yerini korumuş olur (Kaşlı, 2009: s.17).

Çevresel faktörlerden ötürü gerçekleştirilen yeniden işlevlendirmeye, İstanbul Haliç kıyısındaki yapılara yönelik çalışmalar örnek verilebilir. Geçmişte sanayi ve ticaret merkezi olan Haliç bölgesi, fabrikaların yarattığı kirlilik ve günümüzde bölgenin kent merkezinde ve su kenarında olma durumu nedeniyle potansiyel rekreasyon alanı olarak değerlendirilmesine sebep olmuştur (Kaşlı, 2009: s.17).

6-Toplumsal Nedenler:

Sürekli değişen ve gelişen kültür kavramı, doğal olarak toplumsal yapıda da etkili olmaktadır. Tüm bu değişimler; eğitim ve çalışma sisteminden, yaşam biçimine kadar hemen her alanda nitelik ve nicelik olarak gelişmelere yol açmaktadır.

Mimarlığın ürünü olan yapılar ise, yaşanan bu gelişmelere işlev değiştirerek ayak uydurmaktadır. Günümüzde toplumsal yapının, yeni şekil ve uygulamalara yöneldiği bir dönemde zaman kavramı içerisinde işlevler değişse de, yapılar ayakta kalabilmektedir ve bu durum bizi geçmişte yapılmış olan yapıların, günümüzde ya da gelecekte farklı işlevlerle yeniden kullanılabileceği açılımına götürmektedir (Emre, 2008: s.40). Bu doğrultuda toplumsal değişimler; mimariye yansıma boyutunda, yeniden işlevlendirmenin nedenlerinden biridir.

Geçen zamanla birlikte toplumsal yapı değişse de; kimi zaman olduğu gibi korunmuş, kimi zaman yeni işlev edinmiş tarihi yapıların var olduğu bir mekânda yaşamak, toplumlar ve dolayısıyla kişiler üzerinde olumlu izler bırakmaktadır. *Dedeoğlu*; tez çalışmasında bu görüşü destekler şekilde, tarihi çevre ve mekânlarda yaşayan insanların, birbirleriyle sosyal bağlarının daha sağlam ve sürekli olduğunu belirtmiş ve şöyle demiştir:

“Tarihi çevreler, insan ölçeğindeki mekânlarla ve süreklilik etkisiyle o çevrede yaşayan insanların birbirleriyle sosyal bağlantısını sağlamlaştıran, sağlayan ve devam ettiren en önemli değerlerdir. Tarihi, doğal ve kültürel çevrenin korunması, bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması, tarihsel mirasın sosyal yaşamla bütünleşmesi ve süreç içerisinde farklılaşan toplumsal ihtiyaçları göz önünde bulundurarak bu alanlardaki yaşam kalitesini arttırmak ve yaşanabilir çevreler yaratmak ile eş anlam taşımaktadır.” (Dedeoğlu, 2012: s.26).

Toplumsal nedenlerle yeniden işlevlendirme konusuna en uygun örneklerden biri, 1556-1558 yılları arasında Mimar Sinan tarafından tasarlanıp inşa edilen İstanbul’da yer alan Ayasofya Haseki Hürrem Sultan Hamamı’dır. Resim 34’te dış görünüşü yer alan yapı, değişen toplumsal yapıya bağlı olarak tarihsel süreçte pek çok kez yeniden işlevlendirmeye tabi tutulmuş ve farklı amaçlara yönelik kullanılmıştır.



Resim 34: *Ayasofya Haseki Hürrem Sultan Hamamı'nın 2015 yılına ait dış görünüşü.* [URL-30]



Resim 35: *Ayasofya Haseki Hürrem Sultan Hamamı'nın, 1958-2008 yılları arası halı satış mağazası olarak kullanıldığı döneme ait bir iç mekân görünüşü.* [URL-31]

Ayasofya Haseki Hürrem Sultan Hamamı'nın geçirdiği işlev değişiklikleri ile ilgili, *Cabarova* tez çalışmasında şu bölüme yer vermiştir:

“Ayasofya Haseki Hürrem Sultan Hamamı inşa edildiği tarihten 1910'a kadar aralıklı da olsa hamam olarak kullanılmıştır. Daha sonra Osmanlı Devleti'nin topraklarının işgali

sırasında Fransızlar tarafından mahkeme salonu, daha sonra Belediyenin benzin deposu ve Devlet Matbaası deposu olarak kullanılmış, özellikle son kullanım döneminde önemli ölçüde yıpranmış ve iç mekânına müdahalelerde bulunulmuştur. 1930 yılında Asar-ı Atika Encümeni Daimi'since (Başbakanlık Devlet Arşivleri) hamamın geçici bir süreyle sergi alanı olarak kullanımına izin verilmiş ve bu süreçte de iç mekân müdahaleleri devam etmiş; yapının orijinal işlevi ile kullanılmaması nedeni ile mevcut ısıtma tesisatı atıl durumda kalmıştır. Yapı son olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı-Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü'nün (DÖSİM) halı satış mağazası olarak kullanılmıştır. Yapıda 2007 yılında son restorasyon çalışmaları başlamıştır ve hamam işlevine geri döndürülmüştür” (Cabarova, 2017: s.4).

Kentler pek çok faktörden etkilenip, hem kendileri değişip hem de toplumsal yapıyı değiştirmektedir. Yeniden işlevlendirme, zamana bağlı eskimelerin onarılması ve tarihi dokunun korunması adına; toplum-insan-mimari ilişkisi adına oldukça önemli bir noktada durmaktadır.

7-Politik Nedenler:

Tarihi yapıları koruma yaklaşımları ve bu doğrultuda yapılan eylemler, devletlerin politikalarının birer parçasıdır. Bu bağlamda yeniden işlevlendirme kavramının, politik kaynaklı nedenleri; devletlerin koruma tutumundan ötürü olup, aynı zamanda diğer devletlerle ilişkileri noktasında da önemlidir.

Küreselleşen dünyada, artan iletişim olanakları sayesinde tüm ülkeler birbirlerinden haberdar olup, meydana gelen değişimleri takip edebilmektedir. Ticari, sosyal, ekonomik, politik, kültürel ve hatta tarihi ilgilendiren konularda, herkes birbirinin işine karışma ve söz söyleme hakkına sahip olduğunu düşünmektedir ve bu durum alınan kararlara yönelik denetleyici hatta gerektiğinde caydırıcı bir ortam oluşturmaktadır (Dedeoğlu, 2012: s.29). Bu ortam içinde; tarihsel izlerin korunmasının kentin değerini arttıracığı bilindiğinden, devletler koruma politikalarını oluştururken daha dikkatli olmakta, bu sayede yeniden işlevlendirmeye yönelik bir neden daha ortaya çıkmaktadır.

Resim 36’da deniz tarafından dış görüŖü yer alan *Dolmabahçe Sarayı*, politik nedenlerle yeniden iŖlevlendirmeye örnek olarak gösterilebilecek bir yapıdır. 1834-1856 yılları arasında *Sultan Abdülmecid*’in isteği doğrultusunda inŖa edilen saray; Osmanlı İmparatorluğu’nun yönetim merkezi olarak kullanılmış, sonrasında cumhuriyet döneminde ise cumhurbaşkanlığı emrine verilmiştir. Uzun yıllar devlet yönetimine hizmet etmiş *Dolmabahçe Sarayı*, 1984 yılında müze/saray hâline dönüŖtürülmüş ve günümüzde de tarihin ev kültürün önemli bir simge yapısı olarak varlığını sürdürmektedir.



Resim 36: *Dolmabahçe Sarayı*’nın, deniz tarafından görünüşü. [URL-32]



Resim 37: *Dolmabahçe Sarayı*’nın, iç mekânından bir görsel. [URL-33]

2.1.2.Yeniden İşlevlendirmede Doğru İşlev Seçimi

Yeniden işlevlendirme aşamasında uygun işlev seçimi; yapılacak müdahaleleri doğrudan etkileyip, yapının mekânsal olarak şekillenmesinde etkili olacak önemli bir belirleyicidir. Bu nedenle yapılarda uygun işlev seçimini etkileyen faktörler, yeniden işlevlendirme sürecinde uygulanacak olan mekân müdahaleleri bağlamında önemli bir yere sahiptir (Uçar, 2013: s.16).

Yeniden işlevlendirilen bir yapı için, yeni kullanımındaki doğru işlevin seçimini etkileyen pek çok farklı faktör bulunmaktadır. Eğer yeniden işlevlendirilecek yapı; tarihi değer taşıyor ise, koruma derecesine göre belli müdahale sınırları yani uyulması gereken yasal kararlar olmakla birlikte, tüm yapılar için bu faktörler, belli başlıklar altında toplanabilir. Bu çalışmada, doğru işlev seçimi konusunda tercih edilen başlıklar şu şekilde oluşturulmuştur:

1- Yapılacak Analizler:

Evrensel tasarım anlayışı; “planlama”, “tasarım”, “uygulama”, “kullanım” ve “değerlendirme” şeklinde sıralanmaktadır. Yeniden işlevlendirme de bir çeşit tasarım anlayışı olarak ele alındığında, yapılara yeni işlev verilmeden önce yapılması gereken analizlerin tümü, planlama evresine dâhil edilebilir.

Yeniden işlevlendirilecek yapı veya yapı grubunun, mimari kapsamda yapılacak analizleri; işlevsel, mekânsal ve strüktürel analizlerdir. Bu bağlamda; mevcut yapının plan şeması, inşa edilirken kullanılan malzemeler ve yapım tekniğinin ne olduğu incelenir. Yapılan bu incelemeler; yapının iyi, orta, kötü veya harap durumlarından hangisine dâhil olduğu hakkında bilgi verir. Yapının durumunu belirlemek, yeniden işlevlendirme sırasındaki çalışmalara bir zemin oluşturmak açısından önemlidir. Tüm analiz ve incelemeler doğrultusunda; önce yapının mevcut hâline dair rölöve projesi ile restitüsyon projesi hazırlanır. Bu projeler doğrultusunda, restorasyon projesi hazırlanır. Görüldüğü üzere; yeniden işlevlendirmeden önce

yapılan tüm çalışmalar, diğer faktörler ile birlikte, yapının yeni işlevinin ne olacağı ile ilgili son kararı oluşturmaya yardımcı olacaktır.

2- Yapının Konumu ve Çevresi İle İlişkisi:

Yapının konumu ve çevresi ile olan ilişkisi, yapıya verilecek yeni işlevin belirlenmesindeki önemli faktörlerden biridir. Kent içindeki konumuna, erişim yönünden bakıldığında, kişilerin o konuma her türlü ulaşım aracıyla varması ve yapının otopark hizmeti kolaylığı sunması önemlidir (Dedeoğlu, 2012: s.31).

Yapının yeni işlevi ile uzunca bir süre daha varlığını sürdürebilmesi için, bulunduğu çevre ile uyum içerisinde olması gerekmektedir. Bu uyum; çevrenin ulaşılabilirliği, ekonomik düzeyi ve sosyal yaşantısıyla doğru orantılıdır. Bu noktada yapının hem çevre ile olan fiziksel uyumu, hem de bulunduğu çevrenin sosyal yaşantısına uyum sağlaması önemlidir. Örneğin, ticaret merkezlerinin yoğunlukta olduğu bir bölgede yeniden işlevlendirilen bir yapının, eğitim kurumu yerine banka gibi o bölgeye daha faydalı şekilde hizmet edebilecek bir işlev alması daha doğru bir tercih olacakken; sanayi yapılarının yoğun olduğu bir bölge içinde yer alan bir yapıyı, kültür ve sanat merkezi olarak değerlendirmek, konum açısından çok doğru bir karar olmayacaktır.

Yeni işleve karar verirken; yapının bulunduğu çevrenin fiziki ve coğrafi özellikleri de dikkate alınmalıdır. Örneğin; deniz kenarında yeniden işlev yüklenecek bir kentsel alan söz konusu olduğunda, bu bölgenin kamu hizmetine sunulan rekreasyon alanı olarak değerlendirilmesi, iyi bir alternatif olabilir. Yapının bulunduğu çevrenin özellikleri ile birlikte, o çevrede yaşayan insanların ihtiyaçları da göz ardı edilememesi gereken bir husustur (Kaşlı, 2009: s.22,23). Bu bağlamda; yeniden işlevlendirme öncesindeki planlama ve ön hazırlık döneminde, anket çalışmaları gibi organizasyonlarla bölge halkının görüş ve talepleri öğrenilebilir. Böylece kamuoyunun fikri, devam eden sürece dâhil edilmiş olur ve başarılı bir yeniden işlevlendirme projesi hayata geçirilebilir.

Mevcut yapının hangi amaç için kullanılacağı konusunda; toplumun sosyal ve kültürel durumundan başka, ekonomik durumu da önemlidir. Yapının kent dokusu içerisinde sahip olacağı yeni işlev, bulunduğu çevrenin ekonomik gerçeklerine ve taleplerine uygun seçilmelidir (Uçar, 2013: s.17). Örneğin, gelir seviyesi düşük bir çevrede açılacak olan lüks bir alışveriş merkezi, bulunduğu çevrenin sosyoekonomik durumuna uygun olmayacağı için, kendisinden beklenen işlevsel performansı gösteremeyecektir. Bu örnekte bahsedildiği gibi; yeni bir yapının inşa edilmesinde de, mevcut bir yapının yeniden işlevlendirilmesinde de yapının işlevi, bulunduğu çevre ve toplumun ekonomik düzeyinden kopuk olmamalıdır.

3- Yapının Mekânsal ve Hacimsel Durumu:

Yeni işlev tercihi hususunda bir diğer belirleyici kıstas da, yapının mevcut biçimi ve mekânın hacmidir. Yapılar sahip oldukları işleve göre mekânsal ve hacimsel olarak biçimlenirler. Uçar'ın, Altınoluk'tan aktardığına göre; yapılar sahip oldukları işlevler doğrultusunda tek bir hacimden oluşabilir, tekrarlanan hacimlerden oluşabilir ya da karmaşık bir plan şeması gösterebilir (Uçar, 2013: s.18). Mekânın sahip olduğu hacim, kullanıcıların algısını etkileyen bir unsurdur.

Bir yapı yeniden işlevlendirileceği zaman, yeni işlevin belirlenmesinde mekânın sahip olduğu hacim de etkili olmaktadır. Örneğin geniş, tek bir hacme sahip bir sergi salonu, pek çok sınıftan oluşan bir eğitim kurumu olarak işlevlendirilmek istendiğinde; yeni işlevin gereği olarak bu geniş tek hacmi, parçalamak gerekecektir. Ancak böylesi tek bir hacimli yapının çok fazla bölüme parçalanması, onun fiziksel kimliğine zarar verecektir. Bu nedenle mekânsal ve hacimsel durum faktörüne göre, doğru bir yeniden işlevlendirme gerçekleşmiş olamayacaktır. Ancak birbirini tekrarlayan hacimlerden oluşan tarihi bir han yapısı; yine aynı bölünmüş hacimlere ihtiyaç duyan bir mekân olan otel yapısı olarak yeniden işlevlendirilirse, mevcut mekân ve hacim, verilen yeni işlevle uyum sağlar, dolayısıyla başarılı bir yeniden işlevlendirme mümkün olur.

Özetlemek gerekirse; yeniden işlevlendirilecek bir yapı veya yapı grubuna doğru işlev seçiminin yapılabilmesi için, öncelikle yapının mevcut durumuna yönelik detaylı bir analiz çalışması yapılmalıdır. Elde edilen veriler doğrultusunda; yapının mekânsal ve hacimsel durumu ile konumu ve çevresiyle ilişkisi göz önünde bulundurularak yeniden işlevlendirme çalışmasına başlanmalıdır. Ayrıca verilecek yeni işlev; yapının kültürel olarak anlam ve değerine uygun olmalı, toplum yararı gözetilmeli ve yeni işlev yapıya en doğru şekilde adapte edilmelidir.

2.1.3.Yeniden İşlevlendirmenin Yararları

Yeniden işlevlendirmenin, pek çok gerekçesi ve yöntemi olduğu gibi aynı zamanda pek çok açıdan yararı söz konusudur. Her yeni inşa edilen binanın, yapım sürecinde doğal çevreye zarar veren bir tutum sergilediği düşünülürse, binayı yıkıp yeniden yapmak yerine, mevcut yapıları kullanmanın genel anlamda çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel yarar sağladığından söz edilebilmektedir (İnan, 2013: s.19). Bu bağlamda; mevcut kabuğun yıkılmadan korunarak, yapının yeniden işlevlendirilmesi; ekonomi, kamusal bellek, enerji yönetimi ve tarihsel özelliği olan tescilli yapıların kendisini finanse edebilmesi gibi yönleriyle alternatif bir yapı üretim tekniği olarak karşımıza çıkmaktadır (Büyükaslan, Güney, 2013: s.34).

Yeniden işlevlendirmenin, öncelikli olarak ekonomik yararından söz edilebilir. Bir yapı veya yapı grubunu yeniden işlevlendirmek; çoğu zaman yapıyı baştan inşa etmekten daha ekonomiktir. Bu durum -çalışmanın önceki bölümünde yer aldığı üzere- yeniden işlevlendirmenin bir nedeni olduğu gibi, aynı zamanda bir yararı olarak karşımıza çıkar. Bir yapıyı yeniden işlevlendirmek; ekonomik kazançtan başka, çalışma süresi olarak da avantaj sağlar. Yeniden kullanıma hazırlamanın inşaat süreci, yapıyı baştan yaratma sürecinden daha kısa sürecektir. Böylece zamandan kazanım sağlanmış olunacaktır.

Yeniden işlevlendirme, kentsel koruma bağlamında da oldukça yararlı bir çalışma biçimidir. Özellikle; döneminin tüm bilgilerini aktaran ve somut birer referans

olarak kabul edilebilecek olan kültürel ve tarihi değer taşıyan yapıların, yeniden işlevlendirilip kent hayatına dâhil edilmesi, kentlerin dokusunu koruduğu gibi aynı zamanda değerlerini arttırır. Bulundukları dönemi yansıtan bu yapıların, özellikle eğitim veya kültür sanat yapıları olarak yeniden işlevlendirilmesi, hem kamu yararı sağlar, hem de kentlerin statüsünü arttırır. Yeniden işlevlendirmenin kent içindeki bir diğer yarar sağladığı husus ise; gittikçe kalabalıklaşan nüfus ve bu doğrultuda artan yapılaşma içinde, kent merkezinde boş ve uygun arazi bulunamaması durumuna alternatif bir çözüm olmasıdır. Yatırım yapmak için yer bulmanın zor olduğu durumlarda mevcut yapıların yeniden kullanımı, özellikle turizm yatırımcılarının yer seçimi açısından da tercih ettiği bir durumdur (Başa, 2007: s.80).

Yeniden işlevlendirme aynı zamanda, kültürel ve tarihsel süreklilik sağlamada büyük yarar sağlamaktadır. Ay'ın tez çalışmasında yaptığı alıntıya göre; dünyanın birçok yerinde tarihi binaların yeniden kullanıma adaptasyonu, sürdürülebilir gelişme için benimsenen bir politika olarak görülmektedir (Ay, 2013: s.20).

Son olarak; mevcut yapıların çeşitli nedenlerle yeni işlev edinmesine karar verilmesi ve bu doğrultuda başlayan uygulama çalışmaları, başta mimarlık disiplini içerisinde hizmet veren meslek grupları için olmak üzere, alanında uzman pek çok kişiye hem manevi bir haz sağlayacaktır, hem de maddi kazanç sağlayabilecekleri bir alan yaratmış olur. Özellikle tarihi ve kültürel değer taşıyan yapıların yeniden işlevlendirilmesi konusunda çalışan tasarımcılar, kendi mesleki birikimlerini yapılan işe yansıtırlarken; kültürel mirasın bir parçası olan yapının daha uzun yıllar varlığını sürdürecektir olmasına vesile olmuş olurlar.

2.2.YENİDEN İŞLEVLENDİRİLEN YAPILARA YÖNELİK MÜDAHALELER

Yeniden işlevlendirmeye karar verilen korumaya değer yapılara uygulanacak mimari müdahaleler hususunda; yapının belge niteliği taşıyan özgün değerlerini korumak ve yapıya kendisiyle en uyumlu olacak şekilde müdahalelerde bulunmak, dikkat edilmesi gereken başlıca konulardır. Yapının yeni fonksiyonuyla insan-mekân

ilişkinin en verimli şekilde sağlanabilmesi adına, yapıya yönelik gerekli müdahaleleri uygulamaya başlamadan evvel; yeniden işlevlendirilecek yapı veya yapı grubunun mevcut durumuna dair teknik, işlevsel ve estetik açıdan gerekli tüm analizler yapılmalı, yapının mekânsal, işlevsel ve hacimsel durumu, bulunduğu konum ve çevresiyle olan ilişkisi incelenmeli, ayrıca kullanıcıların istek ve ihtiyaçları da göz önünde bulundurularak, yeni işlevin ne olacağına karar verilmelidir. Tüm bu aşamaları geçtikten sonra, yeniden işlevlendirmeye yönelik müdahalelere başlanabilir.

Yeniden işlevlendirme esnasında yapılan müdahalelerin mimari yönü ile ilgili, iki ayrı yaklaşımdan söz edilebilir. Bunların ilki, yeniden işlevlendirmeye yönelik çalışmaları mevcut mimari dil üzerinden ilerletmek; ikincisi ise, mevcut mimari dili dönüştürmek şeklindedir. *Kaşlı*, tez çalışmasında *Öter*'den desteklediği görüşler ile bu konu hakkında şöyle demiştir:

“Mevcut yapının sahip olduğu mimari dili tekrarlamak veya dönüştürmek, iki farklı yaklaşıma sahip müdahale çeşitleridir. Müdahale, tekrarlama şeklinde olursa yapıdaki değişiklikler binanın orijinal hâline görünüşte benzetilerek yapılmaya çalışılacak, bu durum zaman kavramı bağlamında karışıklık yaratacaktır. Çünkü bu şekilde hangi işlemin ne zaman yapıldığı anlaşılamayacak, bugün yapılmış bir şey geçmişte yapılmış izlenimi verebilecektir. Dönüştürme şeklinde yapılan müdahalelerde ise, yaygın olan eğilim karşıt dil kullanarak bilinçli bir zıtlık yaratmaktır. Zamanın katmanlarının okunması, geçmişin mimari dili ile şimdiki mimari dilin birbirlerinden bağımsız karakterleriyle, birbirlerine olan saygılarını ortaya koymaları mümkündür.” (Kaşlı, 2009: s.27).

Bu bağlamda; yeniden işlevlendirme esnasında yapılacak olan müdahalelerin, geçmişini tamamen silmeden, mevcut mimari dili dönüştürmeye yönelik hamleler içermesi, daha doğru bir yaklaşım olarak görülmektedir. Bu noktada belirtmek gerekir ki; tarihi değer taşıyan yapılara yapılabilecek müdahaleler, belli koruma yasalarıyla düzenlenmişlerdir ve sınırlı bir biçimde yapılabilmekte olup, daha çok yapıyı korumaya yöneliktir.

Yapıya yeni fonksiyon yükleme sırasında yapılabilecek müdahaleleri, belli başlıklar altında sınıflandırmak mümkündür. Uygun işlev seçiminden sonra; yapının

sahip olduğu potansiyel ile ihtiyaç programının örtüştürülmesi sürecinde, yapısal zorunluluklardan dolayı elde edilemeyen mekânsal gereklilikleri yerine getirmek için yapılabilen müdahaleler şu şekilde sıralanabilir (Uçar, 2013: s.19):

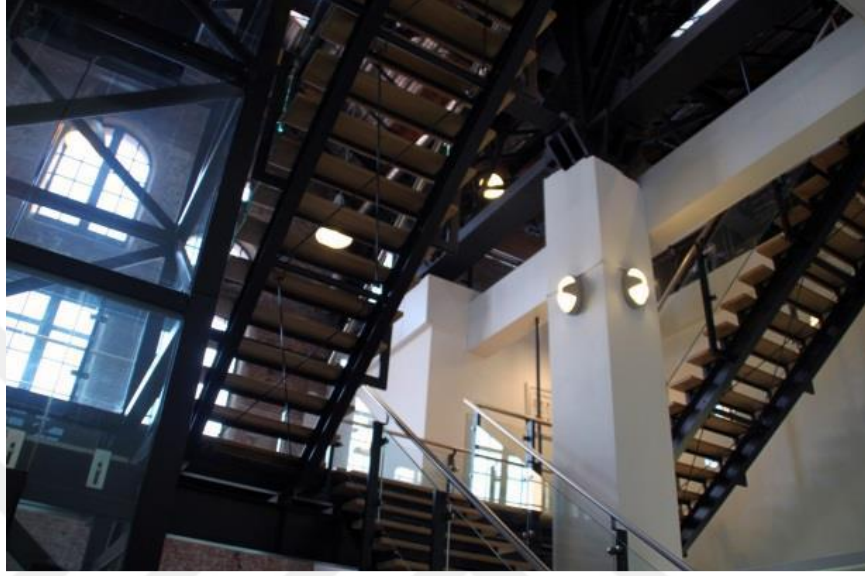
1-Mekânsal Kurguya Yönelik Müdahaleler:

Geçen zamanla değişen yaşam biçimi ve bunun etkisiyle şekillenen ihtiyaçlar doğrultusunda, işlevsel ömürlerini tamamlayan yapılar farklı fonksiyonlar yüklemek amacıyla, yapıların mekânsal kurgusunda değişikliklere yol açacak müdahaleler yapılabilmektedir. Yeni işlevin gereksinimlerine göre; ara kat eklenmesi, mevcut mekânlar arasında geçitler açılarak bağlantı kurulması, yeni bölücü duvar ilavesi, strüktürel sistemden bağımsız duvarların tamamen kaldırılması, yatay ve düşey sirkülasyon elemanlarının ilavesi, yapıya entegre edilemeyen mekânlar için tamamlayıcı ek binalar yapılması bu kapsamda değerlendirilebilir (Selçuk, 2006: s.31). Aşağıda yer alan görseller, mekân kurgusuna yönelik bahsedilen bu müdahalelerden bazılarına örnekler içermektedir:



Resim 38: *İstanbul Tuz Ambarı'nın yeniden işlevlendirmesinde mekânsal kurguya yönelik müdahale rneği: Bölücü eleman eklenmesi.* (Kaynak: Kona, 2015: s.28)

Resim 38’de görüldüğü üzere; *İstanbul Kasımpaşa Tuz Ambarı* ’nın, ofis olarak yeniden işlevlendirilmesi sırasında yeni bölücü elemanların eklenmesi, yapının mekânsal kurgusuna müdahale edilen bir örnektir.



Resim 39: Mekânsal kurguya yönelik müdahale örneği: Sirkülasyon alanı olarak merdiven eklenmesi. (Kaynak: Kona, 2015: s.34)

Resim 39’da görüldüğü üzere; Hollanda’nın Amsterdam şehrinde bulunan bugünkü adıyla *Voster Gasfabriek-Sports World Amsterdam*, ilk işlevi fabrika olan bir tarihi yapı iken, spor merkezine dönüştürülmüştür. Yapılan müdahalelerden biri, yapıya sirkülasyon alanı olarak “merdiven” eklemek olmuştur. Bu durum, yapının mekânsal kurgusuna müdahale hususuna bir örnek teşkil etmektedir. Bu noktada belirtmek gerekir ki; yapılara merdiven eklenmesi yalnızca sirkülasyon amacına yönelik değildir. Özellikle ilave edilen yangın merdivenleri mevcut yönetmelik ve imar kanunları gereği, kaçış noktası oluşturmak adına son derece önemlidir.

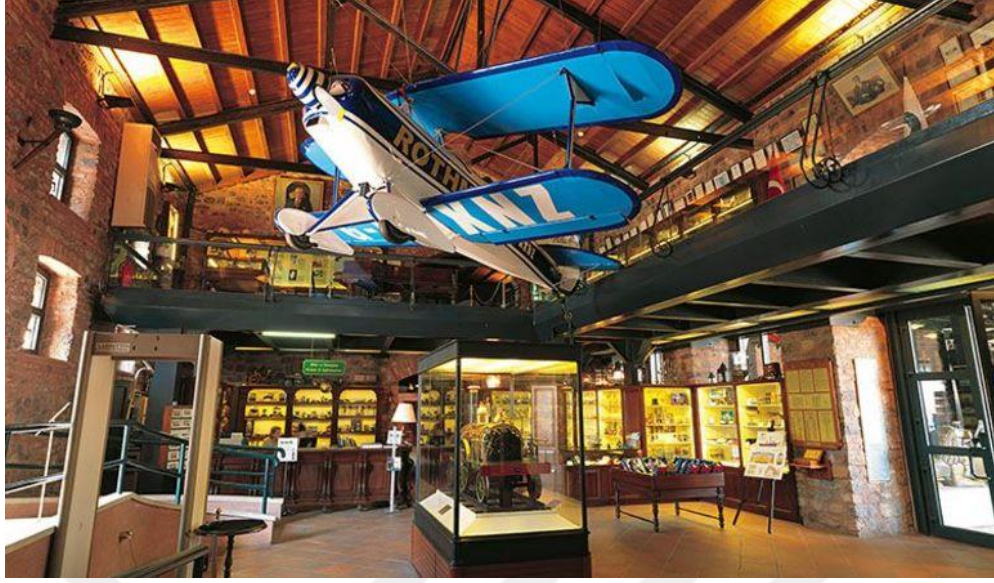


Resim 40: Mekânsal kurguya yönelik müdahale örneği: Ek bina yapılması. (Kaynak: Kona, 2015: s.37)

Resim 40'ta ise; yapının mekânsal kurgusuna müdahale biçimlerinden bir diğeri olan, ek bina yapılmasının bir örneği yer almaktadır. Fransa'nın Paris kentinde yer alan *Gare'd Orsay* yani *Orsay Garı* günümüzde müze olarak kullanılırken, yapının giriş cephesine ek yapılmıştır. Görüldüğü gibi; yeniden işlevlendirilecek yapının mekânsal özelliklerinin, ihtiyacı tamamen karşılayamadığı durumlarda, yapının strüktürel sistemiyle beraber yönetmelik ve imar hükümlerinin de uygun olması şartıyla, yapıya ek yapmak ya da ilave kat yapmak alternatif bir yol olmaktadır (Uçar, 2013: s.20).

2-Strüktürel Sisteme Yönelik Müdahaleler:

Yapıların yeniden işlevlendirilme süreçlerinde; yapıların strüktürel olarak güçlendirilmesi, mevcut durumun güncel yönetmeliklere uygun hâle getirilmesi, düşey sirkülasyon elemanlarının ilavesi ya da daha kapsamlı olan, yeni kat ve veya binalar eklenmesi şeklindeki değişiklikler sonucu; yapının strüktürel elamanları olan kolonlar, taşıyıcı duvarlar, kirişler ve gergi elemanları, kat plakları gibi öğelerine de müdahale edilebilmektedir (Selçuk, 2006: s.33). Yapılara yeni işlev verilirken eğer mümkünse mevcut strüktürün bakımı, onarımı yapılabileceği gibi; mevcut strüktür, yapının ağırlığını taşıyamamaya başlamış ise, ek strüktür sistemi de yapılabilir. Tüm bu kararlar, yönetmelik sınırlandırmaları içinde alınıp uygulanmalıdır.



Resim 41: *İstanbul Rahmi Koç Endüstri Müzesi'nde* strüktür sistemine yönelik bir müdahale örneği. [URL-34]

Resim 41'de; yapının strüktürel sistemine müdahale biçimlerine örnek teşkil edebilecek bir görsel yer almaktadır. *İstanbul Rahmi Koç Endüstri Müzesi'nde* mekânsal ihtiyaçlardan dolayı asma kat ilave etmeye karar verilmiş, mevcut taşıyıcı duvarların zarar görmemesi adına, asma kat için çelik ve camdan oluşan ayrı bir strüktür sistemi oluşturulmuştur. Böylece bu duyarlı yaklaşım sonucu, yapının taşıyıcı sistemi zarar görmemiştir.

Yapının strüktürel sitemine yönelik bir diğer müdahale ise, genellikle çatı strüktürü ile ilgili olmaktadır. Yeniden işlevlendirilen yapıların çatı strüktürlerinde iyileştirmeye gidildiği görülmektedir. Yapıldığı zamanın koşullarına göre genellikle ahşap strüktürlü ya da dökme çelik strüktürlü olan bu çatılar, kiremit ya da ağır kompoze levhalarla kaplanmıştır. Yapının yeniden işlevlendirme sürecinde; hem yapının dış etkenlere karşı direncini artırmak, hem de yapının yüklerini azaltmak amacıyla hafif çelik strüktürler ve hafif kaplama malzemeleri kullanılabilir (Selçuk, 2006: s.34). Böylece yapının daha uzun süre ve sağlam bir şekilde ayakta kalabilmesi mümkün hâle gelir.

3-Tesisat ve Aydınlatma Sistemine Yönelik Müdahaleler:

Yeniden işlevlendirme sürecinde genellikle yapılar, tesisat sistemleri ve teknik altyapılarına müdahale edilmesine ihtiyaç duyarlar. Eğer şartlar müsait ise; yapının mevcut tesisat sisteminde iyileştirme yapılabilir ya da tam tersi bir durum olarak, mevcut sistem çok eski ve kullanılamaz durumda ise tesisat tamamen yenilenebilir. Bu konu ile ilgili İnan, tez çalışmasında şöyle demiştir:

“Yeniden işlevlendirme sürecinde, yapıların teknik altyapılarının ve tesisat sistemlerinin de gözden geçirilmeleri, gerektiği durumda bakımlarının yapılması gerekmektedir. Yeniden işlevlendirilecek yapının çok eski olması durumunda ise tesisatlarda tamamen yenileme yapılabilmekte, günün şartlarına göre farklı teknikler kullanılabilmekte, daha özel durumlarda ise havalandırma, iklimlendirme gibi sistemlerin yapıya entegre edilmesi gerekmektedir. İlk işlevi ne olursa olsun, yatay ve düşey teknik bağlantılara sahip yapılarda tesisat sisteminin, yenilenmesi ve günün şartlarına göre modernize edilmesi çok daha kolay olmaktadır. Düşey şaftların olmadığı yapılarda, strüktürel sistemin el vermesi durumunda döşemelerde yeterli büyüklüklerde delikler oluşturularak, yapının tesisat arterleri elde edilebilmektedir. Aynı şekilde tavandan ilerleyen tesisat için de, kat yüksekliğinin uygun olması gerekmektedir. Aksi durumlarda tavanlarda basılma ya da kat yüksekliğinde azalma olmaktadır” (İnan, 2013: s.28).

Yapının aydınlatma, havalandırma, ısıtma veya sıhhi tesisat sistemine yapılacak müdahaleler; yapının tarihi ve kültürel özelliklerini bozmadan, ona zarar vermeden uygulanmalıdır. Örneğin gerektiği durumda; tesisatın sıva üstü olup, görünür şekilde kalması, yapının özgün işlevini koruyabilmek adına tercih edilebilir bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Uçar’ın, Feilden’den aktardığına göre; halı döşemeler, elektrik borulu ısıtıcılar ve yüksek ısılı elektrik yayım panelleri ile taşınabilir petrol veya gaz ısıtıcıları, ısınma probleminin çözümü için kullanılabilmektedir (Uçar, 2013: s.22).

Yapıların tesisat sistemlerine yapılan müdahalelerde, “aydınlatma” konusu ayrıca önem taşımaktadır. Doğal veya yapay aydınlatma kaynaklarından hangisi kullanılırsa kullanılsın – ki genellikle doğal ışık kaynağı yeterli olmamaktadır- özellikle yapının iç mekânında ve cephesinde, doğru renk ve güçte ışık kaynağının

seçilmesi son derece önemli bir husustur. Doğru aydınlatma sistemi, başta tarihi yapılar olmak üzere, yeniden işlevlendirilen tüm yapılarda görsel ve sanatsal olarak cazibesini arttırmaktadır. Son yıllarda yapılan yapay aydınlatma uygulamaları, gelişen teknolojik olanaklarının da kullanılması ile büyük gelişmeler kaydetmiştir. Bu uygulamalarda, yapının niteliği ne olursa olsun, yapıya uygun aydınlatma elemanları üretilerek yapıda bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır (İnan 2013: s.33). Bu bağlamda; aydınlatma örneği üzerinden, yapıların tesisat sistemine yönelik bir müdahale örneği aşağıda Resim 42’de görüldüğü gibidir. Görselde, Sivas’ta yer alan *Divriği Camii*’nin iç mekânından bir görünüş yer almaktadır. Görüldüğü üzere; yapılan tadilatlar sırasında eklenmiş yeni aydınlatma elemanları göze çarpmaktadır. Yapılan bu müdahale; yapının özgün hâline uyum sağlayabilmiş ve yapıdaki mekân algısını olumlu yönde etkilemiştir.



Resim 42: Yeniden işlevlendirmede, tesisat sisteminden aydınlatmaya yönelik bir müdahale örneği. *Divriği Ulu Camii* iç mekân görünüşü. [URL-35]

4-Dış Cepheye Yönelik Müdahaleler:

Her yapı yapıldığı dönemin özelliklerini taşımakta; döneminin sanat, teknoloji ve ekonomisi hakkında bize bilgi vermektedir. Özellikle dış cephe işçiliği ve malzemesinin kalitesi, binanın kamusal yüzünü yansıtmakta, bu sebeple yeniden

işlevlendirilen bir yapının içindeki yeni işlevi ifade eden bir cepheye sahip olması beklenmektedir (Selçuk 2006: s.37).

Yapılara yeniden işlev verilirken, çeşitli sebeplerden ötürü dış cephelerine müdahale edilebilmektedir. Cepheye yapılan müdahalelerin en yaygın sebebi, cephelerde zamanla meydana gelen deformasyonlardır. Bir diğer sebep ise; yapıların inşa edildikleri dönemden ötürü, ısı yalıtımına sahip olmayışları ve günümüz şartlarında cepheye yapılan müdahaleler ile bu eksikliğin giderilebilmesidir. Bu nedenle, yenilenen bir yapı veya yapı grubunun dış cephesindeki bozulmaları iyileştirmeye veya yalıtımı sağlamaya yönelik işlemler yapılmaktadır. Ayrıca yapıya yeni verilen işlev doğrultusunda iç mekân kurgusundaki değişiklikler, dış cephenin bazı bölümlerinin sağırlaştırılmasını gerektirebilir. Bu aşamada da, yapının cephesine müdahale etmek gerekir.



Resim 43: Yapının cephesine yönelik müdahale örneği: Rotterdam Van Nelle Ontwerpfabriek. (Kaynak: Kona, 2015: s.44)

Yeniden işlevlendirilen bir yapının dış cephesine yapılacak müdahale, mutlaka büyük oranda ve dikkat çeken bir değişiklik olmak zorunda değildir. Bazı durumlarda, yalnızca cephenin temizlenmesine ihtiyaç duyulabilir. Bu işlem ile ilgili, İnan tez çalışmasında şöyle bir bölüme yer vermiştir:

“Yapıların dış cephe temizliği için; Kültür Bakanlığı Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı tarafından yapılacak analizler sonucu, kullanılacak malzeme ve oranları tespit edilmelidir. Bina cephelerinde yapılacak her türlü uygulama, laboratuvar sonuçlarına göre yapılmalıdır. Genel olarak yapılan uygulamalar şöyle özetlenebilir: Eser yüzeyinde oluşan kir tabakasının yumuşatılması için, bina cephesine her kata noktasal delikleri olan

yassı hortumlar takılarak, 3-4 saat kesintisiz ıslak uygulama yapılmalıdır. Bu uygulama eserin yüzeyindeki toz tabakasını alacağı gibi, eserin derinlerine işleyen sülfatı da yumuşatacaktır. Bu işlem sonunda yüzey yumuşak fırçalarla fırçalanmalıdır. Bu uygulamadan sonra, tamamen bazik olan (PH=9) amonyum bikarbonat çözeltisi tüm yüzeye yumuşak fırçalarla sürülerek, hava almayacak şekilde kapatılmalıdır. Bu işlem belli modüller halinde tekrarlanmalıdır. Çözelti eser yüzeyinde 6-7 saat bekledikten sonra en fazla 4 bar basınçlı su ile sis şeklinde yıkanmalıdır.” (İnan, 2013: s.29).

5-Yapının Çevresine Yönelik Müdahaleler:

Geçmişten günümüze inşa edilen her yapı, tüm mekânsal ve fiziksel özellikleri ile çevresiyle bir bütündür. *Venedik Tüzüğü*, anıtların korunması hususunda; ölçeği dışına kaçmamak koşuluyla korumaya, yapının çevresinin bakımını da dâhil etmiştir. O zamanki anlayış; yeniden işlevlendirilen yapılara müdahale noktasında, çevreye yapılan işlemleri kapsadığı için günümüzde de devam etmektedir.

Yapının uygun işlev ile yeniden hizmet vermesinin sağlanmasının yanında binanın yakın çevresi ile bağlantısını kuran; otoparklar, duraklar, kent mobilyaları, çevre aydınlatmaları, yeşil alan düzenlemeleri gibi çevresel donatıların da tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir (Selçuk 2006: s.38). Yani; yapı veya yapılara giriş alanlar düzenlenmesi, uygun kent mobilyaları yerleştirilmesi, çevrenin aydınlatılması, yaya ve taşıt yollarının düzenlenmesi, otopark alanı yapılması, toplu ulaşım için duraklar konulması, yeşil alanlar tasarlanması, altyapı çalışmaları yapılması gibi eylemler, hep yapının yakın çevresine yapılan müdahalelerdir (Kona, 2015: s.46).

Yeniden işlevlendirilen bir yapının çevresine müdahale örneklerinden biri, Resim 44’te görülmektedir. Londra’daki *Tate Enerji Santrali Binası*’nın, *Tate Modern Sanatlar Müzesi*’ne dönüşüm sürecinde, *Thames* nehri kıyısında yer alan yapının karşı kıyıyla ilişkisini güçlendirecek, insanlar için bir çekim noktası oluşturacak yeni bir köprü yapılmıştır. Mimar *Norman Foster* tarafından yapılan, *Millennium Bridge* isimli köprü, karşı kıyıdan direkt olarak ulaşım imkânı sağlamıştır.



Resim 44: Yeniden işlevlendirmede, çevreye yönelik bir müdahale örneği: *Londra Millenium Bridge*. [URL-36]

2.3.ENDÜSTRİ YAPILARININ YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ

Dünyada yaşanan endüstrileşme hareketi, özellikle 20. yüzyılın sonlarından itibaren yeni teknolojilerin gelişmesi ile endüstri yapılarını değişime zorlamıştır. Toplumun her alanında meydana gelen değişim ve dönüşümlerin etkisiyle; gerek kent merkezlerinde, gerek kırsalda yer alan endüstri yapıları yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmışlardır. Formun işlevi izlediği, yani işlevsel yaklaşımın etkili olduğu endüstri yapılarının işlevsiz kaldığında ne yapılması gerektiği mimari, tarihi, kültürel ve ekonomik açıdan; yapı, kent, ülke hatta dünya ölçeğinde cevaplanması gereken önemli bir konudur (Piran, 2016: s.68). 20. yüzyılın sonlarına doğru çalışmacılar, bu konunun üzerine eğilmiş ve artan farkındalık sayesinde, endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilmesi gündeme gelmiştir. Endüstri yapıları da dâhil olmak üzere, tarihi değer taşıyan ve belli niteliklere sahip yapıların yeniden işlevlendirilmesi konusu, yankıları günümüzde de sürmeye devam eden ve sürekli gelişen bir çalışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilmesine yol açan temel neden; yapıların, atıl bir durumda işlevsiz olarak kalmalarıdır. Endüstrileşme içerisinde zamanla; üretim ile depolama süreci başta olmak üzere, pek çok alanda değişiklikler meydana gelir ve gelişen teknolojiye uyum sağlayamayan yapılar, yeni bir işlev almaya ihtiyaç duyarlar. Bu bağlamda, 1970’li yıllardan itibaren; Endüstri Devrimi ile teknolojinin gelişimine ayak uyduramamış, işlevini yitirmiş endüstri yapılarının kültürel mirasın bir parçası olarak ele alınması ve kent kültürüne yeniden kazandırılması düşüncesi doğmuştur (Ay, 2013: s.6). Böylece endüstri yapılarının, farklı amaçlarla yeniden kullanılması yaygınlaşmaya başlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra; kültürel mirasın birer parçası olan ve tarihi değer taşıyan tüm yapılar gibi, endüstri yapılarının yıkılması da toplumun tepkisini çekmiş, bu durum “endüstriyel miras” adı altında yeni bir kavramı geliştirmiştir. Kavram sadece yapısal unsurları değil; yapılar ile birlikte üretim sürecinde ve yan süreçlerinde yer alan mekanik donatıyı, ulaşım sistemlerini ve peyzajını da içermektedir (Uçar, 2013: s.1). Endüstriyel mirasa sahip çıkma arzusuyla geliştirilen kavramlar ve bu doğrultuda yapılan çalışmalar, yeni bir bilimsel alan yaratmıştır. “Endüstri arkeolojisi” olarak adlandırılan bu disiplin; mimarlık tarihi, teknoloji tarihi, arkeoloji ve koruma boyutları ile henüz yeni sayılabilecek bir çalışma alanıdır. Birçok bilim dalının bir arada çalışmasını gerektiren ve özellikle 20. yüzyılda mimarlık, planlama disiplinlerinin koruma kavramı ile birlikte düşünülmesi için önemli olan bilimsel bir alan olarak tanımlanabilir (Sezin, 2011: s.9).

Endüstri yapılarının dönüşüm-yeniden işlevlendirilme süreçlerinde eski ile yeni arasında tasarım kurgusu, endüstri mirasına atanacak işlevin yapıyla bütünleşmesi, çağın ihtiyaçlarını karşılaması amaçlanmaktadır (Ayaz, 2017: s.5). Endüstri yapılarının, yeni işlevler ile dönüştürülmesinde asıl hedeflenen; yapıları yok olmaktan kurtarıp, kamu yararı için kullanmaktır. Bu nedenle endüstri yapıları yeniden işlevlendirilirken genellikle; eğitim kurumu, kültür merkezi, müze ve bunun gibi kamuya açık alanlar haline getirilmektedir. Bu sayede, kent içinde yeni işlevleri ile yapıların birer çekim noktası haline gelmesi arzulanmaktadır.

Endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilmesini gerektiren sebepler, farklı amaçlara hizmet eden tüm yapı türlerine benzer olarak; teknolojik, toplumsal ve kültürel, ekonomik, çevresel ve politik kaynaklı nedenler olarak belli başlıklar altında toplanabilir. Bu noktada belirtilmesi gereken bir diğer husus; endüstri yapılarının özgün işlevini yitirip, farklı işlev ve amaçlarla yeniden kullanılmasının, kentsel değişim/dönüşüm sorunları ile de bağdaştırılmakta olduğudur. Değişen kent yaşamı, kentsel belleğin önemli bir parçası olan endüstri yapılarının varlıklarını sürdürebilmek adına yeniden işlevlendirilmesinde etkili olmaktadır. Değişen kent hayatının, endüstri yapıları üzerine etkisi ile ilgili Ay, tez çalışmasında şu nedenleri sıralamıştır:

- *“Kent merkezlerinin iş ve ticaret merkezlerine dönüşmesiyle artan nüfus yoğunluğu,*
- *Yeni bina inşa edecek boş arazilerin kalmaması,*
- *İlgili alanlarda eski binaların yıkılarak yenisinin yapılmasının, tarihi dokuya zarar verebileceği bilincinin oluşması,*
- *Endüstri tarihine tanıklık etmiş bu yapıların, yok olmasını önlemek,*
- *Kentlerin sınırlarını aşarak büyümeleri,*
- *Terk edilmiş sanayi yapılarının ve ekipmanlarının birer kültür mirası olarak kabul edilmesi; bu yapıların kente, kent kültürüne yeniden kazandırılması ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak,*
- *Uydu kentlerin yaygınlaştırılması,*
- *Yeniden işlevlendirilerek kullanılabilirlik kazanan kültür varlıklarının bulundukları çevrede ekonomik canlanma sağlaması.” (Ay, 2013: s.7-8).*

Görüldüğü gibi; kent sınırlarında yaşayan tüm insanların ve buna paralel olarak toplumların yaşadığı değişimler, dolayısıyla kent yaşamında meydana gelen değişim ve dönüşümler, yapıların yeniden işlevlendirilmesini etkilemektedir. Kültürü var eden insanoğlu; yaratılmış kültür mirasına sahip çıkma noktasında, mimari yapıları göz ardı edemez. Bu bağlamda her türlü üretim ve dağıtım işine hizmet eden endüstri yapıları, endüstriyel mirasın ve de kültürel mirasın bir parçası olarak, yeniden işlevlendirmeye en uygun yapı çeşitlerinden biri olarak öne çıkar.

Endüstri mirasının ne şekilde yeniden işlevlendirileceği, korumaya yönelik nasıl bir yaklaşım izleneceği, bu konudaki tartışma noktalarından biri olmuştur. Özellikle 2000’li yıllardan sonra, endüstri mirası giderek daha da sıklıkla “kültür tarafından yönlendirilen” yenileme projelerinin konusu olmaktadır (Piran, 2016: s.69). Çünkü endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilemesi; salt mimari yenileme yaklaşımından çok daha ötesidir. Özgün, içinde yer aldığı kültürün izlerini taşıyan ve yeniden işlevlendirilme potansiyeli olan endüstri yapıları; doğru karar ve müdahaleler ile kentlerin kültür ve yaşam kalitesini büyük oranda artırma gücüne sahip olan yapılarıdır. Bu doğrultuda yenilenip, kent hayatına katılan yapılar; geliştirilen tarihi, mimari ve estetik değerleri ile kent dokusunun önemli birer parçası hâlini alırlar.

Endüstri yapılarını yeniden işlevlendirirken izlenecek başlıca koruma yolları; sağlamlaştırma/restorasyon ve yeniden yapım olarak sıralanabilir. Sağlamlaştırma ve restorasyon, özgün işlevini kaybetmemiş yapıları iyileştirilip, değerini yükseltmek anlamına gelirken; yeniden yapım, mevcut yapıyı yıkıp yeni bir yapı inşa etmektir. Bu yöntemde amaç, daha çok yapının bulunduğu arsayı kullanmaktır. Kimi zamansa, mevcut yapıya yeni işlevin gereklilikleri olarak çeşitli müdahaleler yapılırken, ihtiyaç doğrultusunda yeni yapı birimi eklenmesi de söz konusu olabilmektedir.



Resim 45: “Konut” olarak yeniden işlevlendirilen *Viyana Gazometreleri*. [URL-37]

Endüstri yapılarının yeni işlevlerinin; daha önce bahsedildiği üzere genellikle kamuya hizmet eden, toplum yararına yönelik olarak gerçekleştirildiği bilinen bir gerçektir. Ancak endüstriyel miras yapılarının, “konut” olarak da kullanıldığı pek çok örnek mevcuttur. Örneğin; üstte Resim 45’te güncel hâli görünen, gaz tanklarının ticari ve konut olarak düşünüldüğü *Viyana Gazometreleri*, literatürde kabul görmüş, en bilinen örneklerden biridir (Piran, 2016: s.72). Bu dönüşüm projesi; sosyal, ekonomik, mimari ve kültürel anlamda oldukça etkileyici olmuştur.

İşlevini yitirmiş endüstri yapılarının "konut" olarak yeniden kullanılması; esasen endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilmesinin ilk örneği, yani başlangıcı olarak kabul edilmektedir. İlk olarak; Amerika Birleşik Devletleri’nin New York eyaleti *SoHo* bölgesinde boşaltılan endüstri yapıları, özellikle sanatçılar tarafından geniş hacimli ve uygun fiyatlı olmaları sebebiyle, hem konut hem atölye mekânı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum “loft” olarak adlandırılan mimari biçimin, çıkış noktası olmuştur. Loft, tanım açısından özellikle çok katlı endüstriyel yapılarda ve depolarda yer alan geniş açık alanlara verilen isimdir. Günümüzde ise; orijinal kullanımı, barınma ihtiyacı için dönüştürülmüş yapılar bu tip adı altında sınıflandırılmaktadır (Taner, 2011: s.1).



Resim 46: Londra’nın ilk dönüşüm geçiren yapılarından biri olan *Oliver’s Wharf* içinde yer alan bir loft mekânı. (Kaynak: Taner, 2011: s.39)

Resim 46’da, konut olarak dönüştürülmüş bir loft mekân örneği yer almaktadır. Kullanılmayan sanayi yapılarının oluşumuna kaynak olduğu loft yapılar; günümüzde ekonomik kullanım amacından çıkmış ve prestij göstergesi sayılabilecek, popüler bir mimari biçime dönüşmüştür. Ayrıca, yalnız yeniden işlevlendirme ile edinmek dışında, baştan loft biçimine uygun tasarımların yapılıp, inşa edildiği de olmaktadır. Endüstriyel mirasın yeniden işlevlendirme ile korunup, değerlendirilmesinin lofttan başka bir diğer örneği de, daha büyük ölçekli olarak, işlevsiz kalmış liman bölgelerinde yer alan yapı gruplarının çevreleriyle birlikte dönüştürölüp, kent hayatına adapte edilmesidir.

Endüstri yapılarının oluşum ölçütleri, tarihsel süreçteki kullanım ölçütleri ve mimari, strüktürel özelliklerini içeren yapısal ölçütleri, yeniden işlevlendirilmelerinde kazandıkları yeni işlev ile örtüşmelidir. Yapılar yeniden değerlendirilmelerinde, sahip oldukları “üretim” kimliğine ait taşıdıkları izleri ve özellikleri beraberinde, yeni işlevleriyle yaşamlarına devam ettirmelidir (Piran, 2016: s.69). Bu şartlara uyan ve bununla birlikte uzun vadede kent hayatına dâhil olabilen, endüstriyel dönüşüm ve yeniden işlevlendirme projeleri, başarılı birer uygulama olarak adlandırılabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

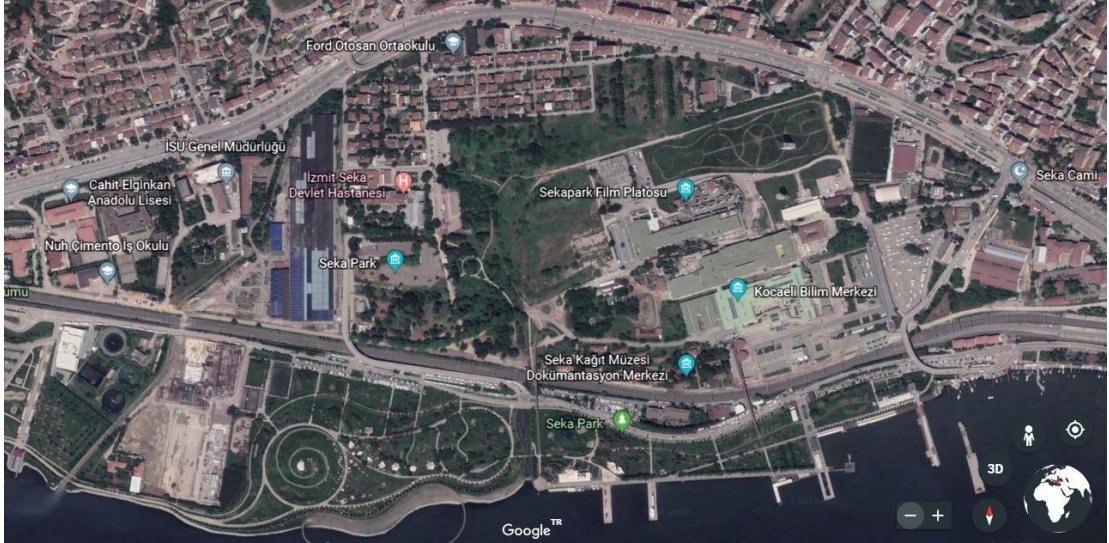
3.İZMİT SEKA KÂĞIT FABRİKASI

Kocaeli; Marmara Bölgesi'nde yer alan, yüzölçümü bakımından Türkiye'nin en küçük 7. vilayeti olan, Asya ile Avrupa kıtalarını birleştiren önemli bir yol kavşağında yer alan ve kilometrekareye düşen nüfus miktarı ile ülkenin İstanbul'dan sonraki en kalabalık ilidir. Kocaeli'nin sanayileşme süreci 1870'lerde Haydarpaşa-İzmit Demiryolu Hattı'nın açılması ile başlamıştır (Saygı, 2008: s.41). Bulunduğu konumdan ötürü bir sanayi kenti olan ve imalat sanayi açısından ülke içindeki ve dış ticaretteki payın %13'üne sahip olan Kocaeli'de en çok faaliyet gösterilen endüstri alanları sırasıyla; kimya, metal eşya, otomotiv, makine ve taş-toprağa dayalı sanayidir. Kocaeli'nin merkez ilçesi İzmit ise; oldukça eski bir yerleşim bölgesi olup, karayolunun ve demiryolunun kenti ikiye bölmesi nedeniyle denizden uzak kalmış ve kıyı alanları günümüze dek sanayi alanları, konut alanları ve askeri alanlar olarak farklı biçimlerde değerlendirilmiş bir yerleşim yeridir (Gemici, 2011: s.45). İzmit SEKA Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları Kompleksi de; Türk sanayisinin büyük bölümünün yer aldığı bu bölgeye kurulmuş, uzun yıllar memlekete hizmet ettikten sonra kentsel yenileme bağlamında tüm endüstriyel alan için özelleştirme kararı alınmasıyla, Türkiye'nin en kapsamlı dönüşüm projelerinden birinin parçası olmuştur. Bu süreçte fabrika kompleksine ait yapıların bir bölümü yıkılmış, bir bölümü ise işlev değişikliğine tabi tutulmuştur. Bu tez çalışmasında incelenen bölüm; ilk işlevi *I. Kâğıt Fabrikası* olan, günümüzde ise *SEKA Kâğıt Müzesi* olarak hizmet veren yapıdır.

Çalışmanın bu bölümünde; öncelikle İzmit SEKA Fabrikası'nın konumu, kuruluşu ve tarihsel gelişim süreci ile Kocaeli ili ve Türkiye için önemi anlatılmıştır. Çalışmanın devamında ise, günümüzde Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı olarak SEKA Kâğıt Müzesi olarak hizmet veren, ancak ilk işlevi I. Kâğıt Fabrikası olan SEKA Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları Kompleksi'nin bir parçası olan, yapının genel mimari özellikleri kısaca anlatılmıştır.

3.1.FABRİKANIN KONUMU

SEKA Selülöz ve Kâğıt Fabrikaları Kompleksi –içinde barındırdığı tüm üretim yapıları, konut ve benzeri diğer yapı birimleri ile birlikte olmak üzere- Kocaeli kent merkezinin batısında *Yenidoğan* ve *Kozluk Mahalleleri* sınırları içerisinde kurulmuştur. Fabrikanın bulunduğu bölgenin kuzeyinde D-100 karayolu, güneyinde Marmara Denizi, batısında günümüz itibari ile mevcut durumda olmayan *Mannesman Boru Fabrikası*, doğusunda ise Devlet Malzeme Ofisi yer almaktadır. Tesisin kurulduğu alan yaklaşık olarak 1.200.000 metrekare yüz ölçümüne sahiptir. Doğu-batı doğrultusunda uzanan demiryolu hattı, tesis arazisini ikiye ayırmaktadır. Aktif üretim sürecinde tesisin fabrika ve servis mekânları, demiryolu ile D-100 karayolu arasında yer alırken; demiryolu ile kıyı bandı arası tomruk sahası olarak kullanılmıştır ve bu bölgede tesise ait iki adet iskele yer almaktadır (Kartal, 2009: s.11).



Resim 47: SEKA Selülöz ve Kâğıt Fabrikaları Kompleksi'nin bulunduğu bölgenin, günümüzden konumu. [URL-38]

Tesisin kuruluş yerinin belirlenmesi, tartışmalara yol açan bir konu olmuştur. *Kocabaşoğlu* ve arkadaşlarının “*SEKA Tarihi*” adlı kitabında yer verdiği üzere; fabrika kurulmadan evvel Türk ve Alman uzmanlardan oluşan bir heyet, İzmit ve Ereğli bölgelerini incelemiş; yapılan değerlendirmeler, denetimler ve hazırlanan raporlar sonucu kuruluş yeri “İzmit” olarak belirlenmiştir.



Resim 48: SEKA Selülöz ve Kâğıt Fabrikaları kurulmadan evvel, 1933 yılında İzmit'ten bir görünüm. [URL-39]

SEKA Kâğıt Fabrikası'nın kurulması için, İzmit'in seçilmesinin coğrafi açıdan pek çok sebebi vardır. *Uzun'un, Tuncel'den aktardığına göre bu sebepler kısaca şöyle özetlenebilir:*

“Tesislerin kurulduğu dönemin koşullarına göre jeomorfolojik olarak alanın topografik ve eğim koşullarının uygun olması, hidrografik ihtiyacın kolayca karşılanabilmesi, kıyı gerisinden kuzeye doğru geniş orman alanının varlığı ve bunların hammaddeyi teşkil etmesi doğal etmeleri oluşturmaktadır. Ulaşım ağının olması (denizyolu, demiryolu ve karayolu), İstanbul'a çok yakın olması, pazar ağı ve şehrin merkezine yakın olması gibi etmeler ise beşeri faktörleri oluşturmaktadır” (Uzun, 2014: s.162).

SEKA; ilk seçtiği yerleşim yeri olan İzmit'in, büyük bir sanayi bölgesine dönüşmesine öncülük eden sanayi kuruluşlarından biri olmuştur. Günümüzde endüstriyel mirasın bir parçası olan SEKA yerleşkesi yapıları, yeni işlevleri ile halen bulunduğu konum olan İzmit'in önemli yapıları olarak varlığını sürdürmektedirler.

3.2.FABRİKANIN KURULUŞU VE TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

SEKA Kâğıt Fabrikası'nın kuruluşu; cumhuriyet dönemi sonrası meydana gelen daha önce ithal edilen ürünleri, ülke topraklarında üretebilmek ve ekonomik

kalkınmayı sağlamak amacıyla başlayan endüstrileşme hareketinin bir parçası olarak gerçekleşmiştir. *Mustafa Kemal Atatürk*'ün “*medeniyet hamuru*” olarak nitelendirdiği, dilin ve kültürün taşıyıcısı olan, yaşamın her alanına dokunan ve hemen her üretim alanında ihtiyaç duyulan “kâğıt”; o dönem için dışarıdan yüksek meblağ ile ithal edilen, bu nedenle de diğer tüm ithal ürünler gibi ülke ekonomisini zora sokan bir ürün olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern kâğıt üretiminin evvelinde, Osmanlı Devleti’nde farklı dönemlerde İstanbul, Bursa, Yalova, Denizli gibi çeşitli vilayetlerde “*kâğıthane*” adı verilen ve geleneksel yöntemlerle kâğıt üretimi yapan tesisler kurulmuş ve bu tesisler 19. yüzyıla kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. *Kartal*’ın, *Kocabaşoğlu*’ndan aktardığına göre; Osmanlı Devleti’ne ait kâğıt fabrikaları çeşitli sebeplerden dolayı kapanarak, yerini ithal edilen kâğıtları işleyen sınırlı bir sektöre bırakmıştır (Kartal, 2009: s.19). Muhtemel sebeplerin ilk akla geleni, o dönemki şartlar içerisinde Avrupalı kâğıt üreticileri ile rekabet edilememesidir. Cumhuriyetin ilanına kadar geçen Milli Mücadele sürecinde de, ithal edilen kâğıt kullanılmış ve dışa bağımlı bu durum nedeni ile pek çok sıkıntı yaşanmıştır. Kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti, izlediği “devletçilik” politikası ile öncelikli olarak temel ihtiyaçlara yönelik olmak üzere pek çok fabrika açmış, bu süreçte Türkiye’de selüloz ve kâğıt üretecek bir tesis olması gerektiği gerçeği göz ardı edilmemiş ve Erken Cumhuriyet Dönemi’nde kâğıt üretimine yönelik ilk teşebbüsler gerçekleştirilmiştir.

Türkiye’de kâğıt ve selüloz üretecek bir sanayi kuruluşu olması gerektiği fikrini ilk ortaya atan ve kamuoyuna bu fikri benimsetmeyi başarıp, SEKA Kâğıt Fabrikalarının kurulmasında öncülük eden *Mehmed Ali Kâğıtçı*; 22 Kasım 1928’de *Türk Ocağı*’nda yaptığı konuşmasında kâğıt ithalatına ülke olarak yılda harcanan 5,5 milyon liranın beşte biri ile kâğıt fabrikası kurulabileceğini ifade ederken, *Vakit Gazetesi*’nde yazmış olduğu “*Kâğıt Sanayinde Tüketen Değil Üreten Olmalıyız*” başlıklı makalesi ile bu sektör için gerekli olan ihtiyaçları belirterek, kâğıt fabrikası kurulması ile ilgili tüm çabalarını sergilemiştir ve bu çabalar 8 Aralık 1929 tarihinde Ankara’dan resmi bir davetle sonuç almıştır (Gemici, 2011: s.45).

Mehmed Ali Kâğıtçı’nın konu ile ilgili gayretleri hususunda, *Güzel* tez çalışmasında şu bölüme yer vermiştir:

“...*Mehmet Ali Kâğıtçı*, kâğıtçılığın önemini anlatan bir dizi makale yazmış ve ardından bu makaleleri bir kitapçıkta toplamıştır. *Mehmet Ali Kâğıtçı* bu kitapçıkta, selüloz

ve kâğıt sanayinin ülkemizde doğal kaynakları kullanarak gelişmeye en müsait sanayi dalı olduğunu, kurulmasının birçok yan sanayi dallarının gelişimini teşvik edeceğini, tarım ülkesi olan Türkiye’de tarımsal atıkların boşa gidişini engelleyeceğini savunmaktadır. Ancak o dönemde Türkiye’de bol ve kaliteli su olmadığı, kâğıt üretiminin ana kaynağı olan köknar ağacının ülkemizde çok bulunmadığı, kâğıt sanayisinin kömüre ihtiyaç olduğu ve ülkemizin kömür açısından zengin olmadığı gibi iddialarla kâğıt sanayisinin kurulmasına karşı çıkan bir takım görüşler bulunmaktadır. Ayrıca, o dönemin yerel gazetelerinde yabancı firmaların Türkiye’de bir kâğıt fabrikası kurma girişiminde bulundukları haberi oldukça sık duyulur hale gelmiştir” (Güzel, 2010: s.68).

Yaşanan gelişmeler sonrası Mehmed Ali Kâğıtçı’nın sürece dâhil oluşunu ise; Yurtoğlu tarafından şu şekilde anlatmıştır:

“1929 yılına gelindiğinde Hükümet yetkililerinin kâğıt imalatı konusunda İktisat Vekâleti bünyesinde başlattığı çalışmalarda değişik fikirler ortaya atılmıştır. Bir araştırma niteliğindeki tespit edilen bu fikirlerin yürürlüğe girememesinde yabancı firmaların kâğıt fabrikasının kurulmasının hammadde, su ve kömür yetersizliği yüzünden gerçekleşemeyeceğini ileri sürmelerinin etkili olduğu bilinir. Fransa Grenoble Üniversitesi Fen Fakültesi Yüksek Kâğıt Mühendisliği bölümünü 30 Temmuz 1927 tarihinde birincilikle bitiren ve Fransa ile Almanya’nın değişik kâğıt fabrikalarında çalışarak deneyim kazanan kimyager ve mühendis Mehmet Ali Kâğıtçı’dan gerek fabrikanın projesinin teşkil edilmesi gerekse tesisi yolunda yardımı alınmıştır.” (Yurtoğlu, 2017: s.345).



Resim 49: İzmit Kâğıt Fabrikası’nın kurulumu aşamasında, Mehmed Ali Kâğıtçı.
[URL-40]

Mehmed Ali Kâğıtçı ile Ankara’da görüşen ve kurulacak kâğıt fabrikasının zarar etmeyeceğine ikna olan kişi *Celal Bayar*’dır. Bu görüşmelerden bir süre sonra İktisat Bakanı olan *Celal Bayar*; kâğıt, karton, ambalaj kâğıdı, gazete kâğıdı ve sigara kâğıdı üretecek kâğıt fabrikasını *Sümerbank*’ın yani devletin kurmasını uygun görmüştür. O dönemde *İş Bankası* da kâğıt fabrikasını kurmak istemiş, ancak fabrikanın devlet eliyle kurulmasına karar verildiği için 1933 yılında sanayi ve bankacılık alanında görev yapması amacıyla kurulan *Sümerbank* çalışmaya başlamıştır. *Aydın ve Kartal*’ın *İnan*’dan aktardığına göre; *Birinci Sanayi Kalkınma Planı* içerisinde, Türkiye’nin kâğıt ihtiyacının *Sümerbank* tarafından Kocaeli’de kurulacak tek fabrika ile karşılanması ve artacak kâğıt ihtiyacını karşılayacak üretimin, mevcut fabrikanın genişletilmesiyle sağlanmasına karar verilmiştir (*Aydın ve Kartal*, 2010: s.23). Bu doğrultuda ilk kâğıt fabrikasının kurulması için çalışmalar başlatılmış ve *Mehmed Ali Kâğıtçı* fabrikanın kurulmasını üstlenen *Sümarbank*’ta göreve başlamıştır. 14 Ağustos 1934’te fabrikanın temeli atılmış, ancak bazı aksaklıklar nedeniyle fabrikanın kuruluşu 1936’da ancak tamamlanabilmiştir. Deneme üretimini Nisan 1936’da yapan fabrikanın, 6 Kasım 1936’da resmi açılışı yapılmıştır (*Gemici*, 2011: s.46).



Resim 50: SEKA I. Kâğıt Fabrikası’nın açılış töreni. [URL-41]

“Sümerbank Kâğıt ve Karton Fabrikası” adıyla, kurulduğu dönem için toplam değeri 30 bin 400 lira olan ve 121 bin 864 metrekare arazi üzerine kurulan İzmit Kâğıt Fabrikası; kâğıt fabrikası ve mekanik hamur ünitesi olmak üzere iki ana birimden oluşturulmuş; daha sonra ise güç santrali, hizmet binaları, kazan dairesi ve tamirhane gibi bölümler de fabrika ek binaları olarak inşa edilmiştir (Mühendis ve Makine Dergisi, Sayı: 571). Fabrika tesislerinin inşası, makine ve teçhizatları için ise Alman firması *Gutchoffnungshütte* ile anlaşılmıştır.



Resim 51: Kurulduğu yıllarda SEKA I. Kâğıt Fabrikası’nın görünümü. [URL-42]

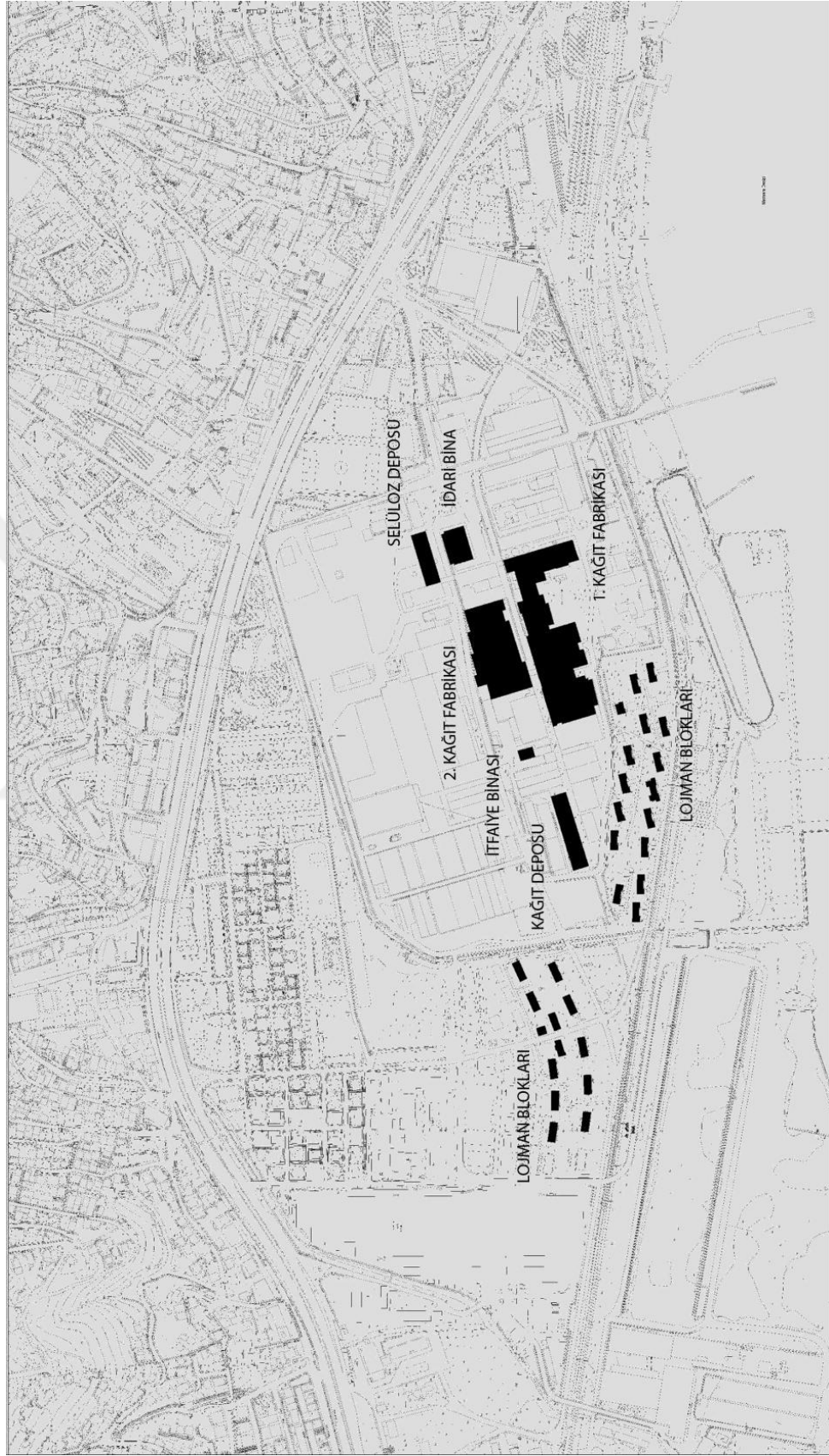
İlk başta tek bir fabrika ve buna hizmet eden tesisler olmak üzere inşa edilen fabrika; 1950-1980 yılları arasında üretimin artması ile hızlı bir yapılaşma örneği sergilemiştir. Özellikle 1970’li dönemler, fabrikanın en verimli çağını yaşadığı süreç olmuştur. İzmit Kâğıt Fabrikası, kâğıdın başlıca kullanıldığı eğitim ve haberleşme sektörlerinden başka; ulaşımdan maden sektörüne, duvar kâğıdı üretiminden ticaret ve alışveriş sektörüne, taşımacılıktan enerji sanayine kadar akla gelebilecek hemen her alanda halkın ve kamu kuruluşlarının ihtiyaçlarını karşılamış, bahsedilen tüm bu sektörlerin gelişimine büyük yarar sağlamıştır. *Saygı*’nın, *Oral*’dan aktardığına göre; bu dönemde İzmit SEKA’da 7500 işçi istihdam edilirken, buradan elde edilen gelirle

Türkiye genelinde 9 adet daha kâğıt fabrikası açılmıştır. SEKA o dönemlerde, kâğıt hammaddesi olan selüloz ve odun hamurunu da kendi bünyesinde üretmektedir (Saygı, 2008: s.42). 1980’li yıllardan itibaren ise, kâğıt üretiminde özel sektörün ön plana çıkması ve küreselleşmenin etkisiyle SEKA Kâğıt Fabrikası küçülmeye başlamış ve bu süreçte tesise ek başka yapı inşası gerçekleşmemiştir.



Resim 52: 1970 yılından SEKA’nın genel görünümü. (Kaynak: Güzel, 2010: s.74)

Yukarıda Resim 52’de, SEKA fabrika kompleksinin en verimli çağlarını yaşadığı 1970’li yıllara ait, genel bir görünümü yer almaktadır.



Şekil 4: 1930-1950 yılları arası SEKA’da inşa edilen yapılar.

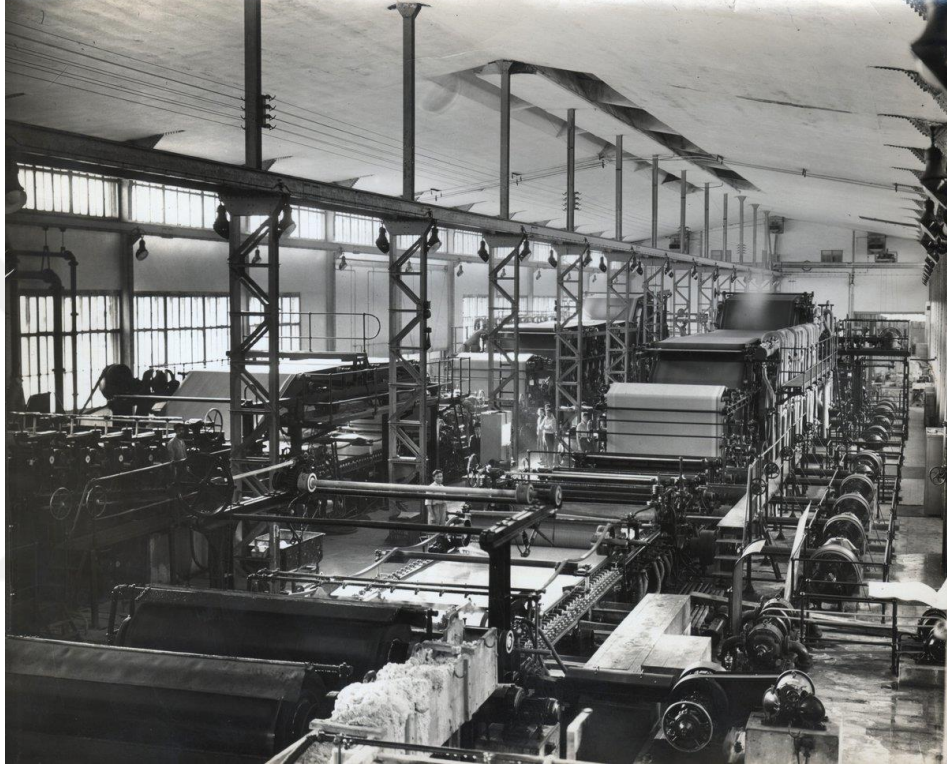
(Kaynak: Güzel, 2010: s.70, Kocaeli Alansal Analiz Raporu'ndan yararlanarak)



Şekil 5: 1980 yılında SEKA'da yapılaşmanın geldiği son nokta.

(Kaynak: Güzel, 2010: s.71, Kocaeli Alansal Analiz Raporu’ndan yararlanarak)

Yukarıda Şekil 4’te, 1930-1950 yılları arasında; Şekil 5’te ise 1950-1980 yılları arasında SEKA’da inşa edilen yapıların dağılımı yer almaktadır. Bu iki görsel karşılaştırıldığında, SEKA yerleşkesinin ne denli büyük bir büyüme ve bu büyümenin sonucu olarak büyük bir yapılaşma örneği sergilediği görülmektedir.



Resim 53: SEKA I. Kâğıt Fabrikası’nın iç mekânından bir görünüm. [URL-43]

SEKA’nın, I. Kâğıt Fabrikası’nın kurulması takribinde yapılaşma anlamında geçirdiği süreç, kronolojik olarak şu şekildedir:

- 06.11.1936-2.Kâğıt Selüloz Fabrikasının Temelinin atılması.
- 1938-1940-I.Tip Lojman/İşçi Evlerinin tamamlanması
- 24.07.1944-2.Kâğıt Fabrikasının İşletmeye açılması
- 01.09.1950-3.Kâğıt Fabrikasının temelinin atılması
- 21.04.1954-3.Kâğıt Fabrikasının İşletmeye açılması
- 21.06.1955-(Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları) SEKA Müessesesi’nin kurulması
- 09.11.1961-4.Kâğıt Fabrikasının İşletmeye açılması (Gemici, 2011: s.46).

1955 yılında Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile resmi olarak “SEKA” adını alan kuruluş, 1980’li yıllara kadar kapasitesini arttıran bir işletme olmuştur. Sonrasında; kullanılan makinelerin eskimesi, üretimde yetersiz kalınıp özel sektör ile rekabet edilememesi, çalışan işçi sayısının fazla oluşu gibi sebepler tesise zarar vermeye başlamıştır. Bu dönem, aynı zamanda Türkiye’de “özelleştirme” kavramının dillenemeye başladığı dönemdir. İthal etmek yerine, üretip geliştirmek modelinin terk edildiği ve üretimde devlet kontrolünün azaldığı, dış ticaret ve uluslararası sermaye akımının serbest hâle geldiği yeni bir ekonomi politikası olan özelleştirmenin yasal adımları 1980’li yılların ortalarında atılmış, SEKA da bu yeni düzenlemeden payını almıştır. Özelleştirme Yüksek Kurulu’nun 06.12.1997 tarih ve 1997/54 sayılı kararı ile özelleştirme kapsamına alınan SEKA; 15.07.1998 tarih ve 1998/51 sayılı Karar ile Özelleştirme Programı’na alınmıştır. Yöntem olarak "varlık satışı"nın benimsenmesi nedeniyle, 24.11.1998 tarihinde Ana Sözleşme’de değişiklik yapılmış; Müesseseler, İşletmeye; KİT statüsü, Anonim Şirket statüsüne dönüştürülmüştür. Özelleştirme Yüksek Kurulu’nun aldığı ve Resmi Gazete’de yayımlamadığı 8 Kasım 2004 tarih ve 2004/110 kararıyla, 1934 yılında temeli atılan ve 1936 yılında üretime geçen Türkiye’nin ilk kâğıt fabrikası olan SEKA İzmit İşletmesi’nin, 27 Ocak 2005 tarihi itibarıyla kapatılması kararı alınmıştır (Önder ve arkadaşları, 2005: s.5). 10 Mart 2005 tarihinde Kocaeli Büyükşehir Belediyesi’ne devri gerçekleştirilen SEKA’da, devri işleminin ardından toplam 1 milyon 156 bin metrekarelik alanın tamamını kapsayan bir dönüşüm projesi için hazırlıklar başlamıştır (Gemici, 2011: s.74). SEKA’nın devri gerçekleştirilirken, kurulun aldığı kararda, tesis arazisinin belediyeye ancak, halka açık yeşil alan, rekreasyon alanı amaçlı devredileceği hükmü de yer almaktadır (Uzun, 2014: s.163). Bu hüküm, kentsel bağlamda büyük bir endüstriyel dönüşüm projesi olan “Sikapark” alanının oluşumuna zemin hazırlamıştır.

3.3. SEKA’NIN KOCAELİ VE TÜRKİYE İÇİN ÖNEMİ

“Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı” çerçevesinde 1930’larda inşasına başlanan ve kentin gelişim sürecinde beş kâğıt fabrikası, yan tesisleri, lojmanları, çıraklık okulu,

ilköğretim okulu, spor salonu, hastane ve bunu gibi sosyal tesisleri, kıyı-demiryolu ve karayolu ilişkisiyle kentte özel bir öneme sahip olan SEKA Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları ve yerleşkesi, 1930'lerden 1960'lara uzanan zaman dilimi içerisinde oluşumunu büyük ölçüde tamamlamış modern bir sanayi tesisi olarak karşımıza çıkmaktadır [URL-44].

1936 yılında ülkenin kâğıt ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulan ve fabrikanın en verimli çağı olan 1970'li yıllara gelindiğinde, Türkiye'deki kâğıt ve karton üretiminin yaklaşık %48'ini karşılayan SEKA Selülöz ve Kâğıt Fabrikaları, ülkede kâğıt sanayinin ilerlemesine öncülük etmiş bir kuruluştur (Kartal, 2009: s.21). İzmit Kâğıt ve Selüloz Fabrikaları, ülkenin birçok sektörüne imal ettiği kâğıt mamulleri sayesinde Türk ekonomisinde itici güç olma rolünü farklı işlevleriyle çeşitli alanlarda yerine getirebilmesi ve ekonominin gelişmesine katkı sağlamasının yanı sıra kâğıt üretimi hususunda dış ülkelere olan bağımlılığı da büyük ölçüde gidermiştir (Yurtoğlu, 2017: s.368).

Zamanla büyük bir kompleks hâlini alan ve 1955 yılından itibaren SEKA olarak anılan tesis; 1990'larda tamamen dolmuş, bacalarından tüten dumanı eksik olmayan, iş ve sosyal hayatın birbirine kaynaştığı dolu dolu yaşayan bir merkez olarak İzmit'e damgasını vurmuştur [URL-45]. Bu bağlamda, SEKA Kâğıt Fabrikası'nın kurulumu, Türk sanayisinin olduğu kadar, İzmit'in de gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Arkiv'de yer alan bir makalede, SEKA'nın İzmit üzerindeki etkisi şu şekilde anlatılmıştır:

“SEKA, erken Cumhuriyet döneminde devlete ait diğer sanayi tesislerinde olduğu gibi sadece üretim odaklı değil, bulunduğu kente hareket getiren bir işletme olmuştur. Bugün için bile yenilikçi pek çok kavramı hayata geçiren, İzmitlilerin ilk sanayi kuruluşu, hem bir istihdam kaynağı hem de sosyal yaşamı inşa eden örnek kuruluş SEKA, kentlileri; sinema, tiyatro, yazlık tesis, radyo ve spor kulüpleriyle tanıştırmıştır. SEKA'da lojmanlar, misafîrhane, bekâr evleri, sinema ve tiyatro salonu olarak kullanılan lokaller, revir, kreş, dinlenme kampı, spor salonları ve yemekhane ortak bir yaşam alanı oluşturur. Bu yaşam alanını paylaşan personel arasında gelişen dayanışma anlayışı, SEKA'lılık bilincini geliştirir. SEKA Matbaası, SEKA Kampı, SEKA Spor Kulübü, Çocuk Dostları Derneği, SEKA Bandosu, SEKA Radyosu,

SEKA İtfaiyesi, 15 günde bir yayınlanan SEKA POSTASI ve SEKA Dergisi hep bu bilincin ürünleridir” [URL-46].

Aşağıda Resim 53 ve Resim 54’te, SEKA’nın kurduğu pek çok yapıdan, lojman ve ortaokul örnekleri yer almaktadır. Cumhuriyet dönemi sanayi yapılarının belirgin bir özelliği olarak, SEKA’nın inşa ettiği tüm bu yapılar; hem mimari yönüyle hem de sosyal yaşama etkileriyle, kentin gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Çünkü; sanayi tesislerinin üretim yerleri dışında inşa ettikleri bu tip yapılar ve bununla birlikte tüm diğer sosyal faaliyetler kentlerinin modernleşmelerinin pilot bölgeleri olmuşlardır. Aynı zamanda SEKA’nın kurduğu konut lojmanları, ilk toplu konut örneklerindendir.



Resim 54: SEKA Lojman bloklarından örnekler. (Kaynak: Güzel, 2010: s.80)



Resim 55: SEKA Çocuk Dostları Ortaokulu'nun Açılışı. [URL-47]

SEKA Kâğıt Fabrikasının bir diğer önemli özelliği, kendi elektrik ve suyunu üreten sisteme sahip olmasıdır. Tesisin üretim yapıları başta olmak üzere, lojman vb. yapı birimlerinde de kullanılan bu enerji kaynakları; sadece tesisin kendi bünyesinde kullanım ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda belli bir döneme kadar kentin de elektrik ve su ihtiyaçlarını karşılamıştır. Bu bağlamda SEKA, kent için önemli bir enerji kaynağı olmuştur.

SEKA'nın İzmit'e ve Kocaeli'ye bir diğer etkisi, “nüfus” konusunda olmuştur. Fabrika üretiminde meydana gelen artış, tesisin giderek büyümesi ve bu doğrultuda yaşanan tüm gelişmelerden sonra İzmit, potansiyel göç merkezi konumuna gelmiştir. Fabrikanın artan iş gücü, merkez ilçe İzmit'te nüfus yoğunluğunun artmasına sebep olmuştur. *İzmit Analitik Etüdü*'ne göre; fabrikanın kurulumundan beş yıl gibi çok kısa bir süre sonra %56'ya varan bir nüfus artışından söz etmek mümkündür. Yaşanan nüfus artışı 1970'li yıllar ve sonrasında da devam etmiştir. Günümüzde de bir sanayi kenti olan Kocaeli; SEKA'nın öncülük ettiği gibi, dışarıdan göç alan ve bu göçün beraberinde getirdiği tüm olumlu ve olumsuz etkilere açık bir durumda bulunmaktadır.

Günümüzde, endüstriyel miras kapsamında değerlendirilen SEKA kompleksi; işlev değişikliğine tabi tutulmuş yapıları ve kentsel ölçekte fabrika çevresinin yaşadığı dönüşüm ile kent içinde anıtsal bir yapı topluluğu olarak varlığını sürdürmekte,

İzmit/Kocaeli başta olmak üzere tüm ülke için belleklerde yaşayan bir mekân olma özelliğini korumaktadır.

3.4. I.KÂĞIT FABRİKASININ MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Günümüzde *SEKA Kâğıt Müzesi* olarak adlandırılan, 1936 yılında *I. Kâğıt Fabrikası* olarak kurulan yapı; yerleşkenin ilk kurulan, en eski yapısıdır. Bu sebeple, taşıdığı tarihi ve kültürel değer oldukça fazladır. *Erken Cumhuriyet Dönemi* 'nde kamu eliyle yürütülen sanayileşme faaliyetleri kapsamında inşa edilen fabrika komplekslerinden biri olan SEKA I. Kâğıt Fabrikası, döneminin mimari anlayışı doğrultusunda şekillenmiş ve bu dönemin yapılarına ait mimari özelliklerinin çoğunu yansıtmaktadır. Ayrıca fabrika, Türkiye'de 1950'lerde hâkim olacak olan “modernizm” anlayışının ilk örneklerinden olmuştur.

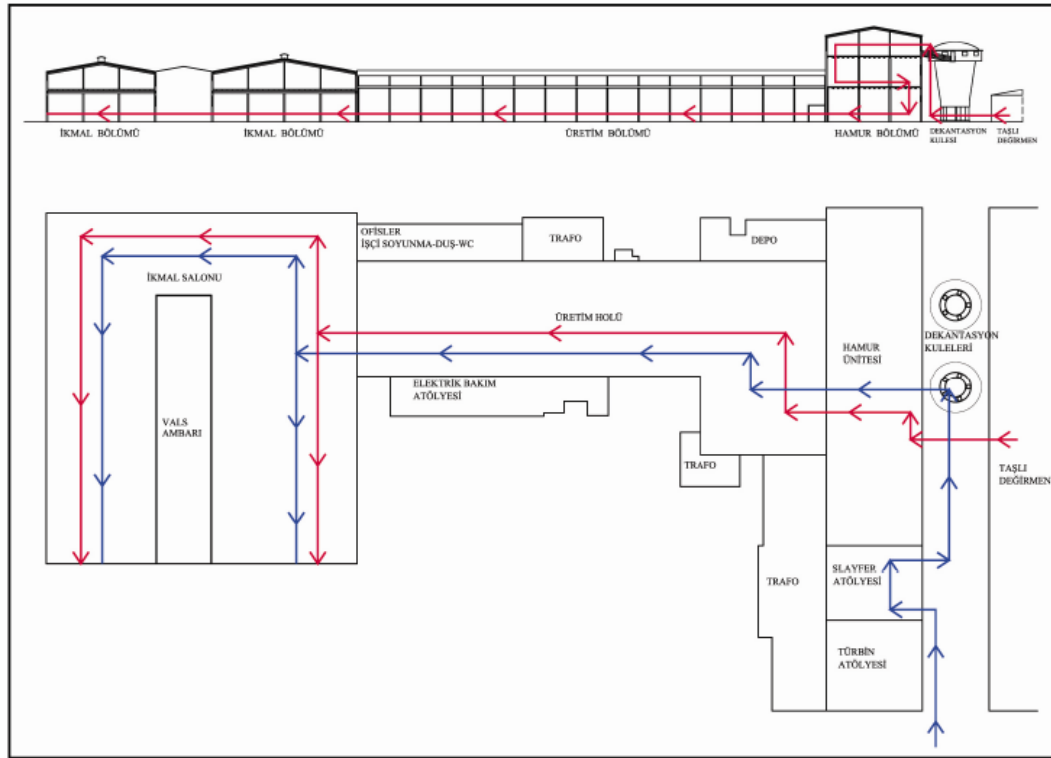
Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan, 1930'lara kadar geçen dönem *I. Ulusal Mimarlık Üslubu* olarak anılmaktadır. Özellikle 1920'li yıllar boyunca yapılan bazı kamu yapıları; bu anlayışın örnekleri olarak, Cumhuriyet başkenti Ankara'nın kent panoramasında önemle yer almıştır. Bu üslup çoğunlukla; geniş açıklıklı merdivenlerle çıkılan anıtsal girişler ve bol sütunlu, sivri kemerli cepheler gibi geleneksel Türk mimarlığının yapı ve süsleme elemanlarını kullanmıştır (Başkan, 1989: s.109). Milliyetçilik akımının yaygınlaştığı ve Osmanlı izlerini sürdürme isteğinin, özellikle cephelerdeki bezemeler ile yapıların giriş bölümlerindeki detaylarda verildiği ve Cumhuriyet tarihinin pek çok önemli eserinin ortaya çıktığı bu yıllardan sonra, *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı* ise; cumhuriyetin ilanı ile gelen modernleşme sürecine vurgu yapan, daha yenilikçi bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu dönemde, daha büyük ölçekli yapıların inşa edildiği görülmektedir. Cumhuriyetin “yenileme” hedefleri çerçevesinde gelişen ve bu dönemin yönetimi ile yönetimin getirdiği dönüşümlerin ürünü olan mimari yapılar; siyasal, iktisadi ve toplumsal bağlamın, yani ulus-devletin modernleşmesinin sembolleri olarak yorumlanmışlardır (Ergut, 2009: s.123). Bu dönemi en iyi temsil eden yapılar ise, üretim öncelikli yapılarıdır.

Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı'nın önemli bir örneği olan ve aynı zamanda kâğıt üretiminin teknolojik anlamda tesis edilmesi ve geliştirilmesi bakımından Türkiye sanayi tarihinin önemli bir kuruluşu olan (Aydın ve Kartal, 2010: s.22). İzmit I. Kâğıt Fabrikası'nın; planlama, yapım tekniği ve malzeme, cephe özellikleri olmak üzere, üç ana başlık altında toplanmış başlıca özellikleri şöyledir:

1-Planlama Anlayışı:

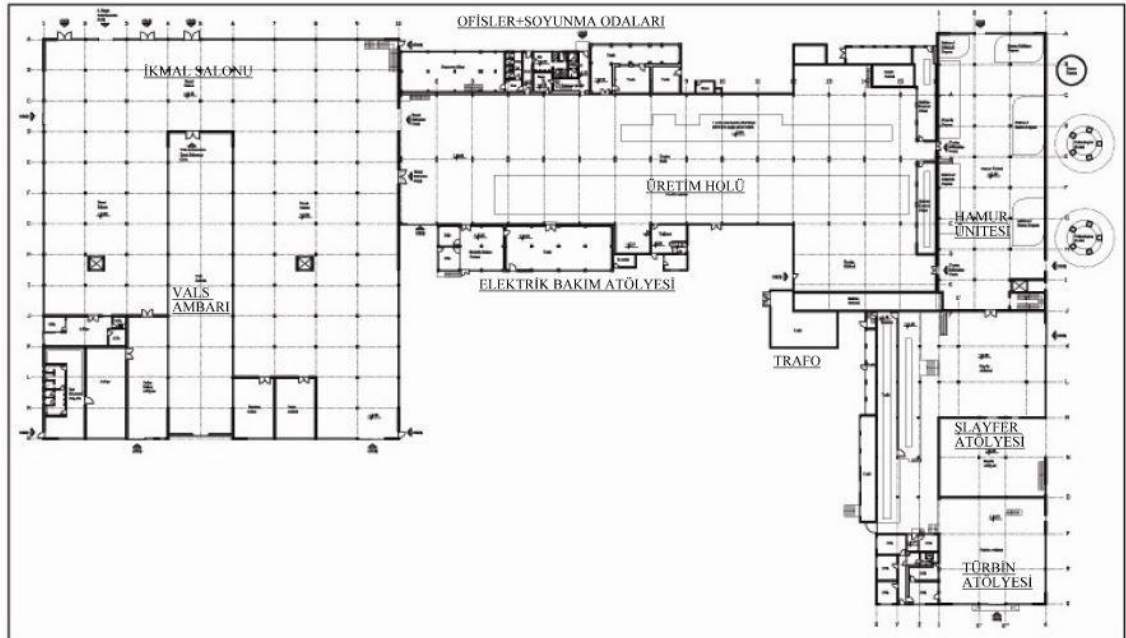
İzmit SEKA I. Kâğıt Fabrikası'nın planlaması; iş şemasına uygun bir biçimde minimalist bir yaklaşımla tasarlanmıştır ve plan şeması incelendiğinde kübist biçimlere sahip, yalın bir planlamanın olduğu görülmektedir. I. Kâğıt Fabrikası'nın ve sonrasında II. Kâğıt Fabrikası'nın da mimari proje tasarım ve uygulaması Alman "Gutchoffnungshütte" (G.H.H.) firması tarafından gerçekleştirilmiştir.

I. Kâğıt Fabrikası; hamur bölümü, üretim bölümü ve ikmal salonu olarak anılan üç ana üniteden oluşmaktadır (Aydın ve Kartal, 2010: s.24). Bu üç ana bölüm göre, fabrikanın üretim akış şeması şu şekildedir:

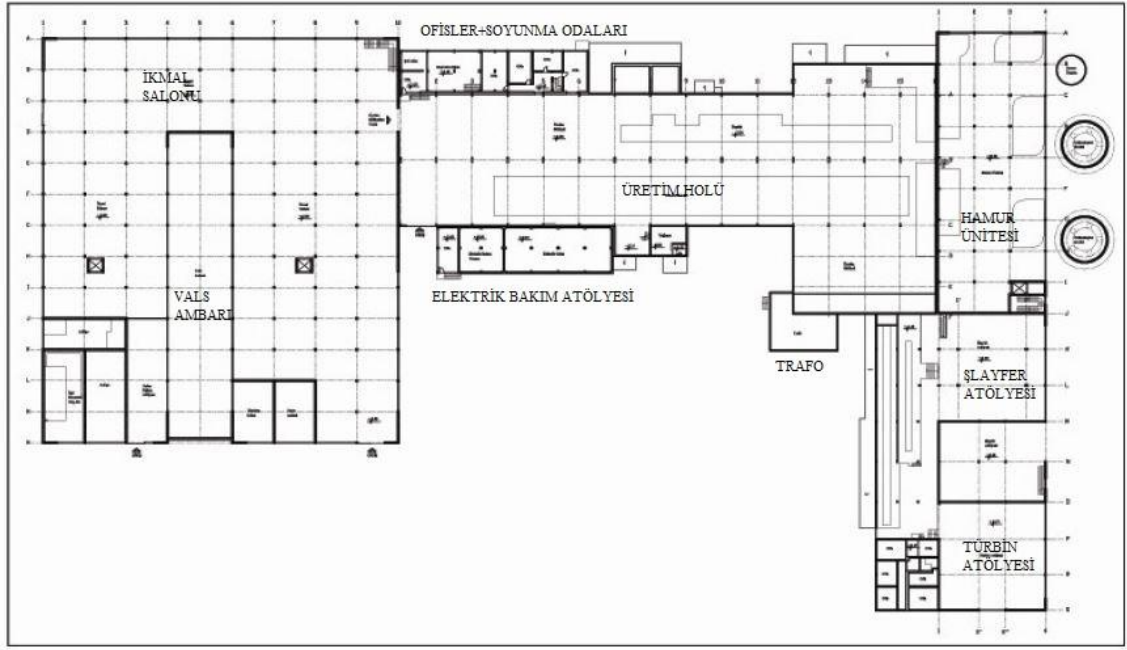


Şekil 6: SEKA I. Kâğıt Fabrikası'nın Üretim Akış Şeması (Kaynak: Kartal, 2009: s.25)

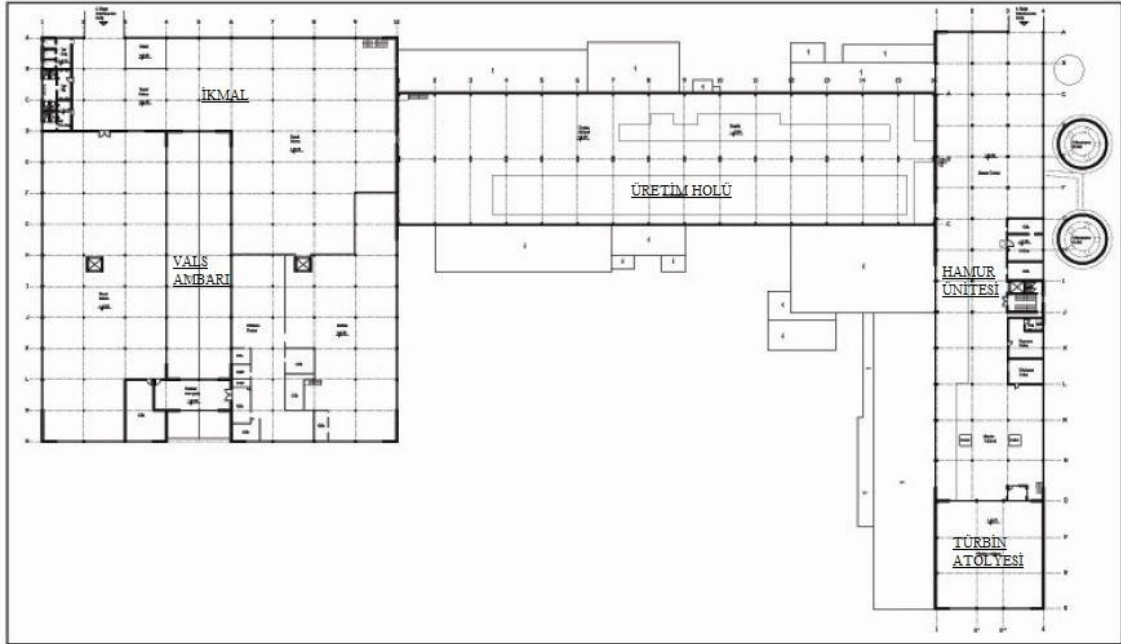
Yukarıda belirtilen fabrika üretim akış şemasına göre oluşturulan I. Kâğıt Fabrikası'na ait +0.90 kotu planı Şekil 7'de, +3.50 kotu planı Şekil 8'de, +8.50 kotu planı Şekil 9'da görüldüğü gibidir. Plan şemaları incelendiğinde, fabrikayı oluşturan mekânların çoğunlukla dikdörtgen şeklindeki ünitelerin birleşmesinden meydana geldiği görülmektedir. Merkezde kalan daha dar ve uzun bölüm, fabrikanın üretim bölümüdür ve üretim bölümünün batısında U planlı ikmal salonu yer almaktadır. En sağ kısımda ise, üretim bölümüne 90° açı ile birleştirilmiş hamur bölümü yer almaktadır. Mevcut plan kurgusuna sonradan eklendiği düşünülen birimler ise; ofis birimleri, çalışanlar için soyunma-duş-WC bölümü, trafo binası, depo, elektrik bakım atölyesi, türbin atölyesi gibi alanlardır.



Şekil 7: SEKA I. Kâğıt Fabrikası'nın +0.90 Kot Planı (Kaynak: Kartal, 2009: s.42)



Şekil 8: SEKA I. Kâğıt Fabrikası'nın +3.50 Kot Planı (Kaynak: Kartal, 2009: s.44)



Şekil 9: SEKA I. Kâğıt Fabrikası'nın +8.50 Kot Planı (Kaynak: Kartal, 2009: s.44)

I. Kâğıt Fabrikası'nın doğusunda yer alan **hamur bölümü**, kuzey-güney doğrultusunda uzanmaktadır. Toplam 4773m² kapalı alana sahip birim, üç kattan

oluşmaktadır. Kat planları kademeli olarak üst kata çıktıkça küçülmektedir (Kartal, 2009: s.43).

I. Kâğıt Fabrikası'nın merkezinde konumlanan ve L şeklinde biçimlenen **üretim bölümünde**; üretim holü, ofisler, işçi soyunma-duş-WC, elektrik bakım atölyesi, trafo, yağhane ve su tankı gibi mekânlar bulunmaktadır. Toplamda yaklaşık 3620 metrekare kapalı alana sahiptir (Kartal, 2009: s.54).

I. Kâğıt Fabrikası'nın batısında konumlanan **ikmal bölümü** ise; U plan şemasına sahip olup, iki kattan oluşmaktadır. Zemin katta; paketleme salonu, buhar bakım atölyesi, işçi soyunma-duş-WC, ustabaşı odası, baskı dairesi ve tek katlı vals ambarı bulunmaktadır. İkmal bölümü birinci katında ise; çeşitli ofisler, matbaa, ciltleme bölümü, işçi soyunma-duş-WC, paketleme salonu vardır. Bu bölüm toplam 7.729 metrekare kapalı alana sahiptir.

2-Yapım Tekniği ve Malzeme:

Fabrika, strüktürel olarak çelik taşıyıcı sistem ile inşa edilmiştir ve bu özelliği ile Türkiye Cumhuriyeti'nin taşıyıcı sisteminin tamamının çelik malzeme olduğu ilk endüstri yapılarından biri olarak öne çıkmaktadır. Çelik kiriş ve kolon birleşimlerinde, hem perçin hem de bulonlu detaylar gözlemlenmektedir (Kartal, 2009: s.69). Çelik taşıyıcı sistemin tercih edilme nedeni; binanın daha hafif olmasını sağlamak, inşaatı daha kısa sürede tamamlayabilmek ve ileride gerçekleştirmek istenecek genişleme veya daha farklı değişikliklere uygun bir altyapı oluşturmak içindir. *Kartal*'ın tez çalışmasında belirttiğine göre, kullanılan çeliğin Alman çelik standartlarına uygun olduğu düşünülmektedir (Kartal, 2009: s.24). Fabrika kompleksinin ana bölümleri, çelik konstrüksiyon sisteme sahip olmasına karşın, sonradan eklenen yardımcı birimlerde betonarme sistem ile inşa edilen yapılar da mevcuttur. Yapıda taşıyıcı özelliği olmayan beden duvarları ise, delikli ateş tuğlası ile örülmüştür. Çatı örtüsü olarak oluklu metal çatı kaplaması, alüminyum sandviç panel levha gibi malzemeler kullanılmıştır. Ayrıca kimi bölümlerde, çatılarda pencere açıklıklarına yer verilmiştir.

Kullanılan malzeme ve yapım tekniği, yeni eklenen birimlerde farklılıklar gösterebilmektedir. Bu nedenle tüm fabrika alanı içinde, farklı farklı üretim teknikleri ve malzeme kullanımından bahsetmek mümkündür.



Resim 56: Hamur bölümü zemin katından bir iç mekan görünüşü: Çelik konstrüksiyon taşıyıcı sistem görölmektedir. (Kaynak: Kartal, 2009: s.73)



Resim 57: Hamur bölümü ikinci katından, çatı ve kiriş sistemini gösteren bir görünüş. (Kaynak: Kartal, 2009: s.75)

Resim 55 ve Resim 56’da, fabrikanın atıl durumuna ait, yukarıda bahsedilen yapım tekniği ve malzeme konusuna örnek teşkil eden görseller yer almaktadır. Çelik konstrüksiyon, çıplak gözle bakıldığında görülmektedir. *Kartal*’ın tez çalışmasında belirttiğine göre; yapının bütününde olmak üzere, fotoğrafta görünen çelik taşıyıcı sistem içerisinde kullanılan kolon ve kiriş tipleri ile kolon-kiriş ölçüleri aynı değildir, farklı bölümlerde değişiklikler göstermektedir.

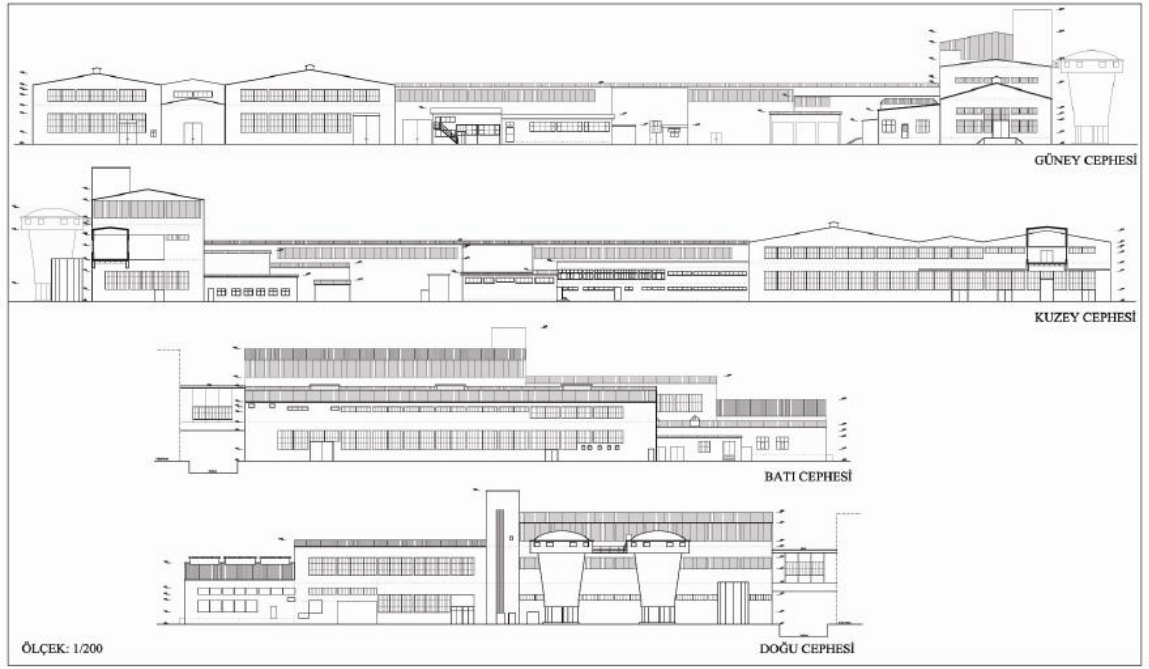
3-Cephe Özellikleri:

I. Kâğıt Fabrikası’nın cepheleri incelendiğinde; yalın ve ritmik düzenli bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Yapıya farklı zamanlarda yapılan eklentiler, kimi yerlerde cephelerde değişikliklere yol açmıştır: Ana binanın cepheleri, eklenen birimlerle birleştikleri yüzeylerde pencereler ya tamamen kapatılmış ya da parapet yükseklikleri arttırılmıştır (Kartal, 2009: s.62).

Cephelerde kullanılan pencereler metal taşıyıcılı olup, 12’ye veya 18’e bölünmüş şekilde iki tip olarak sınıflandırılabilir. Pencere yükseklikleri ise; 100 cm, 200 cm ve 300 cm olmak üzere üç ayrı ölçüye sahiptir. Pencerelerin en ölçüsü olarak boyutları farklılıklar göstermekte olup, belli bir standarda sahip değildir. Aşağıda Resim 57’de, I. Kâğıt Fabrikası’nın özgün pencere tipleri görülmektedir:



Resim 58: I. Kâğıt Fabrikası’nın özgün pencere tipleri. (Kaynak: Kartal, 2009: s.63)



Şekil 10: SEKA I. Kâğıt Fabrikası'nın cepheleri. (Kaynak: Kartal, 2009: s.63)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.SEKA KÂĞIT MÜZESİ İÇ MEKÂNININ YENİDEN İŞEVLENDİRME KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmanın son bölümü olan bu bölümde; 1936 yılında “*Sümerbank Kâğıt ve Karton Fabrikası*” adıyla kurulan, 1955 yılında Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Kanunu’nun yürürlüğe girmesi ile resmi olarak “*SEKA*” adını alan fabrika kompleksinin bir parçası olan *I. Kâğıt Fabrikası*’nın, günümüzdeki işlevi ile *SEKA Kâğıt Müzesi* olarak anılan bölümün, yeniden işlevlendirme kapsamında iç mekân analizi yapılmıştır. 2005 yılında alınan özelleştirme kararının ardından, kentsel ölçekte bir endüstriyel dönüşüm projesinin öznesi olan SEKA fabrika kompleksine ait bu yapı bölümünün, inceleme alanı olarak seçilme nedeni; tesisin ilk kurulan en eski yapısı olması ve bu bağlamda tarihi-kültürel değerinin oldukça yüksek oluşudur. Ayrıca *I. Kâğıt Fabrikası*’nın mimari analizi (planlama anlayışı, cephe özellikleri, yapım tekniği ve kullanılan malzemeler) daha önce çalışılmış bir konu olmasına karşın; iç mekânı ile ilgili detaylı bir çalışma, hazırlanan bu tez sürecine değin mevcut değildir.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi’ne bağlı olarak hizmet veren *SEKA Kâğıt Müzesi*; fabrikanın kuruluşunun 80. yıl dönümünde açılmış olup, yenileme çalışmaları yaklaşık beş yıl sürmüştür. Mimari olarak yapıya ve yapıyla birlikte çevresine yönelik yapılan müdahalelerden başka, bu süreçte fabrika kapatıldığında çalışır durumda olan 2 numaralı kâğıt makinesi de bazı diğer ekipmanlarla beraber, sergilemeye hazır hâle getirmek amacıyla bakıma alınmıştır.

SEKA Fabrika Kompleksi, ülkemiz adına önemli bir endüstriyel miras örneği olup; 1.3. numaralı ilgili bölüm başlığında belirtildiği üzere *Edwards* ve *Llurdes*’ın 1996 yılında hazırladığı “*endüstriyel kültürel mirasın çekicilikleri*” sınıflandırmasına, “*süreç odaklı çekicilikler*” ve “*sosyokültürel odaklı çekicilikler*” alt başlıklarında dâhil olmaktadır. Çünkü SEKA; bünyesinde hammaddenin işlendiği tesisleri

barındırmakla birlikte, işçi barınakları gibi kalıntıları da bulunduran, çok geniş bir alana yayılmış bir yapılaşma örneği sergilemiş bir tesis olmuştur. Çalışmanın bu bölümünde; tesisin önemli bir parçası olan *SEKA Kâğıt Müzesi*’nin iç mekânı, yeniden işlevlendirme kapsamında değerlendirilmiş ve bu değerlendirme iki ana başlık üzerinden ilerletilmiştir:

İlk başlık, iç mekânda olduğu gibi korunan öğeleri kapsamaktadır. Çünkü başarılı bir yeniden işlevlendirme; yapının özgün niteliklerini de koruyup, sergileme özelliğine sahip olmalıdır. Aynı zamanda, yeniden işlevlendirilen veya restore edilen yapılarda, “*zaman katmanlarının okunabilmesi*” adına, yapıda korunan öğeleri belgelemek önemli ve gerekli bir çalışmadır. Bu noktada belirtmek gerekir ki; yapılan incelemeler doğrultusunda SEKA Kâğıt Müzesi’ndeki “*koruma*” anlayışının, daha çok “*olduğu gibi bırakma*” eğiliminde olduğu söylenebilir. Elbette ki; mekân içindeki kimi öğelerde, daha özellikli yaklaşımların söz konusu olduğu görülmektedir. Ancak genel olarak –özellikle zemin ve duvar döşemelerinde- fabrika dönemine ait izler olduğu gibi sergilenirken, ileriye dönük yıpranmayı önleyecek önlemlerin henüz alınmadığı söylenebilir.

İkinci başlık ise, yeniden işlevlendirme sırasında yapılan müdahaleleri belirlemek olmuştur. Bu bölümde; 2.2. numaralı “*yeniden işlevlendirilen yapılara yönelik yapılan müdahaleler*” başlığında, detaylı bir şekilde anlatılan sınıflandırma doğrultusunda ilerlenmiştir. Buna göre; yapının mekânsal kurgusuna, strüktürel sistemine ve tesisat ile aydınlatmasına yönelik yapılan müdahaleler belirlenmiştir. Yerinde gözlem yöntemiyle tespit edilip fotoğraflanan bu bilgiler derlenip, orijinal hallerine ulaşılabilmiş görseller ile karşılaştırılmıştır. (Bu noktada belirtmek gerekir ki her bölümün, yeniden işlevlendirilmeden evvelki haline ulaşamamıştır.) Çalışmanın son bölümü boyunca, iç mekâna dair yapılan tüm inceleme ve analizin amacı; SEKA Kâğıt Müzesi’nin yeniden işlevlendirme esnasında yaşadığı değişimi ortaya koyabilmek, müzenin başarılı bir yeniden işlevlendirme örneği olup olmadığına karar vermek ve gereken noktalarda eleştirel bakış açısı ile çözüm önerileri sunabilmektir.

4.1. İÇ MEKÂNDAN OLDUĞU GİBİ KORUNAN ÖĞELER

Bu bölümde; yeniden işlevlendirme çalışmaları sırasında yapısal olarak değişikliğe uğramamış, yapının özgün halini yansıtır nitelikte olan görsellere yer verilmiştir. Zemin döşemelerinde, duvar yüzeylerinde, tavan örtüsünde korunmuş orijinal doku ve yüzeyler ile mevcut strüktür sisteminin korunması ve fabrikanın aktif çalıştığı dönemden kalma korunmuş makine ile diğer ekipmanların fotoğrafları, belirlenen beş alt başlık altında kısa açıklamalar ile sıralanmıştır.

4.1.1. Zemin Döşemelerinde Korunmuş Öğeler

SEKA Kâğıt Müzesi 'nin zemin döşemeleri incelendiğinde; kimi bölümlerde mevcut döşemenin korunduğu, kimi bölümlerde döşemenin tamamen yenilendiği ve kimi bölümlerde ise bilinçli bir tercih olarak yeni uygulanan zemin malzemesi içerisinde, fabrika döneminde kullanılan zemine dair kalıntıların bırakıldığı gözlemlenmiştir.

Fabrikanın aktif çalıştığı dönemdeki hâliyle korunmuş zemin döşemeleri, müzede genellikle makinelerin yer aldığı üretim alanlarının sergilendiği mekânlara aittir. Korunmuş farklı zemin döşemeleri, büyük oranda üzerinde gezilmeye uygundur. Ancak bu zemin örtülerinin; yeniden işlevlendirme çalışmaları sırasında, gerekli bakım ve temizleme işlemleri haricinde herhangi başka bir müdahaleye uğramadığı söylenebilir. Bu nedenle; olduğu gibi korunmuş zemin döşemelerinin, mekânın kullanımı sırasında oluşan nem, toz, kirlilik gibi sebeplerden ötürü ilerleyen zamanlarda yıpranma nedeniyle özgün yapılarını kaybetme riski söz konusu olacaktır. Bu durum, ileriye dönük çeşitli tedbirler almayı gerekli kılar. Alınacak önlemler, müzenin daha uzun ömürlü olması adına önemli olacaktır.



Resim 59: Korunan beton zemin döşemesi örneği. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 59’da, yapının fabrika işlevinde hamur bölümü olarak kullanılan mekânına ait bir bölümün beton zemin döşemesi görülmektedir. Görüldüğü üzere; bu bölüm, fabrikanın özgün halini yansıtır özelliktedir.



Resim 60: Korunan beton zemin döşemesi ve raylar. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 60’ta yer alan görseller, fabrika işlevinde hamur bölümü içinde yer alan şlayfer atölyesine aittir. Görüldüğü üzere, beton zemin döşemesi ile birlikte; zeminde yer alan, tomrukların taşındığı el arabası için döşenmiş raylar da büyük oranda korunmuştur.



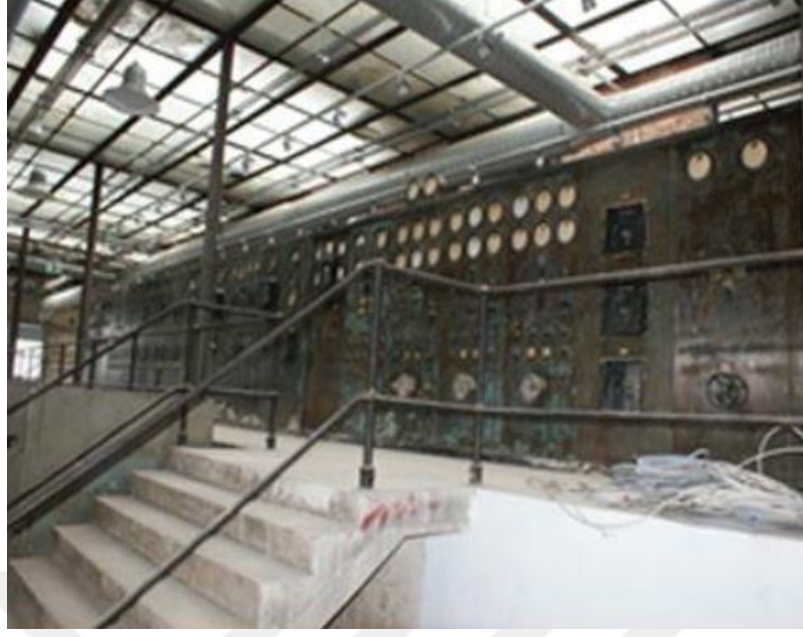
Resim 61: Korunan beton zemin döşemesi ve raylar. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 61’de, Resim 60’ta yer alan mekânın devamı niteliğinde fotoğraflar yer almaktadır. Zeminde döşenen rayların, mekân boyunca devam ettiği görülmektedir.



Resim 62: İlave edilen rampa bölümünün altında ve çevresinde, korunan seramik döşeme örneği. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 62’de hamur deposu salonu içerisinde yer alan bir bölümün zemin döşemesi görülmektedir. Eklenen rampa bölümü hariç, mevcut zemin döşemesi kullanılmaya devam etmektedir.



Resim 63: Fabrika, müzeye dönüştürülmeden evvel elektrik kontrol panolarının olduğu bölüm. (Kaynak: Çakır ve Gönül, 2015: s.100)

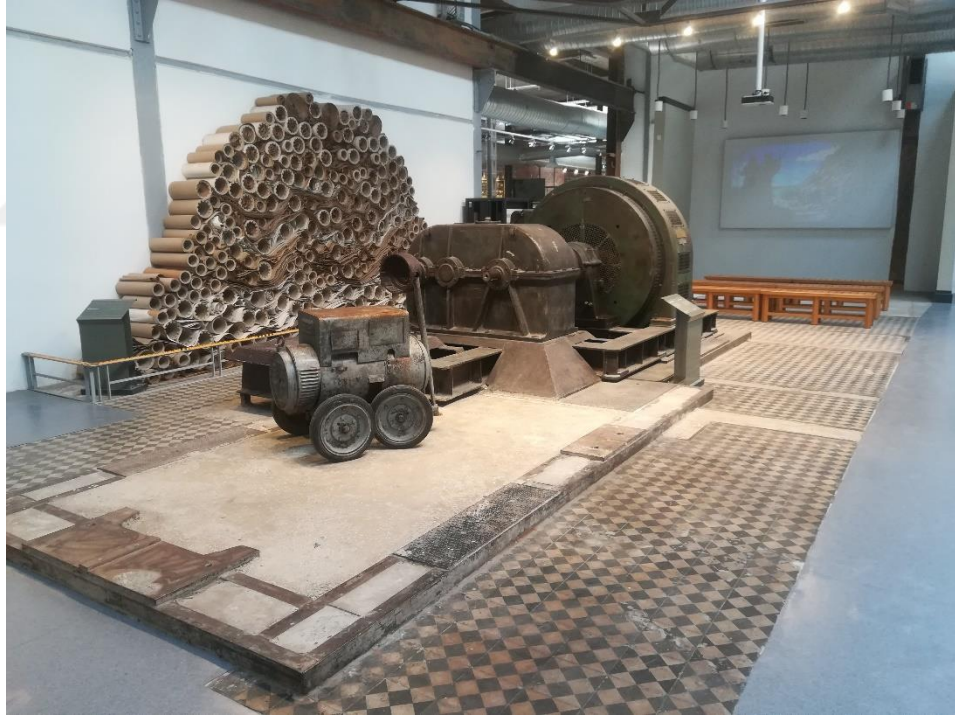


Resim 64: Elektrik kontrol panolarının müze içindeki güncel durumu. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 63 ve Resim 64'te; hamur bölümünün batısına sonradan eklenen, betonarme sistem ile inşa edilmiş trafo bölümünde yer alan elektrik kontrol panoları görülmektedir. Bu alanda zemin döşemesi ile beraber, +1.40 kotuna çıkan merdiven yüzeylerinin de olduğu gibi bırakıldığı, iki görsel karşılaştırıldığında görülebilir.



Resim 65: Korunan zemin döşemesine bir başka örnek. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)



Resim 66: Yenilenen zemin içinde, bir bölümü özgün hali ile bırakılmış zemin döşemesi örneği. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 65 ve Resim 66’da; hamur bölümünün güneyine sonradan eklenen tirbün atölyesinden zemin döşemesi örneği yer almaktadır. Siyah-beyaz geometrik desenli döşemenin bir bölümü, yenilenen yeni zemin içinde özgün hâli ile kullanılmaya devam etmektedir.



Resim 67: Dökme demir zemin döşemesinin korunan bir bölümü. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)



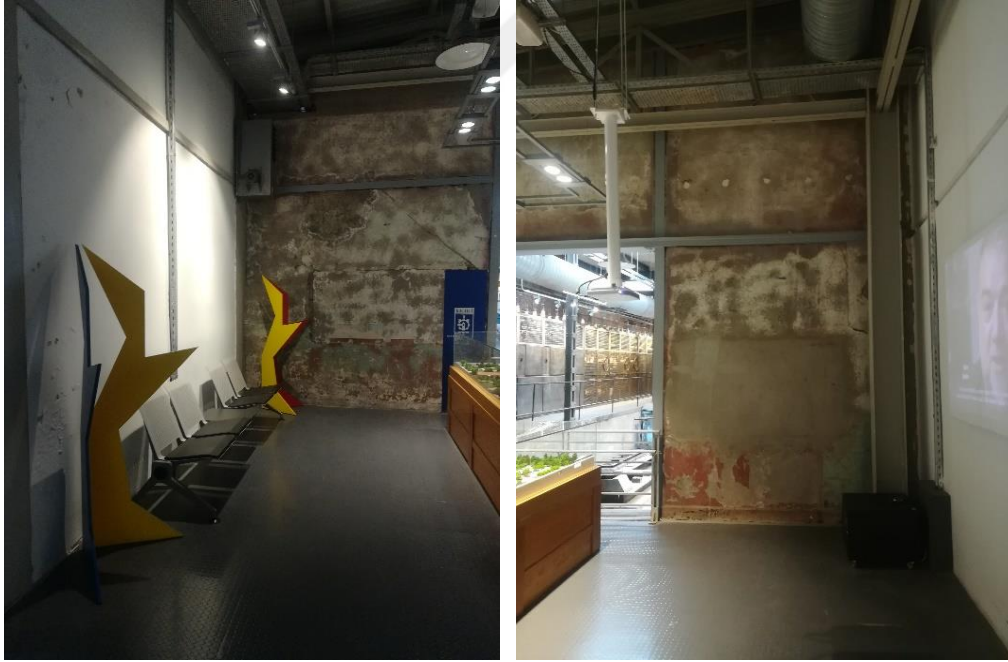
Resim 68: Dökme demir döşeme ve beton döşeme ile mevcut merdivenin korunması. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 67 ve Resim 68’de; fabrika işlevinde iken, yapıda kullanılan bir başka zemin malzemesi olan, dökme demir zemin örneği yer almaktadır. Mekânın tamamında olmamakla birlikte, müze içinde korunan zemin döşemelerine bir örnektir.

Ayrıca Resim 68’de görüldüğü üzere; alt kata inışı sağlayan merdivenin korkuluklarına yapılan eklenti ile merdivenin müze içerisinde aktif kullanımı engellenmiştir. Bu sebepten ötürü, bu merdivenin yıpranma payının daha uzun vadeye yayılacağı düşünülebilir.

4.1.2. Duvarlarda Korunan Öğeler

SEKA Kâğıt Müzesi’nin iç duvarları incelendiğinde; yeniden işlevlendirme aşamasında kimi duvarların sıva ve boya işlemi uygulanarak yenilendiği, kimi duvar bölümlerinin ise özgün halleri ile bırakıldığı tespit edilmiştir. Tıpkı zemin döşemelerinde olduğu gibi kimi duvar bölümlerinde de, fabrika dönemine ait dokuya sahip yüzeylerin olduğu gibi bırakıldığı söylenebilir. Bu durumu yansıtan örnek görseller, aşağıdaki gibidir:

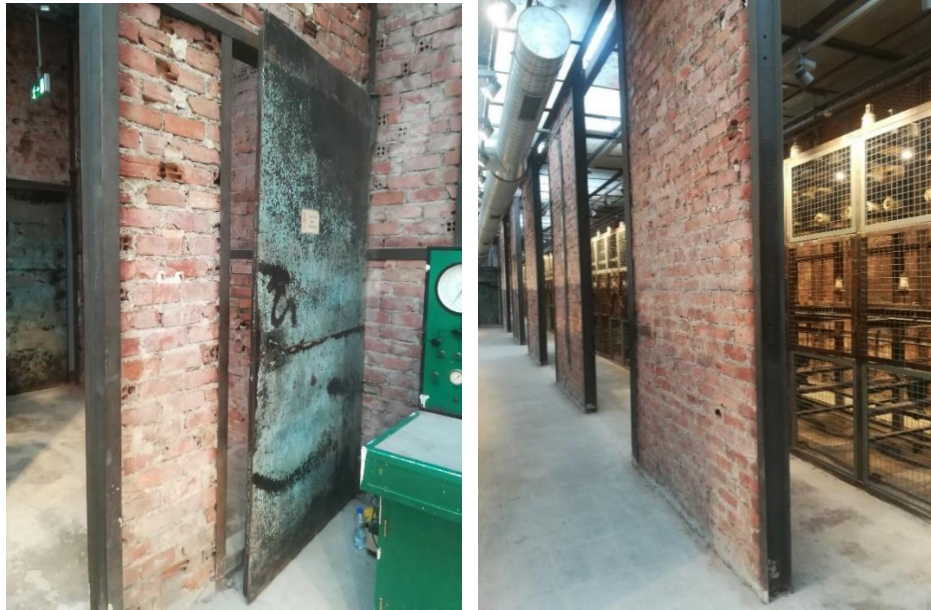


Resim 69: Müze karşılama bölümünden korunan duvar dokusu örnekleri. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)



Resim 70: Müze karşılama bölümünden korunan duvar örnekleri (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 69 ve Resim 70’te müzenin karşılama salonunda yer alan bir duvarın görselleri yer almaktadır. Duvar dokularından anlaşılacağı üzere; yeniden işlevlendirme çalışmaları aşamasında bu bölümler orijinal halleriyle bırakılmış, duvar üzerine yeni sıva ve boya uygulaması yapılmamıştır. Ancak fotoğrafta da belli olduğu gibi; mevcut duvarın dokusu korunmuş olmasına rağmen, orta kısmı güç santrali bölümünü gösterecek şekilde kırılmıştır.



Resim 71: Güç santrali bölümünde kısmen korunan duvar örnekleri. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 71’de, güç santrali bölümünden korunmuş bir tuğla duvar dokusu görülmektedir. Bir üstte yer alan örnekte olduğu gibi, bu duvarın da belli bölümlerinde ritmik bir şekilde kırma işlemi yapılmıştır. Buradaki amacın; arka bölümün görüşünü sağlamak adına, şeffaflık yaratma isteği olduğu tahmin edilmektedir. Ancak görselin sol tarafındaki detayda yer aldığı üzere; duvarda yer alan orijinal metal kapının değiştirilmeyip bırakılması ve üzerinde herhangi bir işlem yapılmaması, korumaya yönelik önemli bir hamle olarak karşımıza çıkmaktadır.



Resim 72: Orijinal hali korunan bir başka duvar örneği. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 72’de, müze içinden orijinal hali ile yer alan bir başka duvar örneği yer almaktadır. Müze iç mekânında farklı bölümlerde verilen örneklerle benzer şekilde veya daha farklı görünümde, fabrika dönemine ait duvar örneklerine rastlamak mümkündür.

4.1.3. Tavan Örtüsünde Korunan Öğeler

SEKA Kâğıt Müzesi’nde tavan örtüsü ve çatı görünüşleri ile ilgili iki farklı durum söz konusudur. Tavanda kimi yerlerde, kartonlu alçı plakayla kapatılan bölümler olmuş ve aydınlatma ile havalandırma sistemi yeni uygulanan tavan içinde

Resim 74 ve Resim 75’te ise, müzenin güncel halinden iç mekân örnekleri yer almaktadır. Görsellerde yer alan bölümler, yapının farklı bölümlerine ait olsa dahi; karşılaştırma yapıldığında, mevcut tavanın temizlendiği ve gerekli tesisat eklentisinin yapıldığı görülmekle birlikte, ana hatları ile çatı örtüsünün muhafaza edilmeye çalışıldığı görülmektedir.



Resim 74: Tavan ve çatı yapısının görüldüğü, iç mekândan bir görsel. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)



Resim 75: Orijinal haline yakın korunmaya çalışılan bir başka tavan bölümü. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

4.1.4. Korunan Strüktür Sistemi Öğeleri

İzmit 1. Kâğıt Fabrikası'nın mimari özelliklerinin anlatıldığı bölümde belirtildiği üzere; yerleşkenin ilk kurulan ve en eski binası olan yapı, çelik taşıyıcı sistem ile inşa edilmiştir. Hamur, üretim ve ikmal olmak üzere üç ana bölümden oluşan yapıya sonradan ilave edilen bölümlerde ise, betonarme taşıyıcı sistemin kullanıldığı yerler mevcuttur. Müze içindeki strüktür sistemi incelendiğinde; tamamen çelik malzemeden üretilmiş mevcut kolon ve kirişlerin üzerlerindeki pas ve benzeri kimyasal maddelerden arındırılıp, temizleme ve bakım işlemlerinden sonra büyük oranda korunduğu görülmektedir.

Resim 76 ve Resim 77'de müze içerisinden, strüktür sisteminin algılanabileceği genel görünüm fotoğrafları yer almaktadır. Çelik taşıyıcı sistem öğeleri üzerindeki korozyonlar, yeniden işlevlendirme çalışmaları sırasında giderilmiş ve ihtiyaç duyulan kısımlar sağlamlaştırıldıktan sonra kolon ve kirişler orijinal hâlleri ile korunmuşlardır. Müzenin mevcut durumu ve fabrikanın aktif çalıştığı dönemin görselleri genel olarak incelendiğinde, farklı tip ve ölçülerde olan mevcut kolonların birçoğunun yapısal olarak olduğu gibi korunduğu görülmektedir.



Resim 76: Müze içerisinde orijinal hâli korunan çelik taşıyıcı sistem öğeleri. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)



Resim 77: Müze içerisinde orijinal hâli korunan çelik taşıyıcı sistem öğeleri. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 78 ve Resim 79’da ise; aynı tip kolonun, yapının fabrika işlevindeki görünümü ile günümüz müze işlevindeki görünümü yer almaktadır. Bu örnekte de görüldüğü gibi, yeniden işlevlendirme aşamasında mevcut strüktür yapısı korunmaya çalışılmıştır. Sonradan eklenen rampa, gezi koridoru gibi bölümler için ilerleyen bölümlerde detaylı anlatılacağı üzere, kendi taşıyıcı strüktürleri oluşturulmuştur.



Resim 78: Fabrikanın çalışır durumuna ait bir görsel. (Kaynak: SEKA Kâğıt Müzesi Fotoğraf Arşivi.)



Resim 79: Müze içerisinde güncel bir görünüm. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

4.1.5. Korunan Makine ve Diğer Ekipmanlar

Bir endüstriyel miras örneği olan *İzmit 1. Kâğıt Fabrikası* yapısının, yeniden işlevlendirilmesi ile edindiği yeni kimlik olan *SEKA Kâğıt Müzesi* içinde fabrika işlevine ait pek çok ekipman sergilenmektedir. Bunlardan en önemlisi 2 numaralı kâğıt üretim makinesidir. Fabrika kapatıldığında çalışır durumda olan bu makinenin bakımı yapılmış ve müze içerisinde korumaya alınmıştır. 1 numaralı makine ise; fabrika kapatıldıktan sonra satıldığı için, müze içinde mevcut durumda değildir.

Üretim bandından başka, özellikle matbaa bölümünde kullanılan pek çok farklı makine de müzede sergilenmeye devam etmektedir. Makinelerin dışında; fabrika dönemine ait bir takım belgeler, fotoğraflar ve objeler ile fabrikanın kurulumunda büyük pay sahibi olan *Mehmed Ali Kâğıtçı*'nın kişisel eşyaları da oluşturulmuş ayrı bir bölümde sergilenmektedir.

Ayrıca müzenin içinde, fabrika döneminden kalma mobilyaların bir kısmı da kullanılmaya devam edilmiştir. Farklı mobilya örneklerini, müze içinde farklı mekânlarda görmek mümkündür. Mevcut mobilyalara yönelik koruma anlayışının da; yapı birimlerine yönelik olan anlayış gibi var olanı, olduğu gibi göstermek biçiminde gerçekleştiği söylenebilir. Mobilyalar incelendiğinde; herhangi bir tadilat işleminin yapılmadığı, eksik mobilya parçalarının tamamlanmadığı, doku ve renk değişikliğine gidilmediği görülebilir.

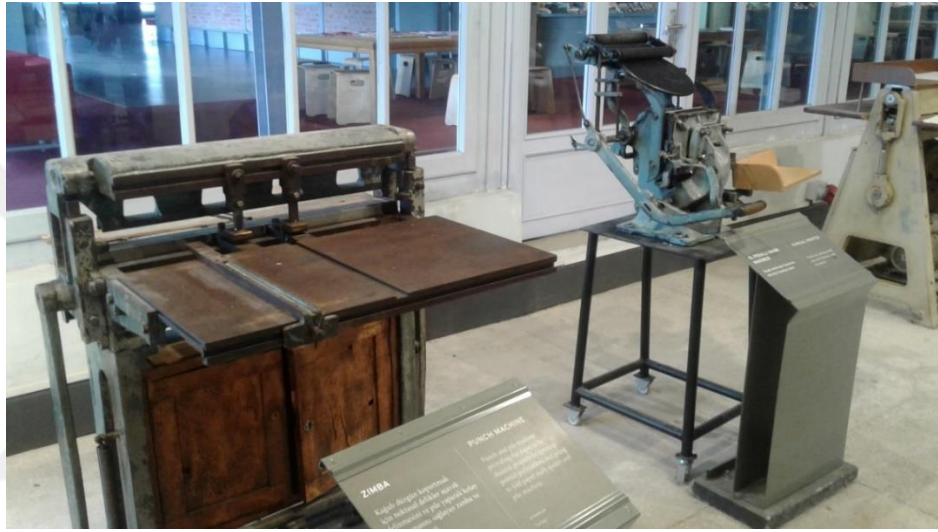
Aşağıda Resim 80’de, üretim bölümü içerisinde yer alan “Voith” marka 2 numaralı kâğıt makinesinin görselleri yer almaktadır. Daha önce bahsedildiği üzere; müzede korunup sergilenen en önemli parçalardan biri, fabrika kapatıldığında çalışır durumda olan bu makinedir.



Resim 80: Korunan 2 numaralı kâğıt makinesinin üstten görünümü. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 81’de müzenin matbaa salonunda, fabrika döneminde kullanılan ekipmanların görüldüğü bir görsel yer almaktadır. SEKA; bünyesinde matbaa bulunduran, kâğıt dışında not defteri ve ajanda gibi çeşitli kırtasiye malzemeleri

üreten, aynı zamanda kendi içinde dergi yayını yapan bir fabrika kompleksi olmuştur. Bu nedenle, matbaacılık adına barındırdığı ekipman çeşidi de oldukça fazladır. Kullanılan ekipmanların bir kısmı günümüzde müzede sergilenmektedir. Bu makinelerin birçoğu, müze içine alınmadan evvel gerekli temizlik ve bakım işleminden geçilmiştir. Ancak; cam ile çevreleyip muhafaza etmek gibi bir koruma önlemi, kimi öğelerde görülmektedir. Denilebilir ki; fabrikanın genelinde hâkim olan, mevcut hâli ile bırakıp sergileme yaklaşımı matbaa salonunda da geçerlidir.



Resim 81: Matbaa salonundan korunan ekipman örnekleri. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)



Resim 82: Matbaa salonundan korunan ekipman ve mobilya örneği. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)



Resim 83: Matbaa salonunda mobilyanın detay fotoğrafı. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 82’de görülen ve Resim 83’te de detay fotoğrafı yer alan mobilya örneği; fabrika dönemine ait olup, yapının müze işlevine de taşınan bir ürün olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüldüğü gibi; üzerindeki kimi kulplar düşmüş, yüzeyi yıpranmaya başlamış mobilya, olduğu gibi sergilenmektedir.



Resim 84: Hamur temizleme koniklerinin 2009 yılına ait bir görseli (Kaynak: Kartal, 2009: s.30)



Resim 85: Hamur temizleme koniklerinin, müze içinde korunan durumları. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 84 ve Resim 85’de ise, korunan bir diğer ekipman olan hamur temizleme koniklerinin fabrika dönemine ait hâli ve günümüzden görünüşü yer almaktadır.



Resim 86: Müzede, fabrika dönemine ait olup korunan bir diğer mobilya örneği. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 86’da, fabrika dönemine ait bir başka mobilyanın, müze işlevinde varlığını sürdürdüğü görülmektedir.



Resim 87: Müzede, fabrika dönemine ait olup korunan örnekler (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 87’de, fabrikanın aktif döneminden kalma bir metal dolap ile uyarı levhası yer almaktadır. Müze içerisinde, bu tip benzer başka örneklerle rastlamak mümkündür.

SEKA 1. Kâğıt Fabrikası, “müze” olarak yeniden işlevlendirildiği için; hem yapının kendisine yani taşıyıcı sistemine, zemin döşemesine, duvarlarına ve çatı örtüsüne yönelik, hem de yapının iç mekânında yer alan makine, mobilya ve bunun gibi ekipmanlarına yönelik bir koruma anlayışından söz etmek mümkündür. Burada bahsi geçen koruma anlayışının; yapı birimlerinin veya mobilya/makine gibi donatı elemanlarının, orijinal hallerine en yakın biçimde kalmasını sağlama amacına yönelik olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin; mobilyalarda herhangi bir eksik tamamlama, onarma veya mevcut rengi değiştirecek bir boyama işlemi uygulanmamıştır. Mekâna ait donatılar ise; bazı istisnalar hariç, yalnızca temizleme ve onarım işlemine tabi tutulmuş, özgün hallerinin bozulmasına yol açacak herhangi bir müdahale söz konusu

olmamıştır. Yapı içinde yer alan mevcut merdivenlerin de, bölüm boyunca örnek görseller ile desteklenerek anlatılan bu koruma anlayışına dâhil edildiği görülmektedir.

Aşağıda Resim 88’de yer alan merdiven örnekleri; yeniden işlevlendirme çalışmaları sırasında müdahaleye uğramamış yapı elemanı örneklerindendir. Görüldüğü üzere; merdivenler, fabrika döneminde kullanıldığı hâlleri ile olduğu gibi bırakılmış, biçim veya malzemeye yönelik bir değişiklik söz konusu olmamıştır. Mevcut durumları değiştirilmeden müze içinde var olmaya devam eden merdivenlerin bir bölümü, müze ziyaretçileri tarafından aktif bir şekilde kullanılmaya devam etmektedir.



Resim 88: Müzede, fabrika dönemine ait olup kullanılmaya devam eden merdiven örnekleri. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 89’da yer alan merdiven örneğinde ise, bir müdahale gerçekleştirilerek sağlanmış bir koruma biçimi görülmektedir. Sol tarafta yeniden işlevlendirmeden önceki hâli, sağda ise müze içerisindeki güncel durumu yer alan merdivenin üzeri cam bir panel ile kaplanmış ve kullanıma kapatılmıştır. Cam panel yerleştirilmeden evvel ise, merdiven yan duvarlarında gerekli tadilat ve boya işlemi yapılmıştır. Görüldüğü

üzere bu merdiven, olduğu gibi bırakma anlayışının yıkıldığı bir örnek olarak ön plana çıkmaktadır.



Resim 89: Slayfer deposundan bodrum kata inen merdivenin solda orijinal, sağda günümüzdeki hâli. (Kaynak: Kartal, 2009: s.56 ve yazarın kendi fotoğraf arşivi)

4.2. İÇ MEKÂNA YENİDEN İŞLEVLENDİRME KAPSAMINDA YAPILAN MÜDAHALELER

Çalışmanın bu bölümünde; fabrika yapısının müzeye dönüştürülmesi için gerçekleştirilen yeniden işlevlendirme çalışmaları sırasında, iç mekâna yönelik yapılan müdahaleleri yansıtan görsellere yer verilmiştir. Yapılan müdahale çalışmalarının sınıflandırıldığı alt başlıklar; tez çalışmasının yeniden işlevlendirme kavramının anlatıldığı ikinci bölümünde yer alan, “*yeniden işlevlendirilen yapılara yönelik müdahaleler*” bölümünde belirlenmiş başlıklar ile paralellik taşımaktadır. Buna göre; mekânsal kurguya, strüktürel sisteme, tesisat ve aydınlatmaya yönelik müdahaleler ile ilave edilen donatı elemanlarının fotoğrafları ve seçilen fotoğraflar ile ilgili kısa açıklamaları şu şekilde sıralanmıştır:

4.2.1. Mekânsal Kurguya Yönelik Müdahaleler

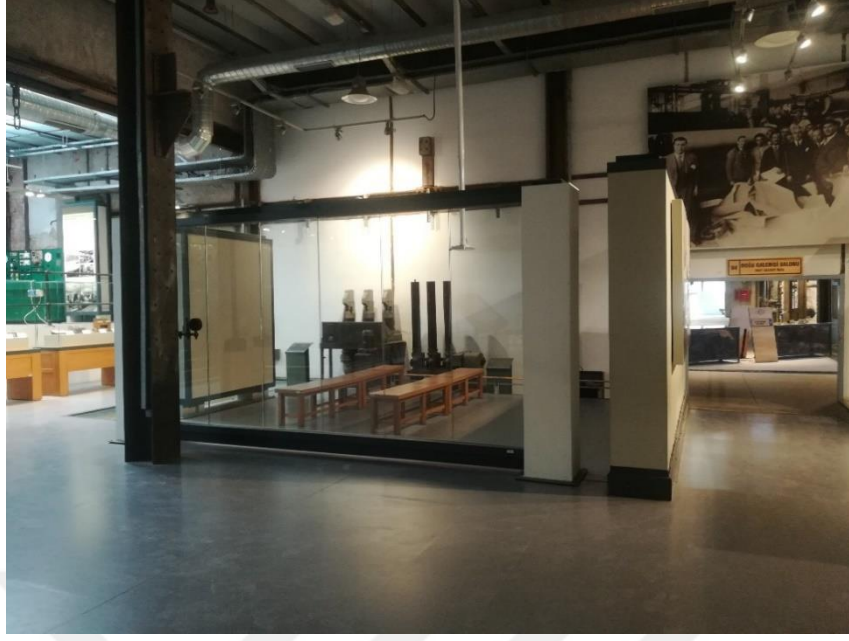
SEKA Kâğıt Müzesi iç mekânı incelendiğinde; mekânsal kurguya yönelik çeşitli müdahalelerin söz konusu olduğu görülecektir. Bu müdahalelerin en belirgin gözlendiği yerler; yapı içine eklenen farklı formlarda bölücü duvar niteliğindeki üniteler ile sonradan eklenen asansör ve yürüyen merdivendir. Ayrıca, mevcut duvarlar üzerinde belli bölümlerde yıkma işlemi gerçekleştirilmiştir.

1-Eklenen Bölücüler:

Müze içerisinde farklı bölümlerde, bölücü duvar özelliği taşıyan yapı elemanları gözlemlenmiştir. Bu bölücülerde, temel olarak iki farklı malzeme kullanımı söz konusudur: Birincisi; yapı içinde ayrılmak istenen atölye ve benzeri alanlar için, siyah renkte alüminyum kutu profil doğrama ve şeffaf lamine temperli camdan oluşan yapı birimleridir. İkincisi ve en fazla kullanılanı ise; farklı biçim ve farklı yüksekliklere sahip olmakla birlikte, metal karkas ve kontraplaktan oluşturulan yapı birimleridir. Aşağıda, müze içerisinde farklı bölümlerde yer alan, her iki tip bölücüye örnek teşkil eden görseller yer almaktadır.



Resim 90: Siyah renkte alüminyum kutu profil doğrama ve şeffaf lamine temperli camdan oluşturulmuş bir bölücü örneği. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)



Resim 91: Siyah renkte alüminyum kutu profil doğrama ve şeffaf lamine temperli camdan oluşturulmuş bir başka bölücü örneği. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)



Resim 92: Giriş güvenlik bölümü için kullanılmış benzer bir bölücü örneği. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 90, Resim 91 ve Resim 92’de te görüldüğü üzere; müze içerisinde özel ayrılmak istenen bölümler için, siyah renkte alüminyum kutu profil çerçeve ve şeffaf

lamine temperli cam malzeme kullanılarak oluşturulmuş bölücüler mevcuttur. Resim 90'da, bölücüler mevcut çelik kolonlar arasına yerleştirilmiş; Resim 91'de camlı bölücüler, bir diğer eklenen bölücü elamanlar ile birlikte kullanılmış, Resim 92'de ise, müze girişi güvenlik bölümü tamamen camlı bölücü ile oluşturulmuştur.



Resim 93: Türbin dairesi içerisinde yer alan, metal karkas ve kontraplaktan oluşan bölücü örnekleri. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 93'te; müze içerisinde çeşitli bölümlerde sıklıkla kullanılmış, farklı biçim ve yüksekliklere sahip, metal karkas ile kontraplak malzemedен oluşturulmuş bölücü örnekleri görülmektedir. Müzenin *Tirbün Dairesi* olarak adlandırılan bu bölümünde; bir tarafa mekanik enerjiyi elektrik enerjisine çeviren alternatör düzeneği yerleştirilmiş, mekânın diğer yarısına ise kullanılan bölücüler ile kendi içinde gezilebilecek ayrı bir mekân oluşturulmuştur. Böylece *Tirbün Dairesi*'ne geçen ziyaretçilerin, eklenen bölücüler ile oluşturulan alana yönlendirilmesi sağlanmıştır. Resim 94 ve Resim 95'te detayları görüldüğü üzere; bu bölümdeki bölücüler dışarıdan bakıldığında kübik bir forma sahip iken, iç yüzleri oval formdadır. Bölücülerin hem iç hem dış yüzeyleri çeşitli resim ve yazılarla pano şeklinde kullanılmış, ziyaretçilere aktarılmak istenen bilgiler için gerekli alanı yaratmışlardır.



Resim 94: Türbin Dairesi bölümündeki bölücülerin, kübik formdaki dış yüzeyleri. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)



Resim 95: Türbin Dairesi bölümündeki bölücülerin, oval formdaki iç yüzeyi. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 96 ve Resim 97’de yer alan bölücü örnekleri ise; yine metal karkas ve kontrplak malzemeden oluşmuş olup, belirgin bir fark olarak üzerlerinde niş

bölümleri yer almaktadır. Bu nedenle derinlik ölçüleri, diğer örneklere göre daha fazladır. Niş kullanımıyla, eklenen bölücü elemanlar içinde çeşitlilik sağlanmıştır.



Resim 96: İçinde nişli bölme yer alan bölücü örneği. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)



Resim 97: Mehmed Ali Kâğıtçı Salonu'nda nişli bölücü örnekleri. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 98’de müzenin *Güç Santrali* bölümünde yer alan bölücü örnekleri yer almaktadır. Kullanılan malzeme yine metal karkas ile kontraplaktır. Her biri yaklaşık iki metre eninde ve iki yüz kırk santimetre yüksekliğinde olan bu bölücüler, birbirlerine paralel olarak art arda yerleştirilmiş olup, zemine tespitleri farklı biçimlerde gerçekleştirilmiştir. Önde yer alan bölücüler, metal bir sac ile zemine üstten ankraj edilmiştir. Arkada yer alan bölücülerde ise kullanılan metal süpürgelik ile zemin ve bölücü arasındaki birleşim detayı gizlenmiştir. Bölücülerin mekâna yerleşiminde; yan yana duran her iki eleman arasında geçiş için yeterli mesafe bırakılmamış, böylece ziyaretçilerin gezi rotası en dış çevreden dolaşacak şekilde yönlendirilmiştir.



Resim 98: Güç Santrali içerisinde yer alan, metal karkas ve kontraplaktan oluşan bölücü örnekleri. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

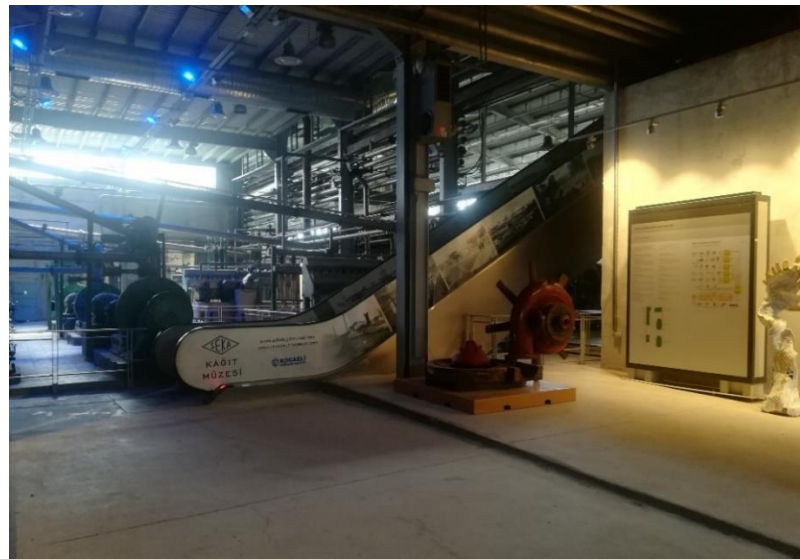
Resim 99’da yer alan bölücü örneği ise; kullanılan malzeme bakımından diğer örnekler ile aynı olmasına rağmen, kullanım amacı ve biçim bakımından biraz daha farklıdır. Görüldüğü üzere; daha önce görselleri verilmiş bölücü örneklerinde olduğu gibi üzerinde yazı, resim ve benzeri bilgilendirici görsellere sahip değildir. Bu bölümdeki bölücüler; projeksiyonun yansıdığı duvarda yer alan perdeyi sınırlandırıp vurgulamak amacıyla, perdenin iki yanına yerleştirilmiştir. Böylece, ayrı bir oturma mekânı yaratmaya katkı sağlamıştır.



Resim 99: Metal karkas ve kontraplaktan oluşan bir başka bölücü örneği. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

2-Eklenen Sirkülasyon Sistemi Elemanları:

SEKA Kâğıt Müzesi'nde; mekânsal kurguya yönelik yapılan bir diğer müdahale, eklenen düşey sirkülasyon elemanlarıdır. Bu bağlamda; iç mekâna yürüyen merdiven ilavesi yapılmış ve cepheden bir yapı eklentisi ile asansör inşa edilmiştir.



Resim 100: Müze içine eklenen yürüyen merdiven. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)



Resim 101: Müze içine eklenen yürüyen merdivenin, yapım aşamasından bir görsel. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 100’de müze içinde yürüyen merdivenin güncel durumu; Resim 101’de ise, yeniden işlevlendirme çalışmaları sırasında, yürüyen merdivenin yapıya eklendiği hâli görülmektedir.



Resim 102: Müze içine sonradan eklenen asansör. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 102’de, yeniden işlevlendirme çalışmaları sırasında eklenen asansör görülmektedir. Sol tarafta asansörün iç mekândan görünüşü, sağ tarafta ise dış cepheden görünüşü yer almaktadır. Görüldüğü üzere, yapıya asansör için sonradan eklenti yapılmıştır.

3-Mevcut Duvarlarda Yapılan Kırma İşlemleri:

SEKA Kâğıt Müzesi içinde; eklenen bölücü duvarla, eklenen merdiven ve asansörden başka, mekânsal kurguya yönelik farklı müdahaleler de söz konusu olmuştur. Yapılan ilavelerin tam tersi olarak, taşıyıcı olmayan mevcut duvarların kimi yerlerinde kırma işlemleri gerçekleştirilmiştir. Genellikle bu duvarlar; yapının ilk işlevinden kalma, dokuları fabrika dönemine ait olduğu şekilde olduğu gibi korunan duvarlardır. Koruma ile ilgili bölüm başlığında görselleri yer alan, kısmen yıkılmış duvarlardan biri, tekrar şu şekilde gösterilmiştir:



Resim 103: Müze içinde, kısmen yıkılmış bir duvar örneği. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 103’te, müzenin karşılama bölümünde yer alan ve yeniden işlevlendirme çalışmaları sırasında bir bölümü yıkılan bir duvar görseli yer almaktadır. Mevcut duvar üzerinde yaklaşık dört metre genişliğinde bir bölüm yıkılmış ve oluşan

boşluk, iki yandan yaklaşık on üç santimetre eninde ve duvar derinliğinde metal dikmeler ile desteklenmiştir. Aynı zamanda oluşturulan açıklığa üst kayıt olacak şekilde, yatayda boydan boya geçen bir metal kuşak eklentisi söz konusu olmuştur.

4.2.2. Strüktürel Sisteme Yönelik Müdahaleler

SEKA Kâğıt Müzesi yapısını; tamamen çelik taşıyıcı strüktür sistemine sahip olduğu, önceki bölümlerde belirtilmiştir. Yeniden işlevlendirme çalışmaları sonrasında, yapının mevcut durumu incelendiğinde; var olan taşıyıcı sistem elemanlarına büyük bir eklentinin söz konusu olmadığı, mevcut kolon ve kirişlerin hemen hepsinin korozyondan temizlenmeye yönelik tadilat işlemine tabi tutulduğu görülür. Ayrıca gerek görülen kimi kolonlara güçlendirilme yapılmış, kimi kolonlara ise yeni beton ayaklar eklenmiştir. Bu bağlamda, yapının strüktürel sistemine yönelik en belirgin müdahaleler; sonradan eklenen gezi güzergâh parkuru ve rampa gibi yapı birimlerinin kendilerinin sahip olduğu taşıyıcı sistemlerdir.



Resim 104: Müze içinde, yeni beton ayak eklenmiş kolon örnekleri. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 104'te, yeni beton ayak eklentilerinin yapıldığı mevcut kolon örnekleri görülmektedir. Bu uygulama, yalnızca gerek duyulan kolonlara yönelik gerçekleştirilmiştir.



Resim 105: Kendi taşıyıcı sistemine sahip, gezi parkuru. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)



Resim 106: Kendi taşıyıcı sistemine sahip, gezi parkuru. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 105 ve Resim 106’da ise; mevcut zeminin üzerine belli bir kotta inşa edilmiş, orijinal zemin dokusunun görünmesine engel olmayan, gezi güzergâhı parkurunun görünümüleri yer almaktadır. Hem taşıyıcı sistemi hem korkulukları demirden üretilmiş bu yapılar, mekân strüktür sistemine yönelik bir müdahale örneği teşkil etmektedir.



Resim 107: Kendi taşıyıcı sistemine sahip, yapıya sonradan eklenmiş bir rampa. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 107’de ise; giriş karşılama bölümünden hamur bölümüne geçişi sağlayan, yaklaşık yüz atmış santimetre uzunluğunda, yapıya sonradan eklenmiş bir rampa görülmektedir. Üzerine basma alanı kauçuk malzemeden yapılmış rampanın, metal taşıyıcı sistemi görselde fark edilebilmektedir. Yapı içinde çeşitli bölümlerde yer alan kendi strüktür sistemine sahip bu tip rampalar, yapının strüktür sistemine müdahale içeren örneklerdir.

4.2.3. Tesisat ve Aydınlatmaya Yönelik Müdahaleler

SEKA Kâğıt Müzesi yapısında; yeniden işlevlendirme sonrası genel tesisat ve aydınlatma sistemine yönelik müdahaleler incelendiğinde, en dikkat çekici

değişikliklerin, yapının bütününe eklenen havalandırma kanalları ve farklı tiplerdeki aydınlatma elemanları olduğu görülmektedir.

1-Eklenen Havalandırma Sistemi Elemanları:

Müze de hemen her mekânda; tavandan geçen, metal malzemenin oluşturulmuş, daire kesitli havalandırma kanallarını görmek mümkündür. Resim 108’de, müzenin farklı bölümlerinden havalandırma kanallarının belirgin şekilde görüldüğü görseller yer almaktadır:



Resim 108: Müze içinden havalandırma kanallarının görüldüğü görseller. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim109’da yeniden işlevlendirme çalışmaları öncesinde fabrikanın üretim bölümünü gösteren görsel, devamında gelen Resim 110’da yer alan müzenin güncel halini gösteren görsel ile karşılaştırıldığında; havalandırma kanallarının yapının ilk işlevinde mevcut olmadığı, sonradan eklenip tavan görüntüsünü değiştirdiği algılanabilmektedir.



Resim 109: I. Kâğıt Fabrikası üretim bölümü, yeniden işlevlendirme öncesi durumu.
(Kaynak: Kartal, 2009: s.55)



Resim 110: Müze içinden havalandırma kanallarının görüldüğü güncel bir fotoğraf.
(Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Yapıya sonradan eklenen bu havalandırma kanalları; müze çalışanları ve ziyaretçilerin temiz hava ihtiyacını ve ısıl konforunu sağlamaya yönelik yapılmış olan

sistemin parçalarıdır. Müze havalandırma sistemleri oluşturulurken; genellikle sergilenen ürün ve makineler kullanılır durumda olmadığı için, öncelik ziyaretçilerin mekân içerisindeki konforudur. Bu nedenle müzelerdeki havalandırma tesisatı, ortamdaki temiz hava miktarı ile ortamın sıcaklığını kontrol etme üzerine kurulmuştur. SEKA Kâğıt Müzesi'ne yeniden işlevlendirme çalışmaları esnasında eklenen havalandırma kanalları da, bu amaca hizmet edecek şekilde çalışmaktadır.

Müze yetkilileri ile yapılan görüşmelere göre; havalandırma kanalları, bir emme sistemi ile mekân içindeki cihazların temizliğini sağlama gibi ilave bir özelliğe sahip değildir. Edinilen bilgiye göre; müzede zeminlerin ve sergilenen ekipmanların temizliği, görevli temizlik personeli tarafından klasik paspas sistemi veya benzeri şekillerde sağlanmaktadır. Mekân içerisindeki havanın kirlilik, sıcaklık ve nem oranı; ışık miktarı ve ışık oranı gibi diğer parametreler ile birlikte, yapı ve yapı içerisindeki öğelerin zamanla zarar görmesine, hatta uzun vadede çürüyüp harap duruma gelmesine neden olabilecek en önemli etkenlerdendir. Müzelerin iç ortamlarındaki kirleticilerinin en etkili olanları; havada bulunan ozon, azot dioksit ve kükürt dioksit olarak adlandırılan derişimlerdir. Avrupa destekli bir proje olan *IMPACT* kapsamında geliştirilen bir model ile iç ortamlardaki kirletici derişimlerinin tahmin edilebileceği, giderim ve depolanma hızlarının hesaplanabileceği bir araç geliştirilmiştir. Bu tip modellerin geliştirilmesi; yönetici, araştırmacı ve planlamacılar için hem kolaylık hem de uygulama üstünlüğü kazandırabilecek özelliktedir (Karaca, Alagha, Gören, 2009: s.603). Bu bağlamda; bahsedilen bu sistem, SEKA Kâğıt Müzesi içerisindeki havanın kirliliğini önlemek adına önerilebilir. Bu sayede tavana eklenen kanalların eksik kaldığı nokta olan, iç mekândaki hava kirliliğinin kontrol altında tutulması gerçekleştirilmiş olur. Böylece yapıda hava kirliliğinden kaynaklı meydana gelebilecek bozulmalar, tamamen engellenemese dahi kontrol edilebilir ve özellikle büyük makinelerin ve açıkta kalan diğer tüm yüzeylerin korozyona karşı korunması belli bir oranda sağlanabilir.

2-Eklenen Aydınlatma Elemanları:

SEKA Kâğıt Müzesi'nin aydınlatmasında, doğal ve yapay ışıktan yararlanılmıştır. Yeniden işlevlendirme çalışmaları sonrası eklenen yapay aydınlatma öğeleri incelendiğinde; sarkıt aydınlatma elemanları, raylı sistem üzerinde ilerleyen hareketli noktasal aydınlatma elemanları ve kartonlu alçı plakaya gömülü tekli hareketli aydınlatma elemanları, spotlar olmak üzere farklı tiplerde ürünlerin kullanıldığı görülmektedir. Kullanılan yapay aydınlatma elemanlarının hemen hepsinin, “*direkt aydınlatma*” türünde tercih edildiği, yerinde yapılan incelemeler doğrultusunda görülmüştür. İç mekânda endirekt veya yarı endirekt gibi aydınlatma türleri kullanılmamıştır. Müze çalışma saatlerine göre değişmekle birlikte; farklı zamanlarda müzeye yapılan ziyaretlerde görüldüğü üzere, gün ışığının yeterli olduğu gündüz saatlerinde genel aydınlatma için kullanılan sarkıt aydınlatmalar çalışır durumda değil iken, sergilenen objelere ve üzerinde yazılı/görsel anlatımların bulunduğu bölücü elemanlara yönelik olan direkt aydınlatmalar devamlı olarak çalışır hâldedir.

Resim 111 ve Resim 112’de, raylı sistem üzerinde ilerleyen hareketli noktasal aydınlatma elemanlarına örnek görseller verilmiştir. Resim 113 ise, kutu profiller üzerinde sabit biçimde yer alan farklı bir aydınlatma elemanı örneği yer almaktadır.



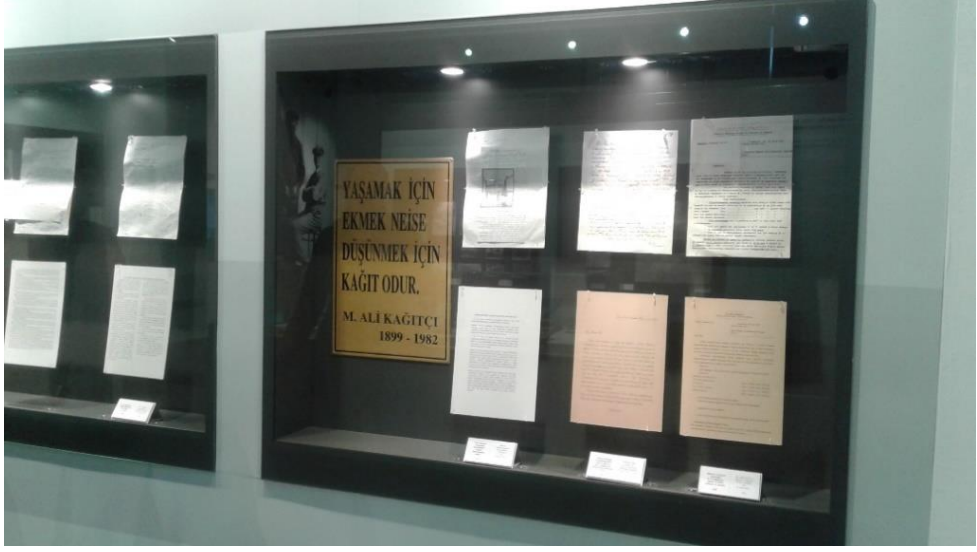
Resim 111: Müze içinden kullanılan raylı aydınlatma sistemi örneği. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)



Resim 112: Müze içinden kullanılan bir başka raylı aydınlatma sistemi örneği.
(Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)



Resim 113: Geçici sergi bölümünde kullanılan bir aydınlatma sistemi örneği.
(Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)



Resim 114: Nişli bölücü elemanlar içinde spot aydınlatma örneği. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 114’te nişli bölücü elemanlar içinde, sergilenen ürünlere yönelik direkt uygulanan spot aydınlatmanın kullanıldığı görülmektedir.



Resim 115: Yapıda, fabrika işlevinde kullanılan sarkıt aydınlatma örneği. (Kaynak: Çakır ve Gönül, 2015: s.96)



Resim 116: Yapıda, müze işlevinde kullanılan sarkıt aydınlatma örneği. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Müzedeki kullanılan sarkıt aydınlatma elemanları ile ilgili dikkat çeken bir diğer husus ise şudur: Güncel olarak müzede genel aydınlatmaya yönelik kullanılan sarkıt aydınlatmalar, yeniden işlevlendirmeden evvel yapının fabrika işlevinde kullanılan sarkıt aydınlatmalar ile çok benzerdir. Resim 115’te yapının eski işlevinde, Resim 116’da ise yeni işlevinde kullanılan benzer sarkıt aydınlatma örnekleri görülebilir. Burada sözü edilen benzerlik; kullanılan enerji birimi açısından değil, armatürlerin biçimsel özellikleri açısındandır. Bu seçimin, fabrikanın genelinde uygulanmaya çalışılan mümkün olduğunca “var olanı koruyup sergilemek” anlayışı doğrultusunda gerçekleştiği düşünülmektedir.

4.2.4. İlave Edilen Donatı Elemanları

I. Kâğıt Fabrikası, SEKA Kâğıt Müzesi olarak yeniden işlevlendirilirken, yapıya; vestiyer, sergileme üniteleri ve oturma elemanları gibi mobilyalar ile yönlendirme tabelaları ve kiosk gibi çeşitli donatı elemanları eklenmiştir.

1-Eklenen Mobilya Örnekleri:

Eklenen vestiyer mobilyası ve diğer sergileme üniteleri; ham mdf üzeri ahşap kaplama şeklinde üretilip, yüzeyleri mat şeffaf vernik ile cilalanmıştır. Ürün sergileme üniteleri sergilediği ürüne göre farklı en, derinlik ve yükseklikte olmakla birlikte; biçimsel olarak benzer tasarıma sahiptirler.

Resim 117’de yer alan vestiyer mobilyası, müze giriş bölümünde yer almaktadır. Ahşap bölümün yanında yer alan metal emanet kutularının yüzlerinde, SEKA geçmişine dair fotoğraflar yer almaktadır.



Resim 117: Yapı, müze işlevine dönüştürülürken eklenen vestiyer mobilyası. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 118, Resim 119 ve Resim 120, müze içinde yer alan sergileme ünitelerini göstermektedir. Görüldüğü gibi; farklı ölçülere sahip olmalarına rağmen, aynı tasarım diline sahip mobilyalar kullanılmıştır. Mobilyaların ahşap bölümleri ile camekân bölümlerinin boyutları, sergilenen ürün ölçülerine göre belirlenmiştir.



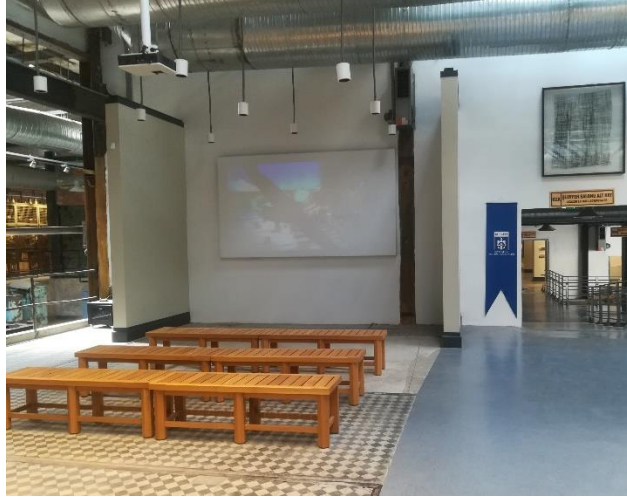
Resim 118: Müze içinde yer alan sergileme mobilyası-1. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)



Resim 119: Müze içinde yer alan sergileme mobilyası-2. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)



Resim 120: Müze içinde yer alan sergileme mobilyası-3. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)



Resim 121: Müze içinde yer alan oturma üniteleri-1. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)



Resim 122: Müze içinde yer alan oturma üniteleri-2. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 121 ve Resim 122’de müze içerisinde farklı yerlerde kullanılan oturma elemanlarının görselleri yer almaktadır. Görüldüğü üzere, müze genelinde bank tipinde oturma elemanı tercih edilmiştir. Oturma birimleri; renk ve doku olarak diğer mobilya ürünleri ile benzer özelliklere sahip olduğu için, mekânda tasarım bütünlüğünü sağlamaktadır. Ancak ölçüleri incelendiğinde, yalnızca yetişkinlere yönelik ürün tercihi yapıldığı görülmektedir. Kullanılan ürün; yüz kırk beş santimetre uzunluğa, kırk santimetre derinliğe ve kırk beş santimetre yüksekliğe sahiptir.

Dolayısıyla çocukların kullanımına uygun değildir. Müzenin, özellikle okullardan öğrenci gruplarını ziyarete kabul ettiği düşünülürse; bu durum, çözümü olan bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

2-Eklenen Diğer Donatı Elemanları:

Yeniden işlevlendirme çalışmaları doğrultusunda müze iç mekânında mobilyalardan başka; yönlendirme levhaları, kiosklar, güvenlik geçiş turnikeleri ve kâğıt heykeller gibi eklenen başka donatı elemanları mevcuttur.

Aşağıda, müze içerisinde kullanılmış farklı yönlendirme tabelası örnekleri yer almaktadır. Ham mdf üzeri ahşap kaplama malzeme ile üretilen tabelalar arasında, biçimsel farklılıklar söz konusudur. Kullanıldığı mekâna göre; kimi duvara sabitlenmiş, kimi askı aparatı ile tavandan asılmış, kimi de zemine oturmuş şekildedir. Resim 123'te yer alan tabela; altmış sekiz santimetre genişliğe ve yüz kırk santimetre yüksekliğe sahip olup, arka yüzünde ve alt tablasında, L şeklinde taşıyıcı görevi yapan metal saclar görülmektedir. Tabela, bu saclar üzerinden zemine ankre edilmiştir.



Resim 123: Zemine sabitlenmiş tabela örneği. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 124'te yer alan tabela örneği, taşıyıcı kolon üzerine yerleştirilmiştir. Görselde; tabelanın ön ve arka yüzünün görünüşünden belli olduğu üzere, tabela kolon üzerine şeffaf silikon ile yapıştırılmıştır.



Resim 124: Taşıyıcı kolon üzerine sabitlenmiş tabela örneği. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 125'te yer alan tabela örneği, duvar yüzeyine yerleştirilmiştir. Görselde belli olduğu üzere, tabelanın ön yüzünde herhangi bir vida izi bulunmamaktadır. Bu tabela örneği de, tıpkı kolon yüzüne yerleştirilen tabela örneği gibi, yüzeye silikon ile sabitlenmiştir.



Resim 125: Duvar yüzeyine sabitlenmiş tabela örneği. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 126’da yer alan tabela örneği; diğer örneklerde olduğu gibi silikon ile yüzeye yapıştırılmamış, tabela üst yüzeyindeki askı kancalarına eklenen metal zincirler ile yapıya sabitlenmiştir.



Resim 126: Askı aparatı kullanılmış tabela örneği. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Resim 127’de ise, müzeye eklenen bir başka donatı elemanı olan giriş bölümü güvenlik geçiş turnikeleri görülmektedir.



Resim 127: Giriş bölümüne eklenen güvenlik geçiş turnikeleri. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

SEKA Kâğıt Müzesi içerisine eklenen bir diğer donatı elemanı, mekân içerisinde çeşitli yerlerde kullanılan, farklı biçim ve ölçülere sahip kiosklardır. Kiosklarda kullanılan malzeme, ham mdf üzeri lake boya olmuştur. Kimi örneklerde, ekran bölümünü taşıyan metal dikmelerin olduğu görülmektedir. Ürünlerin zemine oturan bölümleri ise, metal süpürgelik ile çerçevelenmiştir.

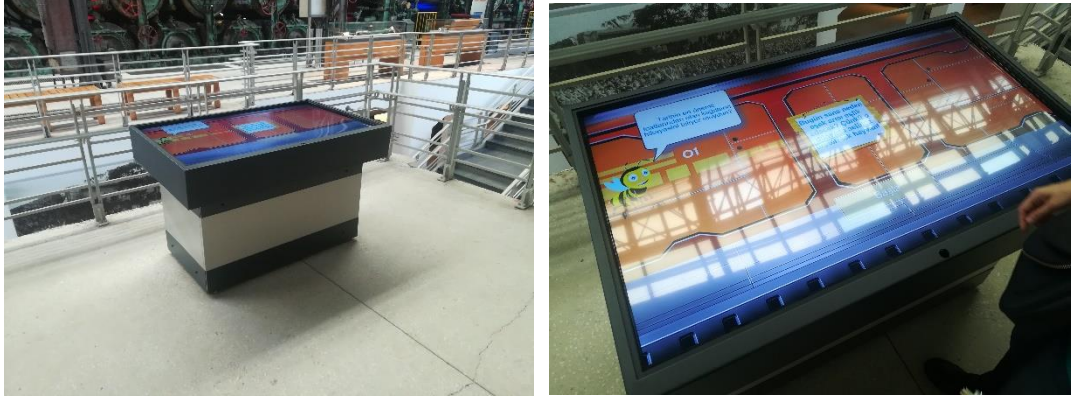
Resim 128’de; eni yüz yetmiş santimetre eninde, yüz on santimetre derinliğinde olan bir kiosk yer almaktadır. Ekran altında yer alan kaide yüksekliği elli üç, toplam yükseklik yüz kırk dört santimetredir. Görselde görüldüğü üzere; on yaş üzeri çocuklar ekranı rahatlıkla kullanabilmektedir. Ancak, ürün daha küçük yaştaki çocukların kullanımına uygun değildir.



Resim 128: Müze içinde yer alan kiosk örneği-1 (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

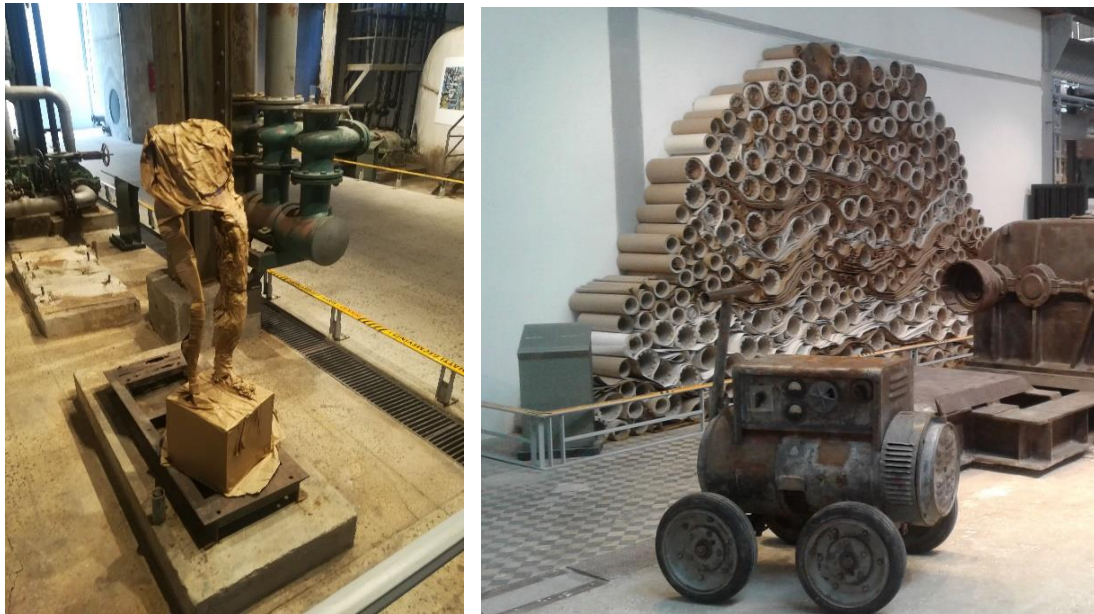
Resim 129’da; eni yüz yirmi dokuz, derinliği yetmiş sekiz, yüksekliği seksen iki santimetre olan bir başka kiosk örneği yer almaktadır. Bu örnek de, on yaş ve üzeri çocuklar için uygundur. Ancak ekran açılı değil düz bir biçimde durduğu için, tekerlekli sandalye kullanan bir yetişkin için yeterli ergonomiye sahip değildir. Bu

nedenle müzede yer alan kiosk tasarımlarının, her kullanıcıya uygun olmadığı söylenebilir.



Resim 129: Müze içinde yer alan kiosk örneği-2 (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Müzesi içerisinde çeşitli bölümlerde yer alan kâğıt heykeller, yeniden işlevlendirme çalışmaları ile birlikte eklenen bir diğer donatı elemanlarıdır. Sayı olarak çok fazla olmamakla birlikte, birbirinden farklı biçimler tercih edilmiştir. Resim 130'da, örnekleri görülebilir:



Resim 130: Müze içerisinde kâğıt heykel örnekleri. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

4.2.5. Diğer Müdahaleler

Bir endüstriyel miras olan *SEKA I. Kâğıt Fabrikası*, “*SEKA Kâğıt Müzesi*” olarak yeniden işlevlendirilirken, bölüm boyunca görseller ile desteklenerek anlatıldığı üzere; mekânsal kurguya, strüktürel sisteme, tesisat ve aydınlatma sistemine yönelik müdahalelerde bulunulmuş ve mekâna, farklı amaca hizmet eden donatı elemanı ilaveleri olmuştur. Tüm bu sınıflandırmalara dâhil edilmemiş, yapıya yönelik gerçekleşen farklı müdahaleler de söz konusudur. Aşağıda örnek resimler ile yapılan diğer müdahaleler kısaca anlatılmıştır:

Yapının giriş bölümü, yeniden işlevlendirme kapsamında değişikliğe uğramıştır. Resim 131’de görüldüğü üzere; giriş cephesine yapılmış bir eklenti söz konusudur. Çelik taşıyıcı dikmeler ile üzerinde mekân isminin yer aldığı bölüm, yapı fabrika işlevindeyken mevcut durumda değildir. Ayrıca Resim 132’de detay fotoğrafı yer alan camlı otomatik giriş kapıları, yine yeniden işlevlendirme müdahaleleri sırasında yapılan değişikliklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.



Resim 131: SEKA Kâğıt Müzesi Giriş Cephesi. [URL-48]



Resim 132: Müze giriş kapısı. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Fabrika yapısı; yeniden işlevlendirme sürecine kadar belli bir süre boyunca atıl durumda kaldığı için, mevcut pencere doğramalarında kırılmış veya hasar görmüş camlar meydana gelmiştir. Yapıya yönelik müdahaleler kapsamında bu camlar yenilenmiş ve bundan başka kimi pencerelerde, cepheden algılanacak biçimde değişikliklere gidilmiştir. Resim 133'te yer alan örnekte; görselin sol tarafında cepheden bir görünüş ve sağ tarafında ise iç mekândan bir görünüş yer almaktadır. Görüldüğü gibi yapı yeniden işlevlendirilirken, orijinal pencere doğramalarından farklı görünümelerde pencere doğramaları kullanılmıştır. Bu durum, yapının özgün cephe özelliğinin değişmesine sebep olmuştur. Yapılan bu hamle ile yeniden işlevlendirme çalışmalarının bütününde olabildiğince gözetilen “olduğu gibi koruma” anlayışına tezat bir durum meydana getirilmiştir.

Resim 134'te örneği görüldüğü üzere, özgün hali korunmayıp değiştirilen kimi pencere doğramalarında perde kullanımı tercih edilmiştir. Mekân içinde kullanılan tek tekstil malzemesi, kullanılan bu zebra stor perdeler olmuştur. Resimde görünen alan, geçici sergiler için kullanılan bölümdür. Bu bölümde, gerek duyulduğunda dışarıdan gelen gün ışığını kesebilmek için perde kullanımı tercih edilmiştir.



Resim 133: Orijinal halleri korunmamış, yenilenmiş pencere doğraması örnekleri
(Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)



Resim 134: Geçici sergi bölümünde kullanılan zebra stor perdeler. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

SEKA Kâğıt Müzesi iç mekânı analizinde; olduğu gibi korunan öğeler konu başlığında, korunan zemin döşemelerinden örnekler verilmiştir. Bu noktada; iç mekânda kimi zemin döşemelerinin yenilenmesi, yapıya yönelik bir diğer müdahale

olarak yer almaktadır. Resim 135 ve Resim 136’da yenilenen zemin bölümlerinden örnekler yer almaktadır. Yeni zemin malzemesi seçiminde, farklı bölümlerde farklı malzeme tercihi söz konusu olmuştur.



Resim 135: Epoksi zemin döşemesi. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)



Resim 136: Kauçuk zemin döşemesi. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Müze içerisinde orijinal haline en yakın biçimde korunmaya çalışılan bir diğer yapı birimi, tavan örtüsüdür. İlgili konu başlığında, korunan bölümler için görsellere

yer verilmiştir. Aşağıda Resim 137’de ise; yeniden işlevlendirme çalışmaları sırasında yapılan bir müdahale olarak, kartonlu alçı plaka ile kapatılan bölüm örnekleri yer almaktadır. Fotoğraflar, müzenin giriş bölümüne aittir.



Resim 137: Kartonlu alçı plaka ile kapatılan tavan örnekleri. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Yeniden işlevlendirme çalışmaları sırasında yapılan bir diğer müdahale, oluşturulan seyir terasıdır. Yeniden işlevlendirme çalışmaları sırasında; çatının bir bölümü, üzerinde gezilebilir hâle getirilmiş, eklenen korkuluklar ile seyir terası müze bünyesine dâhil edilmiştir. Resim 138 ve Resim 139’da seyir terasının genel görünümü ile manzarasına dair görseller yer almaktadır.



Resim 138: Seyir terasının görünümü. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)



Resim 139: Seyir terasından görünen manzara. (Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

SONUÇ

Bu çalışmada; ülkemizde sanayileşmenin gelişmesinde önemli bir pay sahibi olan, Türkiye'nin ilk kâğıt fabrikası olarak inşa edilen yapının, yeniden işlevlendirme sonrası durumunun, iç mekân ağırlıklı olmak üzere, analiz edilip değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Yerinde gözlem ve fotoğraf ile belgeleme yöntemi kullanılmıştır.

Türkiye'de kâğıt sanayinin gelişmesine öncülük etmiş *SEKA I. Kâğıt Fabrikası*; özelleştirme kapsamına alınıp kapatıldıktan sonra, büyük çaplı bir endüstriyel dönüşüm projesinin bir parçası olmuştur. Yapısal ve mekânsal durumunun uygunluğu, sahip olduğu tarihi ve endüstriyel değer, uzun süre terk edilmiş durumda bırakılmış olmasına rağmen genel durumunun büyük oranda iyi oluşu, kent içindeki konumu ve çalışır durumda olan ekipmanları bünyesinde barındırması gibi sebeplerden ötürü, yeniden işlevlendirme kapsamına alınan bir endüstriyel miras örneği olmuştur. Fabrika yapısına, yeni işlev olarak “müze” seçilmiştir. Bu durum; endüstriyel miras ögesi olan yapıların, genellikle kamu yararına hizmet edecek şekilde yeniden işlevlendirildiği genellemesine uygun düşmektedir.

Birinci bölümde; endüstri ve endüstrileşme kavramları ile endüstri yapılarının özellikleri anlatılmış, zamanla endüstri yapılarının kültürel mirasın bir parçası olarak değer kazandığı belirtilmiş ve endüstriyel miras koruma yaklaşımları anlatılmıştır. Bu bağlamda yeniden işlevlendirme, endüstriyel miras korumak adına sıklıkla tercih edilen bir yöntem olarak ortaya çıkmıştır. İkinci bölüm ise; yeniden işlevlendirme kavramının, belirlenen alt başlıklar ile detaylı bir şekilde incelendiği bölüm olmuştur. SEKA kompleksine ait yapıların kimileri de; endüstriyel miras kapsamında, yeniden işlevlendirilerek toplumsal hayata tekrar dâhil edilmiştir.

Üçüncü bölümde kuruluşu, tarihçesi ve genel yapısı hakkında bilgi verilen fabrika yapısının; yeniden işlevlendirme kapsamında yaşadığı değişim, çalışmanın dördüncü bölümünde ayrıntılı bir biçimde anlatılmıştır. İç mekânda olduğu gibi korunan öğeler ve iç mekâna yönelik yapılan müdahaleler olmak üzere iki ana başlık

belirlenmiş; bu başlıklar altında, yerinde yapılan incelemeleri yansıtan görsellerle desteklenen analizlere yer verilmiştir. Tüm bu çalışma sonucunda; fabrika yapısının yeniden işlevlendirilmesi ile dönüştürülen *SEKA Kâğıt Müzesi*'nin yapısal durumu ve genel işleyişi hakkında, aşağıda yer alan şu değerlendirmelere varılmıştır:

- Yapı yeniden işlevlendirilirken; özgün hâline yakın biçimde koruma kaygısının taşındığı, yapılan incelemeler sonucunda görülmüştür. 4.1. numaralı ilgili bölüm başlığında yer aldığı üzere, yapının mevcut strüktür sistemi büyük oranda korunmuş, herhangi bir sistemsel değişikliğe gidilmemiş; zemin döşemesi, tavan örtüsü ve duvarlarda, yenilenen bölümler olmakla birlikte, orijinal hâlleri ile korunan bölümlere yer verilmiş; yapının iç mekânında fabrika dönemine ait makine benzeri ekipmanlar sergilenmiş, aynı zamanda o dönem kullanılan mobilyaların da bir kısmı, müze içerisinde yeniden değerlendirilmiştir. Endüstriyel mirasa sahip çıkmak adına gerçekleştirilen tüm bu koruma çabaları içinde, bazı eksikliklerin olduğu düşünülmektedir. Özellikle korunan yapı birimlerinin gerekli temizlik ve tadilat işlemlerine tabi tutulmasına rağmen, geçen zamanla birlikte yıpranma payına sahip olduğu göz önünde bulundurulursa, başka önlemler alınması gerektiği düşünülmektedir. Örneğin; fabrika döneminden kalma beton zeminler için kimyasal silme yapılması, daha uzun ömürlü bir kullanım için uygun olacaktır. Mekân içinde sirkülasyona engel olmayacak biçimde, kimi zemin örneklerinin küçük birer bölümlerinin üzerinde gezilmesi engellenecek şekilde ayrılması, daha uzun süre koruma adına alternatif bir seçim olabilir. Ayrıca yıpranmanın ileri seviyeye vardığı noktada, ziyaretçi sınırı getirilmesi de mevcut yapı birimleri korumak adına alternatif bir çözüm olabilir.
- Müze içinde kullanılan mobilyalar incelendiğinde; farklı ölçülere sahip olmakla birlikte tek tipten oluşan, sübjektif bir görüş olarak tasarım yönünün fazla kuvvetli olmadığı düşünülen ürünlerin tercih edildiği görülmüştür. Bu mobilyalar yerine kullanılabilecek bir alternatif olarak; Resim 140 ve Resim 141'de örnek görselleri bulunan, *Natural History Museum Vienna* yapısında yer alan sergileme ünitelerinin uygun olduğu

düşünülmektedir. Bu örneklerde; *SEKA Kâğıt Müzesi*'nde yer alan mobilyalara benzer şekilde, ahşap ve cam malzeme kullanılmıştır. Malzeme seçimi, kâğıt müzesinde sergilenmek istenen ürünler için uygundur. Örnek verilen mobilyalar; müzede tercih edilenler gibi yalın ve anlaşılır bir çizgide olmasına rağmen, daha kuvvetli bir tasarım anlayışına sahiptir ve aynı tasarım dili farklı biçimlerde kurgulanabilmiştir. Bu durum; mobilyalarda temel çizgiyi bozmadan, alternatif ürüneler yaratmaya imkân sağlamıştır. Bu bağlamda; *SEKA Kâğıt Müzesi* için tercih edilebilir bir örnek olduğu düşünülmektedir.



Resim 140: *Natural History Museum Vienna*'da yer alan sergileme üniteleri. [URL-49]

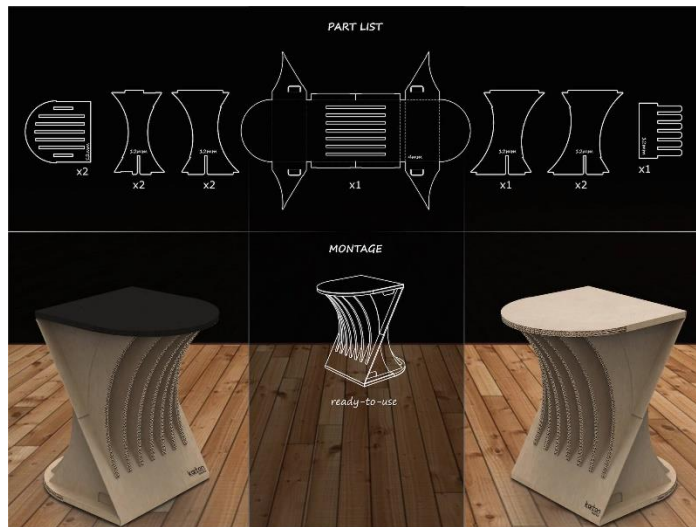


Resim 141: *Natural History Museum Vienna*'da yer alan bir diğer sergileme ünitesi. [URL-49]

- Müze mobilyaları ile ilgili bir diğer öneri; kâğıt mobilya kullanmasının uygun olabileceği yönündedir. Ekolojik bir malzeme olan kâğıt, hem sürdürülebilirlik anlayışına uygundur hem de geri dönüştürülebilir bir malzemedir. Geleneksel mobilya anlayışındansa, kâğıt malzemenin kullanımı ile yüksek dayanımlı, hafif ve ekonomik mobilyalar üretmek mümkündür. Kâğıt veya kartondan yapılmış mobilya kullanımı, başrolün “kâğıt” olduğu bir müze için son derece uygun bir tercih olacaktır. Resim 142 ve Resim 143’te çeşitli kâğıt mobilya örnekleri yer almaktadır:



Resim 142: *Giorgio Caporaso*’ya ait mukavvadan üretilmiş mobilya örnekleri. [URL-50]



Resim 143: *Mordag Design* ofisine ait *kartonworks* serisine ait mobilya örneği. [URL-51]

- Müzede yer alan mobilyaların kullanımında dikkat çeken bir diğer husus; müze içinde, zemine oturan mobilyaların tercih edildiği olmuştur. Resim 144'te *Maxxi Museum* yapısı içinde yer alan örnek tasarımda görüldüğü gibi; tavandan asılan bir sergileme ünitesinin kullanılmasının, mekân içinde çeşitlilik sağlamak adına doğru bir hamle olarak tercih edilebileceği düşünülmektedir. Çelik taşıyıcı sisteme sahip olan yapı, tavanında yer alan metal kirişleri ile hem bu tarz bir sergileme için uygun altyapıya sahiptir, hem de sergileme ünitelerinde kullanılacak metaller, yapının genel strüktürü ile uyum oluşturabilir.



Resim 144: *Maxxi Museum* yapısı içerisinde yer alan, tavandan asılarak kullanılmış bir sergileme ünitesi örneği. [URL-52]

- SEKA Kâğıt Müzesi'ne; ilave edilen bir diğer donatı elemanı 4.2.4. numaralı konu başlığında anlatıldığı ve Resim 130'da örnek görselinin verildiği üzere kâğıt heykellerdir. Ancak yapılan incelemelerde tespit edilmiştir ki; yapı içinde kullanılan kâğıt heykel sayısı oldukça az, hatta sınırlı sayıdadır. Oysa kâğıttan üretilmiş özgün ve farklı heykelsi formlar ile çeşitli objeler, müze iç mekânını zenginleştirecek ve müzenin çekim merkezi olmasına katkı sağlayacak öğeler olacaktır. Resim 145'te *Richard Sweeney* tarafından tasarlanmış ve 2017/2018 yılları arasında Kore'de sergilenmiş bir kâğıt heykel örneği görülmektedir. Resim 146'da ise, yine

aynı sanatçının tablo şeklinde sergilediği kâğıt ürünler yer almaktadır. Görsellerde yer alan örnekler gibi, müzeye ilave edilecek kâğıt hammaddeli heykel vb. ürünler, mekânı daha zengin bir hâle getirecektir.



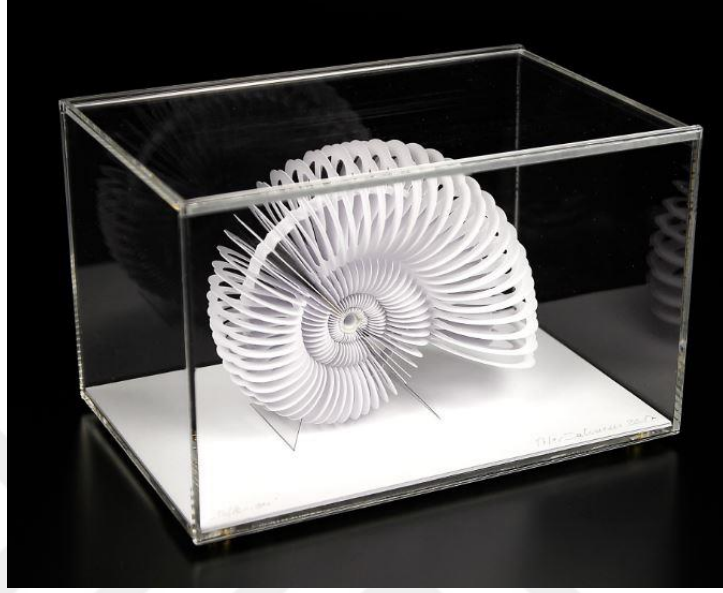
Resim 145: *Richard Sweeney*’e ait kâğıt heykel örneği. [URL-53]



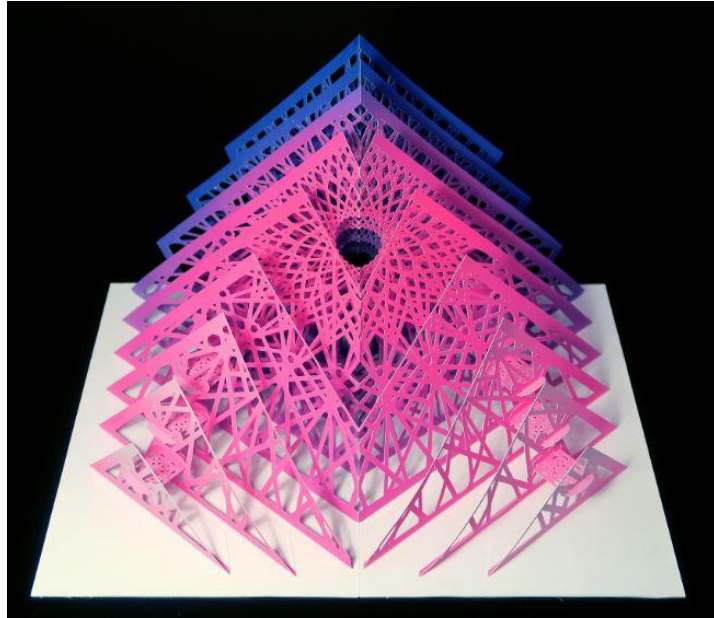
Resim 146: *Richard Sweeney*’e ait kâğıttan üretilmiş, tablo şeklinde sergilenen ürünler. [URL-53]

Resim 147’de ise; *Peter Dahmen* tarafından 2017 yılında tasarlanmış, akrilik bir kutu içinde sergilenen, kâğıttan üretilmiş bir obje örneği yer almaktadır. Resim 148, aynı sanatçının bu sefer renkli kâğıtlar kullanarak yarattığı bir örnektir. Tüm bu görsellerde yer alan objelere benzer ürünlerin tercih edilip

müzeye ilave edilmesinin, kâğıdın kullanım çeşitliliğini yansıtmak ve sergilemek adına doğru bir hamle olacağı düşünülmektedir.



Resim 147: *Peter Dahmen*'e ait kâğıttan üretilmiş bir obje örneği. [URL-54]



Resim 148: *Peter Dahmen*'e ait renkli kâğıtlardan üretilmiş bir başka obje örneği. [URL-54]

- Yeniden işlevlendirme sonucu oluşturulan müze yapısı içerisinde; yer ve yönlendirme tabelaları mevcut olmasına rağmen, kullanılan yönlendirme elemanları, oldukça geniş bir hacme sahip olan bu yapı için yeterli olmamıştır. Fabrika işlevinden kalan 3 ana bölüm; müze işlevinde kendi içinde bölümlendirildiğinden, sergilenen makinelerin büyüklüğünün de etkisi ile yapıyı bütünsel olarak algılamak zor olabilmektedir. Bu nedenle, gezi güzergâhının yeniden çalışılması, yönlendirme için daha fazla tabela kullanılması uygun olacaktır. Ayrıca; fabrika dönemine atıfta bulunan kısa açıklamaların yer alabileceği, giriş bölümünden temin edilebilecek bir plan şemasının olması, müze ziyaretçileri için daha verimli bir deneyim sağlayabilecektir.
- *SEKA Kâğıt Müzesi* bünyesinde satış birimi olarak kullanılacak bir mekân düşünülmemiştir. SEKA'ya dair anı niteliğinde ürünlerin veya kâğıttan üretilmiş objelerin satışının yapılabileceği bir bölüm oluşturmak; hem maddi kazanç sağlayabilir, hem de müzenin “yaşayan bir müze” olmasına katkı sağlayabilir. Bunun için giriş ve çıkışın sağlandığı ana kapıya yakın bir alan tercih etmek, uygun olacaktır. Resim 149 gezi güzergâhının son noktası olan geçici sergi bölümüne aittir. Görselde yer alan sahne platformu yerine, satış standının konumlandırılmasının daha doğru olacağı düşünülmektedir. Çünkü geçici sergiler; sürekli olarak aktif durumda olmadığından, sahne ihtiyacı sürekli değildir. Bu bağlamda önerilen alan, müze içerisinde aktif çalışacak bir satış birimi için daha uygun olabilir. Satış birimi için bir diğer mekân önerisi ise; giriş bölümünde güvenlik elemanları için oluşturulan bölüm ile vestiyer bölümü arasında kalan alandır. Resim 150’de görülebileceği üzere; bu bölüm hemen giriş cephesi önünde yer alması sebebiyle, hem doğal ışıktan yararlanılabilecek bir alandır hem de sirkülasyonun yoğun olduğu bir bölümdür. Dolayısıyla, satış biriminin yerleştirilebileceği uygun bir alan olabilir.

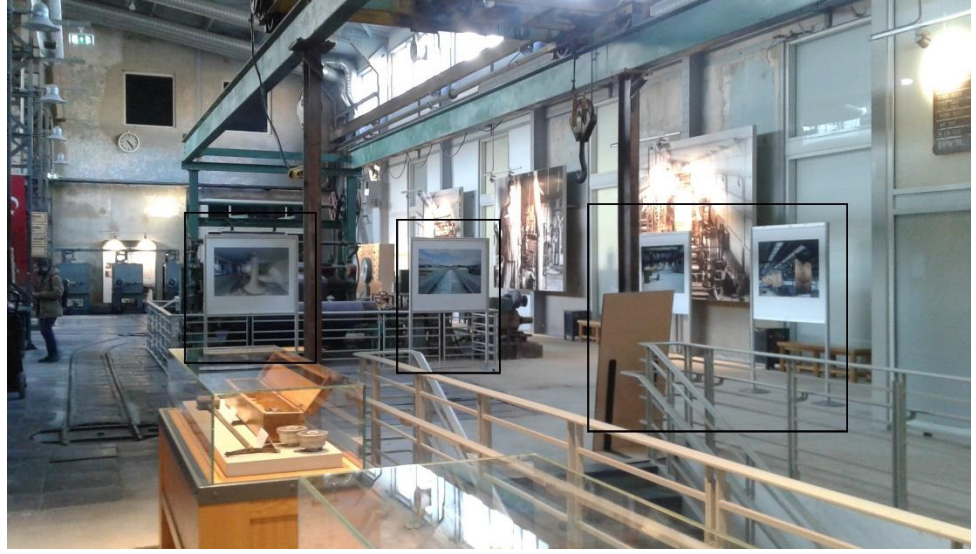


Resim 149: Satış birimi için mekân önerisi: Geçici sergi salonundan bir bölüm.
(Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)



Resim 150: Satış birimi için mekân önerisi: Güvenlik ile vestiyer arası bölümü.
(Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

- *SEKA Kâğıt Müzesi* bünyesinde, geçici sergiler yer almaktadır. Resim 151’de, müzede yer verilen bir resim sergisinden görsel yer almaktadır:



Resim 151: Müze içinde yer verilen bir resim sergisinden görünüm.

(Kaynak: Yazarın fotoğraf arşivinden alınmıştır.)

Görüldüğü üzere; sergilenen ürünler mekân içinde kaybolmuş, algılanmakta güçlük çekilmektedir. Resimlerin asılı olduğu panolar çok cılız kalmakla birlikte, sergilenen ürünlere yönelik direkt aydınlatma elemanları kullanılmamıştır. Bu gibi bir organizasyonda kullanılmak üzere; her bir resim veya resim grubu için, daha büyük ve koyu renkli bir fon ünitesi kullanmak ve ürünleri doğru bir şekilde aydınlatmak, sergilenen ürünü daha fazla ön plana çıkarmış olacaktır. Böylece geçici sergi süresi boyunca ziyaretçi sayısı artmış olacak, ziyaretçiler yalnız sergilenen ürünleri değil, endüstriyel miras örneği olan yapıyı da gezme imkânına sahip olacaktır.

- Yeniden işlevlendirilen bir yapı olan *SEKA Kâğıt Müzesi*'nin işleyişi ve mekân kurgusuna yönelik bir diğer öneri, katılan SEKA Çalıştayı'nda gelmiştir. Fabrika döneminden kalan ve müze içinde sergilenen 2 numaralı kâğıt makinesinin, işler durumda olduğu tez içinde belirtilmiştir. Müze içinde küçük çaplı dahi olsa kâğıt üretiminin devam etmesi, buna hizmet edecek bir mekân yaratılması; hatta Kâğıtçılık Meslek Yüksek Okulu gibi bir kurum ile ortak proje doğrultusunda ilerlenmesi, müzeyi daha aktif bir hale getirip, değerini arttıracaktır.

Endüstri mirası yapıları; taşıdıkları mimari, teknolojik ve kültürel değerler ile yeniden işlevlendirmeye en uygun yapı çeşitlerinden biridir. Geçmişin izlerini taşıyan bu yapılara; yeni işlev kazandırıp gelecek kuşaklara aktarmak, sağladığı toplumsal yararlarla günümüzde oldukça önem kazanmış bir konudur. Ülkemizde ise; henüz yeni sayılabilecek bir anlayış olan, “endüstri yapılarının kültürel miras olarak değerlendirilmesi” konusunda, yeniden işlevlendirilen *SEKA* kompleksi önemli bir örnek teşkil etmektedir. Yeniden işlevlendirme kapsamında iç mekân incelemesi yapıp değerlendirilen *SEKA Kâğıt Müzesi*; eksikleri olmasına rağmen, taşıdığı özgün endüstriyel izler ile oldukça başarılı sayılabilecek bir dönüşüm projesi örneği olmuştur. Kentsel belleği koruma adına da oldukça önemli bir konuma sahip olan bu tarihi yapı, yapılacak çeşitli ilavelerle daha iyi bir duruma gelme potansiyeline sahiptir. Zamanla yapılacak iyileştirmelerle *SEKA Kâğıt Müzesi* özelinde tüm endüstriyel dönüşüm projesinin; *Rahmi Koç Müzesi* ve *Santral İstanbul Endüstri Müzesi* örneklerinden sonra, *Avrupa Endüstriyel Miras Rotası'na* (ERIH) dâhil olabilecek altyapısı mevcuttur.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

- Ahunbay, Zeynep (1996). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. İstanbul: YEM Yayın
- Hasol, Doğan (2005). Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü. İstanbul: YEM Yayın
- Kocabaşoğlu, Uygur, Aydan Bulutgil, Fahrettin Çiloğlu, İlker Evrim Binbaş, Nesim Şeker (1996). Seka Tarihi Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi. Ankara: Tarih Vakfı

2. Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

- Akay, Emine Barbaros, Hilal Tuğba Örmecioğlu (2018). “Endüstri Yapılarının Kültürel Miras Olarak Değerlendirilmesi: Antalya-Tekirova Maden İşleme Tesisi Örneği”. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:11, Sayı:60, 488-498
- Ay, R.Bilge (2013). Özgün İşlevini Yitirmiş Endüstri Mirası Yapıların Yeniden Kullanımda Uygun İşlev Seçimi: İstanbul Çengelköy İspirto/Suma Fabrikası Örneği. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ayaz, Kader (2017). Terkedilmiş Endüstriyel Alanlarda Dönüşüm. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Beykent Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın, Elif Özlem Oral, Reyhan Çömlekçioğlu Kartal (2010). “Kocaeli Seka I. Kâğıt Fabrikası’nın Mimari Analizi ve Yeniden Kullanım Önerileri”. Tubaked, Sayı:8, 21-34
- Başa, Banu Apaydın (2007). Yapıların Otel Olarak Yeniden Kullanım Bağlamında Mekansâl Dönüşümlerinin Kavramsal ve Kuramsal Analizi. Sanatta Yeterlilik Tezi, T.C. Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Başkan, Seyfi (2016). “Türk Modernleşmesi ve Erken Cumhuriyet Döneminin ‘Milli Mimarlığı’”. Turkish Studies, Volume 11, Issue 13, 97-116
- Beyhan, Ş. Gülin, Ülkü Çelebi Gürkan (2015). “Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Bir Tespit Çalışması: Isparta Halı İpliği Fabrikaları ve Boyahaneleri”. Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks, Cilt:7, No:3, 79-102
- Büyükarıslan, Benay (2013). Endüstriyel Yapıların Yeniden İşlevlendirilme Tasarım Kriterleri ve İstanbul Örneği. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Beykent Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Büyükarıslan, Benay, E. Dilay Güney (2013). “Endüstriyel Miras Yapılarının Yeniden İşlevlendirilme Süreci ve İstanbul Tuz Ambarı Örneği”. Beykent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, Cilt:68(2), 31-58

- Cabarova, Lala (2017). “Tarihi Eserlerin Yeniden İşlevlendirilmesinde İç Mekan Tasarım Analizleri ve Bakü İçerişehir “Şirvanşahlar Sarayı Örneği”. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli
- Cengizkan, N. Müge(2012). “Sanayinin Terkettiği Alanlarda Yeniden Mimari”. Güney Mimarlık Dergisi, Sayı:8, 26-28
- Çakır, Hakan, Bilge Yıldırım Gönül (2015). “Tarihi Yapılarda Mekânsal Belleğin Korunması: İzmit Seka Selüloz ve Kâğıt Fabrikasının Dönüşümü”. Beykent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, Sayı:8(2), 85-110
- Dedeoğlu, Esin Fakıbbaba (2012). Tarihi Değer Taşıyan Kiliselerde Yeniden İşlevlendirme Sürecinin ve İç Mekân Çözümlerinin İrdelenmesi: Sivrihisar Ermeni Kilisesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Doğan, Mesut (2013). “Türkiye Sanayileşme Sürecine Genel Bir Bakış”. Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı:28, 211-231
- Emre, Ş.Bürkan (2008). Sanayileşme ve Sanayi Yapılarının Yeniden İşlevlendirilmesinin İstanbul’dan Örnekler Üzerinde Analizi. Yüksek Lisans Tezi, T.C Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Erdem, Ekrem (2016). “Sanayi Devriminin Ardından Osmanlı Sanayileşme Hamleleri: Sanayi Politikalarının Dinamikleri ve Zaafiyetleri”. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:48, 17-44
- Engin, H. Emre (2009). Tarihi Yapıların Yeniden Kullanımında İç Mekana Etkisinin İncelenmesi İçin Bir Yöntem Önerisi; İstanbul Endüstri Yapıları Örneği. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Ergut, Elvan Altan (2009). “Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı: Tanımlar, Sınırlar, Olanaklar”. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt:7, Sayı:13, 121-130
- Gemici, Bahar (2011). Eski Endüstri Alanlarının Yeniden İşlevlendirilmesinde Kentsel Kalite ve Değer Artışına İlişkin Kullanıcı Algısı: İzmit-Sekapark Örneği. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Giray, Kıymet (2009). T.C. Kültür Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi, Sanat Tarihi Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi, Ankara.
- Gün, Ahmet (2014). Kıyılarda Yer Alan Eski Endüstri Alanlarının Değerlendirilmesi: Paşabahçe Cam Fabrikası İçin Yeniden Kullanım Önerisi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Güzel, Dilek (2010). Kentsel Yenileme Bağlamında Endüstri Alanlarının Dönüşümü ve Tarihi Seka Fabrikası Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.
- Hakyemez, Bengü (2014). Eminönü Hanlarının Yeniden İşlevlendirilmesi Kapsamında Değerlendirilmesi: IV. Vakıfhan. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Beykent Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- İnan, Zeynep (2013). İşlevini Yitirmiş Tarihi Yapıların Büro Yapılarına Dönüştürülmesindeki Mekânsal Sorunlar. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Kandemir, Özge (2013). Kültürel Miras Kapsamındaki Yapıların Çağdaş Yaklaşımlarla Müze İşlevine Adaptasyonlar: “Yeni” Mekânsal Deneyimler. Sanatta Yeterlilik Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir.
- Karaca, Ferhat, Alagha Omar, Gören Salim (2009). “Bir Derleme Çalışması: İç Ortam Hava Kalitesinin Müzeler ve Tarihi Binalar Envanterinde Bulunan Eserlere Etkilerinin Araştırılması, Risk Değerlendirilmesi ve Uygun Kontrol Sistemlerinin Önerilmesi”. IX. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi, 599-608
- Kariptaş, Fatih (2010). Endüstri Mirası Kapsamındaki Yapıların Günümüz Şartlarında Değerlendirilmesi ve Kasımpaşa Tuz Ambarı Örneği. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kartal, Reyhan Çömlekçioğlu (2009). Seka 1. Kağıt Fabrikası’nın Mimari Analizi ve Çağdaş Hayata Adaptasyon İçin Öneriler. Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Gebze.
- Kasap, Handan Özşirkintı (2014). "Endüstri Yapılarının Dönüşümü Sonucunda Ortaya Çıkan Loft Yapıları ve Estetik". Artium Cilt:2, Sayı:2, 151-164
- Kaşlı, Bilge (2009). İstanbul’da Yeniden İşlevlendirilen Korumaya Değer Endüstri Yapıları ve İç Mekân Müdahaleleri: Santraistanbul Örneği. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kılıç, Enes Can (2015). Tarihi Yapılar İçin Yeniden İşlevlendirme Kriterleri ve Ali Paşa Hanı Örnekleme. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kocabıyık, Yağmur (2014). Yeniden İşlevlendirme Kavramı ve Bu Kapsamda Taşkılla Binasının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Maltepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kona, Seçil (2015). Paşalimanı Un Fabrikası ve Yeniden İşlevlendirme. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Maltepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Köksal, T. Gül (2005). İstanbul’daki Endüstri Mirası İçin Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Köksal, Gül (2012). “Endüstri Mirasını Koruma ve Yeniden Kullanım Yaklaşımı”. Güney Mimarlık Dergisi, Sayı:8, 18-23
- Köksal, T. Gül, Zeynep Ahunbay (2006). “İstanbul’daki Endüstri Mirası İçin Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri”. İtü Dergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım, Cilt:5, Sayı:2, Kısım:2 125-136
- Köktaş, Altuğ Murat, Ali Gökhan Görçek (2016). “Endüstri Devrimi ve Osmanlı İmparatorluğu: Askeri Fabrikalaşma Örneği”. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:9(4), 95-105
- Kuyrukçu, Zafer, Emine Yıldız Kuyrukçu (2017). "Tarihi ve Kültürel Süreklilik Bağlamında Sait Bektimur Evinin Yeniden Kullanımı". Artium Cilt:5, Sayı:2, 38-50
- “Kültürel Miras Yönetimi” (2011). T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2126, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1154, Eskişehir.
- Mühendis ve Makine Dergisi, Cilt:48, Sayı:571, Sayfa:49-50

- Nart, Duygu (2015). İstanbul’da Endüstri Yapılarında Gerçekleşen Dönüşümlerin Mekânsal Açıdan İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özen, Hamiyet, Arzu Sert (2006). “Karadeniz’de Unutulan Endüstri Mirası”. Gazi Üniversitesi Müh. Mim. Fak. Dergisi, Cilt:21, No:3, 499-508
- Piran, Dilara (2016). Endüstri Yapılarının Yeniden İşlevlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Salbacak, Salih (2007). Tarihi Binaların Yeniden Kullanımlarında “Hacopulo Pasajı” Örneği. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Saygı, Halis (2008). Kent İçi Endüstri Alanlarının Dönüşümüne Bir Model: İzmit Sekapark. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sazak, Nilgün Rengin (2016). Yeniden İşlevlendirilmiş Tarihi Yapıların Letonya-Türkiye Örnekleri Bağlamında Sostokültürel Sürdürülebilirliğe Katkısının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Selçuk, Mustafa (2006). Binaların Yeniden İşlevlendirilmesinde Mekânsal Kurgunun Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Sinan, Seda (2011). Tarihi Binaların İşlev Değişiminin Yıldız Sarayı Müzesi Örneği Üzerinden Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Susam, Esin (2010). Osmanlı Sanayileşme Hareketleri ve Teşvik-i Sanayi Kanunu. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Şahin, Sena (2018). “Mobilya Tasarımında Ekolojik Malzeme Açısından Kâğıt Kullanımı”. Mimarlık ve Yaşam Dergisi, Sayı: 3(1), 53-61
- Şimşek, Eylem (2006). Endüstri Yapılarının Kültürel Miras Olarak İrdelenmesi ve Değerlendirilmesi: İzmir Liman Arkası Bölgesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Taner, Sezin (2011). İstanbul Endüstri Yapılarının “Loft” Kavramı Çerçevesinde Yeniden İşlevlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Terzi, Harun, Sabiha Oltulular (2004). “Türkiye’de Sanayileşme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensel İlişki”. Doğu Üniversitesi Dergisi, Sayı:5(2), 219-226
- Uçar, Belma (2013). Endüstriyel Miras ve Yeniden İşlevlendirme Kavramları Kapsamında Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası’nın İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Uzun, Murat (2014). “Endüstri Alanı Dönüşüm Projesi Sekapark’ın (Kocaeli-İzmit) Kıyı Kullanımına Etkisi”. Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı:30, 154-179
- Yazıcı, Kübra (2015). Endüstriyel İç Mekânların Yeniden Tasarım İlkeleri ve Kullanım Koşulları. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, İrem (2016). İstanbul Kapalı Sarmaçlarının İşlevsel Dönüşümünün Mekânsal Bağlamda İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Beykent Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Yurtoğlu, Nadir (2017). “Cumhuriyet Döneminin Öncü Bir Sanayi Kuruluşu: İzmit Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları Müessesesi (1936-1960)”. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı:60, 341-372

3. **Elektronik Kaynaklar**

- <http://www.tdk.gov.tr/>
- <http://www.iktisatsozlugu.com/>
- <http://sekakagitmuzesi.com/>
- <https://www.kocaelidayanisma.org/tr/anasayfa/>
- <https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/news/kultur/15/seka-kagit-muzesini-hala-gezmediniz-mi/30656>
- <http://www.arkitera.com/>
- <https://www.cemberlitashamami.com/tarihce/>
- Kariptaş, Füsun Seçer (2013). “Barcelona’da Bir Yeniden İşlevlendirme Örneği: Tarihi Arena Nasıl AVM Oldu?”. Mimarlık Dergisi Sayı:370
<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=384&RecID=3106> Erişim Tarihi: 11/03/2019
- Saner, Mehmet (2012). “Endüstri Mirası: Kavramlar, Kurumlar, Türkiye’de Yaklaşımlar”. Sayfa:53-66
https://www.researchgate.net/publication/255686097_Endustri_Mirasi_Kavramlar_Kurumlar_ve_Turkiye'deki_Yaklasimler_Mehmet_Saner
- Us, Fatih (2014). “Bir 19. Yüzyıl Endüstri Mirasının Yeniden Kullanımı: “Samsun Tekel Tütün Fabrikası”nın “Bulvar Samsun Projesi”ne Dönüşümü”. Mimarlık Dergisi Sayı:377
<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=391&RecID=3402> Erişim Tarihi: 19/03/2019
- [URL-1] <https://www.tarihnotlari.com/buhar-makinasinin-gelisimi/> Erişim Tarihi: 28/03/2019
- [URL-2] <http://webders.net/95/sanayi-devriminin-temeli-buhar-makinesi.html> Erişim Tarihi: 28/03/2019
- [URL-3] <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/3/33/SS-Savannah.jpg/300px-SS-Savannah.jpg> Erişim Tarihi: 28/03/2019
- [URL-4] <https://www.kimnezamanicatetti.com/lokomotif/> Erişim Tarihi: 28/03/2019
- [URL-5] https://www.google.com/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fwww.history.com%2Fimage%2Ft_share%2FMTU3ODc5MDg2NzA0NTY3NjI1%2Fpostcard-of-ford-motor-companys-river-rouge-plant.jpg&imgrefurl=https%3A%2F%2Fwww.history.com%2Ftopics%2Findustrial-revolution%2Findustrial-revolution&docid=RfK3Xh4gdDaYGM&tbnid=JVpIazTInFvEoM%3A&vet=10ahUKEwj66vJy6XhAhV18eAKHUrWbkkQMwhBKAMwAw..i&w=1200&h=741&bih=608&biw=1366&q=industrial%20revolution&ved=0ahUKE

wjt66vJy6XhAhV18eAKHUrwBkkQMwhBKAMwAw&iact=mrc&uact=8
Erişim Tarihi: 28/03/2019

- [URL-6] <http://herekeli.com/hereke/herekede-zaman-tuneli/herekede-zaman-tuneli-1-bolum/> Erişim Tarihi: 31/03/2019
- [URL-7] <http://www.hereke.com/images/weavers2.jpg> Erişim Tarihi: 31/03/2019
- [URL-8] <http://inciraltitarih.com/ataturkun-mirasi-alpullu-seker-fabrikasi-yeniden-aciliyor/> Erişim Tarihi: 01/04/2019
- [URL-9] <http://www.sivas.li/2016/05/sivas-cimento-fabrikas.html> Erişim Tarihi: 01/04/2019
- [URL-10] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9b/Lombe%27s_Mill_print_Darley-Factory_p105.png Erişim Tarihi: 04/04/2019
- [URL-11] https://i.dailymail.co.uk/i/pix/2016/11/24/19/3AB9740E00000578-3969174-image-m-50_1480014216218.jpg Erişim Tarihi: 04/04/2019
- [URL-12] <https://cdn.britannica.com/s:500x350/52/12552-004-4BDAFDC8.jpg> Erişim Tarihi: 05/04/2019
- [URL-13] <https://www.thevintagenews.com/wp-content/uploads/2017/01/The-Crystal-Palace-in-London.jpg> Erişim Tarihi: 05/04/2019
- [URL-14] <https://gezimanya.com/sites/default/files/ozel-yazi/resimler/0001.jpg> Erişim Tarihi: 14/04/2019
- [URL-15] https://cdn-images-1.medium.com/max/1200/1*TZF-JtSn2PBk1R4dq8gZPw.jpeg Erişim Tarihi: 14/04/2019
- [URL-16] <https://www.arts-et-metiers.net/sites/arts-et-metiers.net/files/assets/images/homeeglise.jpg> Erişim Tarihi: 14/04/2019
- [URL-17] <https://seyahatdergisi.com/wp-content/uploads/2015/09/Cemberlitas-Hamami-681x347.jpg> Erişim Tarihi: 10/05/2019
- [URL-18] https://www.google.com/search?q=%C3%BCsk%C3%BCp+kenzo+tange&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwj5p8T3-JHiAhWDwqYKHbzcCBcQ_AUIDigB&biw=1366&bih=657#imgsrc=gpTpBK0ivQ96vM: Erişim Tarihi: 10/05/2019
- [URL-19] <https://io9.gizmodo.com/what-happens-when-a-japanese-architect-designs-a-balkan-1631118308> Erişim Tarihi: 10/05/2019
- [URL-20] https://gezimanya.com/sites/default/files/styles/650xheight/public/dre1_2_dresden.jpg?itok=nfMEWB3u Erişim Tarihi: 26/04/2019
- [URL-21] http://2.bp.blogspot.com/-sIRtmm_PgmQ/WL4IjtLf3vI/AAAAAAAAAEJk/hZM61wdSrY011y9FXSAB5WL4JZSpZBu6ACK4B/s1600/Pasted%2BImage%2B0.jpeg Erişim Tarihi: 26/04/2019

- [URL-22]
https://museodicastelvecchio.comune.verona.it/nqcontent.cfm?a_id=42555&t=museo Erişim Tarihi: 23/04/2019
- [URL-23]
https://i.yerebatan.com/2/640/360/storage/files/images/2018/11/21/1-0ZT6_cover.jpg Erişim Tarihi: 23/04/2019
- [URL-24]
<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=384&RecID=3106> Erişim Tarihi: 23/04/2019
- [URL-25]
<https://i2.wp.com/pbs.twimg.com/media/CVzSn03WcAABMrn.jpg?resize=533%2C386&ssl=1> Erişim Tarihi: 23/04/2019
- [URL-26] <http://www.pariste.net/wp-content/uploads/2014/01/Orsay-Muzesi-Musee-d-Orsay-Orsay-Museum-Pariste.Net-05.jpg> Erişim Tarihi: 23/04/2019
- [URL-27] <https://tiyatrolar.com.tr/files/location/m/msgsu-toplane-i-amire-kultur-sanat-merkezi/gallery/473/msgsu-toplane-i-amire-kultur-sanat-merkezi-473.jpg> Erişim Tarihi: 23/04/2019
- [URL-28] <https://pbs.twimg.com/media/Cxy8PxdXUAIfoR.jpg> Erişim Tarihi: 24/04/2019
- [URL-29] http://emlakansiklopedisi.com/images/wiki/sultanahmet-cezaevi-four-seasons-hotel-istanbul_%20144965.jpg Erişim Tarihi: 24/04/2019
- [URL-30] <https://blog.biletbayi.com/wp-content/uploads/2018/08/Hurrem-Sultan-Hamami.jpg> Erişim Tarihi: 10/05/2019
- [URL-31] <https://gezilmesigerekenyerler.com/wp-content/uploads/2015/11/Hasaki-Hurrem-Sultan-Hamami-03.jpg> Erişim Tarihi: 10/05/2019
- [URL-32] <https://gezipgordum.com/wp-content/uploads/2015/10/istanbul-Dolmabahce-sarayi.jpg> Erişim Tarihi: 10/05/2019
- [URL-33] <https://gezipgordum.com/wp-content/uploads/2015/10/Dolmabahce-sarayi-kristal-merdiven.jpg> Erişim Tarihi: 10/05/2019
- [URL-34]
https://d1rcls0x4prdpf.cloudfront.net/uploads/media_content/picture/9/medium_istanbul_rahmi_koc_museum_interior4.jpg Erişim Tarihi: 30/04/2019
- [URL-35] http://3.bp.blogspot.com/-q280s9x0q_w/T9LuDmQjc-I/AAAAAAAAA8o/hnG2Sq8bKpI/s1600/Divrigikulliyesi.jpg Erişim Tarihi: 01/05/2019
- [URL-36]
https://www.google.com/search?biw=1366&bih=657&tbm=isch&sa=1&ei=co7MXI6fKKXUgwf_u_ZHoDQ&q=tate+modern+bridge&oq=tate+modern+br&gs_l=img.1.0.0i1914j0i8i30i1915.11109.16124..17035...1.0..0.165.1805.0j15.....0....1..gws-wiz-

- img.....0j0i67j0i30.mJJ8ETXzBvs#imgsrc=bYiSBTKIRq6KqM: Erişim Tarihi: 01/05/2019
- [URL-37] <http://kot0.com/endustri-yapilarinin-donusumu-viyana-gazometreleri/> Erişim Tarihi: 09/05/2019
 - [URL-38] <https://earth.google.com/web/@40.76246892,29.9031477,7.82286093a,1664.20336643d,35y,0h,0t,0r> Erişim Tarihi: 12/05/2019
 - [URL-39] <https://www.kocaelikoz.com/images/upload/eski-izmit-1933.jpg> Erişim Tarihi: 13/05/2019
 - [URL-40] <http://iktibasdergisi.com/wp-content/uploads/2018/08/11-244.jpg> Erişim Tarihi: 12/05/2019
 - [URL-41] <https://listelist.com/seka-kagit-fabrikasi-mehmet-kagitci/> Erişim Tarihi: 12/05/2019
 - [URL-42] <http://sekakagitmuzesi.com/Content/images/post/201632912413346.jpg> Erişim Tarihi: 12/05/2019
 - [URL-43] <https://listelist.com/seka-kagit-fabrikasi-mehmet-kagitci/> Erişim Tarihi: 13/05/2019
 - [URL-44] <http://politeknik.org.tr/kocaelinin-mimari-degerleri-uzerine-1-seka-fabrikasi-gul-koksal-kocaeli-cumhuriyet/> Erişim Tarihi: 13/05/2019
 - [URL-45] <http://www.arkiv.com.tr/proje/seka-kagit-muzesi-ve-kocaeli-bilim-merkezi/7372> Erişim Tarihi: 14/05/2019
 - [URL-46] <http://www.arkiv.com.tr/> Erişim Tarihi: 13/05/2019
 - [URL-47] <http://sekakagitmuzesi.com/Content/images/Post/201612014320136.jpg> Erişim Tarihi: 15/05/2019
 - [URL-48] <https://i.ytimg.com/vi/13S5cmb1XQc/maxresdefault.jpg> Erişim Tarihi: 25/05/2019
 - [URL-49] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/77/Vienna_-_Natural_History_Museum_-_6208.jpg Erişim Tarihi: 27/05/2019
 - [URL-50] <http://www.caporasodesign.it/images/Photo/ecodesign/cardboard-furniture-caporaso-02.jpg> Erişim Tarihi: 27/05/2019
 - [URL-51] <https://xxi.com.tr/uploads/2016/04/f173853fb1636afca5eb9bf5d2e7099d.jpg> Erişim Tarihi: 27/05/2019
 - [URL-52] https://www.google.com/search?biw=1600&bih=757&tbm=isch&sa=1&ei=DAbLXL6wJP6o1fAPoNKtmA0&q=maxxi+museum+exhibition&oq=maxxi+museum+exhibition&gs_l=img.3...29817.35027..35284...0.0..0.125.1671.14j4.....1....1..gws-wiz-img.....0i19j35i39j0i8i30i19j0i30.e4VjBMWvBpM#imgsrc=kqyI6NZLxz0KMM Erişim Tarihi: 27/05/2019
 - [URL-53] <https://www.richardsweeney.co.uk/> Erişim Tarihi: 27/05/2019
 - [URL-54] <https://peterdahmen.de/en/> Erişim Tarihi: 27/05/2019

4. Belgeseller

- “SEKA Belgeseli, Türkiye’de İlk Kâğıt Üretimi” (2017).

<https://www.youtube.com/watch?v=lssdV2J8ptk>

5. Diğer

- “İzmit Seka’nın Dönüşümü” Çalıştayı (2018). Kocaeli Dayanışma Akademisi. Kocaeli.
- Doç. Dr. Didem Erten Bilgiç Fotoğraf Arşivi
- Nihan Konak Fotoğraf Arşivi
- SEKA Kâğıt Müzesi Fotoğraf Arşivi

ÖZGEÇMİŞ

Nihan Konak¹, 1989 yılında İzmit'te doğmuştur. İlköğretim eğitimini İzmit'te tamamladıktan sonra, 2007 yılında Kocaeli Anadolu Lisesi Fen Bilimleri Bölümü'nden mezun olmuş ve aynı yıl Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi İç Mimarlık Bölümü'ne girmeye hak kazanmıştır. Lisans eğitimini 2012 yılında tamamlamış, 2016 yılı bahar döneminde ise Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İçmimarlık Anasanat Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başlamıştır. Lisans mezuniyeti evvelinden itibaren, yaklaşık sekiz senedir özel sektörde çeşitli kurumlarda; mekân-ürün-mobilya tasarımı, mimari çizim ve şantiye takibi gibi farklı alanlarda çalışmaktadır ve aktif iş hayatı halen devam etmektedir.

¹ İletişim: nihankonak@gmail.com